

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย ได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และผลงานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง และใกล้เคียงเพื่อนำมาประมวลเป็นองค์ความรู้พื้นฐานและใช้ในการกำหนดแนวทางในการดำเนินการศึกษาวิจัย บุคลิกภาพและความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด ดังนี้

- 2.1 ความหมาย แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบุคลิกภาพ
- 2.2 แนวคิดในการพัฒนาบุคลิกภาพ
- 2.3 ความหมาย แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์
- 2.4 แนวคิดในการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์
- 2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ความหมาย แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบุคลิกภาพ

2.1.1 ความหมายของบุคลิกภาพ

ฮิลการ์ดและแอตคินสัน (Hilgard and Atkinson. 1979 , อ้างถึงใน เดิมศักดิ์ คทวณิช. 2547 : 232) ได้ให้ความหมายไว้ว่า บุคลิกภาพ หมายถึง รูปแบบต่างๆ ของการกระทำ รวมทั้งวิถีคิด โดยจะทำหน้าที่กำหนดแนวทางในการปรับตัวของบุคคลต่อสิ่งแวดล้อม

พล็อตนิค (Plotnik. 1989, อ้างถึงใน เดิมศักดิ์ คทวณิช. 2547 : 232) ได้ให้ความหมายไว้ว่า บุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละบุคคลในรูปแบบความคิด ความรู้สึก การแสดงพฤติกรรมในการตอบสนองต่อบุคคล สถานการณ์ และสิ่งแวดล้อมต่างๆ ทางสังคม

เวย์เทน (Weiten. 1989, อ้างถึงใน เดิมศักดิ์ คทวณิช. 2547 : 232) ได้ให้ความหมายไว้ว่า บุคลิกภาพ หมายถึง พฤติกรรมที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลซึ่งเป็นลักษณะพฤติกรรมที่ค่อนข้างคงทนถาวร

วอร์เชล (Worchel. 1989, อ้างถึงใน เดิมศักดิ์ คทวณิช 2547 : 232) ได้ให้ความหมายไว้ว่า บุคลิกภาพ หมายถึง พฤติกรรมทั้งหลาย ซึ่งรวมไปถึงความคิดและอารมณ์ที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละ

บุคคล โดยพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นจะค่อนข้างถาวร นอกจากนี้ยังส่งผลต่อวิธีการที่บุคคลจะใช้ในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

ดาร์ลีย์ กลุคส์เบิร์ก และคินชลา (Darly Glucksberg and Kinchla. 1991, อ้างถึงใน เดิมศักดิ์ คทวนิช. 2547 : 232) ได้ให้ความหมายไว้ว่า บุคลิกภาพ หมายถึง แบบแผนของความคิด ความรู้สึก รวมไปถึง การแสดงออกของแต่ละคน ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงเวลาและสถานการณ์ไปอย่างไรก็ตาม แต่บุคลิกภาพก็ยังคงที่ จึงทำให้บุคคลนั้นเกิดความแตกต่างกันไปจากบุคคลอื่น

แคทเทลล์ (Cattell. 1970 : 2-3) ได้ให้ความหมายไว้ว่า บุคลิกภาพเป็นสิ่งช่วยในการทำนายได้ว่าบุคคลจะทำอะไรในสถานการณ์ที่กำหนดให้ บุคลิกภาพเป็นเรื่องพฤติกรรมทั้งหมดของบุคคลทั้งที่เปิดเผยและซ่อนเร้นอยู่ใน

สุชา จันทน์เอม (สุชา จันทน์เอม. 2541, อ้างถึงใน เดิมศักดิ์ คทวนิช. 2547 : 232) ได้ให้ความหมายไว้ว่า บุคลิกภาพ หมายถึง หมวดหมู่ของลักษณะต่างๆ ที่รวมกัน และแสดงลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล

กระทรวงศึกษาธิการ (กระทรวงศึกษาธิการ, อ้างถึงใน ลักษณะ สรวิวัฒน์ 2544 : 131) ได้ให้ความหมายไว้ว่า บุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละคนที่ทำให้เรามีความแตกต่างจากคนอื่น

ลักษณะ สรวิวัฒน์ (2544 : 131) ได้ให้ความหมายไว้ว่า บุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะเฉพาะของเอกลักษณ์ซึ่งไม่เหมือนกัน ไม่ว่าจะป็นลักษณะภายนอก เช่น รูปร่างหน้าตา ลักษณะ ท่าทาง หรือลักษณะภายใน เช่น สติปัญญา ความคิด หรืออุปนิสัยใจคอ

อารี พันธัมณี (2546 : 67) ได้ให้ความหมายว่า บุคลิกภาพ หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งเป็นลักษณะเอกลักษณ์ที่แสดงออกทั้งทางด้านความคิด ความรู้สึก ความสนใจ สติปัญญา รวมทั้งด้านสรีระ บุคลิกภาพภายนอกและภายใน ทำให้สามารถแยกแยะความแตกต่างของบุคคลได้ และบุคลิกภาพของบุคคลเป็นผลมาจากพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม

จากความหมายของคำว่า“บุคลิกภาพ”ที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น สรุปได้ว่าบุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะโดยส่วนรวมของบุคคล ซึ่งประกอบไปด้วยลักษณะภายนอก ได้แก่ รูปร่าง หน้าตา กิริยา ท่าทาง และลักษณะภายใน ได้แก่ นิสัยใจคอ ความคิด ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม อารมณ์ ซึ่งเป็นตัวกำหนดรูปแบบของพฤติกรรมการแสดงออกจนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว อันมีผลทำให้บุคคลนั้นแตกต่างไปจากคนอื่น

2.1.2 แนวคิดและทฤษฎีบุคลิกภาพ (Theories of Personality)

ทฤษฎีบุคลิกภาพหมายถึง แนวทางที่นักจิตวิทยาใช้ในการอธิบายธรรมชาติของบุคลิกภาพ ที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้าง (structure) กระบวนการ (process) และสาระสำคัญ (content) เพื่อให้เข้าใจความแตกต่างของบุคลิกภาพที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคล

1) ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ فروยด์ (Psychoanalysis Theory) ซิกมันด์ فروยด์ จิตแพทย์ชาวเวียนนา ประเทศออสเตรีย เป็นผู้ก่อตั้งทฤษฎีจิตวิเคราะห์ขึ้น โดยอาศัยข้อมูลและประสบการณ์จากการรักษาผู้ป่วยในคลินิกของเขา فروยด์ได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับบุคลิกภาพการ แสดงออกของแต่ละคนเป็นอย่างมาก และได้อธิบายทฤษฎีบุคลิกภาพของบุคคล (เดิมศักดิ์ คทาวณิช. 2547 : 235-239)ไว้ดังนี้

ทฤษฎีโครงสร้างบุคลิกภาพ (Structure of Personality) فروยด์พบว่าโครงสร้างบุคลิกภาพของบุคคลเกิดจากความขัดแย้งกันระหว่างพลังทางจิต 3 ส่วน ได้แก่ อิด (Id) อีโก้ (Ego) และซูเปอร์อีโก้ (Super Ego) โดยพลังทั้ง 3 ส่วนนี้จะอยู่ในจิตทั้ง 3 ระดับ

(1) อิด เป็นพลังงานทางจิตที่ซ่อนอยู่ภายในจิตใต้สำนึกเป็นส่วนใหญ่ พลังงานทางจิตหมายถึง ความอยาก ความต้องการ กิเลส และตัณหาทั้งหลาย ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะพยายามหาทางออกโดยไม่สนใจในโลกแห่งความเป็นจริงว่าจะเป็นไปได้หรือไม่ فروยด์กล่าวว่าอิดของบุคคลจะเกิดจากสัญชาตญาณ 2 ประเภท ได้แก่

ก. สัญชาตญาณแห่งการดำรงชีวิตอยู่ (Life Instinct) ซึ่งเป็นสัญชาตญาณที่จะกระตุ้นให้บุคคลแสวงหาสิ่งที่ทำให้เกิดความสุข ความสบาย และความพึงพอใจแก่ตน ในบรรดาสัญชาตญาณแห่งการมีชีวิตอยู่นั้น فروยด์จะให้ความสำคัญกับความต้องการทางเพศ (Sexual) มากที่สุด แต่ความต้องการทางเพศในทัศนะของ فروยด์นั้นไม่ได้หมายถึงความต้องการความสุขจากการมีเพศสัมพันธ์เท่านั้น ยังครอบคลุมถึงความต้องการความสุข ความพึงพอใจ หรือความ สะดวกสบายทุกอย่าง เช่น ต้องการเครื่องปรับอากาศเพราะเย็นสบาย ต้องการความสุขจากการรับประทานอาหารระดับเซลล์ชวนชิม หรือมีความสุขกับการเรียนวิชาที่ชอบ

ข. สัญชาตญาณแห่งความตาย (Death Instinct) เป็นสัญชาตญาณที่กระตุ้นให้บุคคลเกิดการเอาชนะ ต่อสู้ ทำร้าย ซึ่ง فروยด์ได้ให้ความสำคัญกับความก้าวร้าว (Aggression) มากที่สุด ตัวอย่างความก้าวร้าว ได้แก่ ความต้องการที่จะได้รับการคัดเลือกขึ้นเป็นหัวหน้างาน จึงพยายามขยันทำทุกอย่างเพื่อให้ผู้บังคับบัญชาเลือกตน แม้กระทั่งการทะเลาะเบาะแว้ง ชกต่อย ทำร้ายร่างกาย รวมกระทั่งทำสงครามระหว่างกัน

แต่ในระหว่างความต้องการทางเพศกับความก้าวร้าว สัญชาตญาณที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์มาก คือ ความต้องการทางเพศ ด้วยเหตุผลนี้ฟรอยด์จึงอธิบายว่าบุคลิกภาพของมนุษย์ที่แสดงออกมานั้น จะตอบสนองความต้องการทางเพศของตนเป็นส่วนใหญ่ สำหรับบุคคลที่มีบุคลิกภาพแบบอิด นั้น จึงมักแสดงอะไรก็ตามตามสัญชาตญาณของตนโดยไม่สนใจอะไรทั้งสิ้น เพียงเพื่อให้ตนเองได้รับความสุขและความพอใจเพียงอย่างเดียว

(2) อีโก้ เป็นพลังงานที่จะอยู่ในจิตสำนึกและกึ่งจิตสำนึกเป็นส่วนใหญ่ เป็นพลังงานทางจิต ที่จะทำหน้าที่บริหารพลังจากฝ่ายอิดและฝ่ายซูเปอร์อีโก้ให้สมดุลและแสดงออกให้สอดคล้องกับโลกแห่งความเป็นจริง ที่สังคมยอมรับหรือเหมาะสมกับเหตุผลในสถานการณ์นั้น แต่ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับความแข็งแกร่งหรือความอ่อนแอของอีโก้ในแต่ละบุคคลนั้นด้วย สำหรับบุคคลที่มีบุคลิกภาพแบบอีโก้ (Ego Personality) นั้นมักจะแสดงออกมาตามเหตุผลความเป็นจริงที่ตนพิจารณาแล้วว่าเหมาะสมและถูกต้อง

(3) ซูเปอร์อีโก้ เป็นพลังงานที่อยู่ภายในจิตสำนึกเป็นส่วนใหญ่ ที่รวมตัวขึ้นจากการเรียนรู้ในระยะเบียบ กฎเกณฑ์ กติกา กฎของศีลธรรม และกฎหมายของสังคม ซูเปอร์อีโก้เป็นตัวบอกให้รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด ควรหรือไม่ควร จึงมีลักษณะตรงข้ามกับอิด มีหน้าที่คอยควบคุมความต้องการทางเพศและความก้าวร้าวในอิดไม่ให้แสดงออก ซูเปอร์อีโก้จะควบคุมอิดได้ดีแค่ไหนขึ้นอยู่กับว่าซูเปอร์อีโก้ของบุคคลนั้นแข็งแกร่งมากน้อยเพียงใด สำหรับบุคคลที่มีบุคลิกภาพแบบซูเปอร์อีโก้ (Superego Personality) มักจะชอบทำตามระเบียบ กฎเกณฑ์ กติกา และกฎหมายอย่างเคร่งครัด ยึดมั่นในทฤษฎีและมีอุดมคติสูง

การที่บุคคลแสดงบุคลิกภาพในรูปแบบใดออกมานั้นขึ้นอยู่กับความขัดแย้งกันระหว่างพลังทางจิตทั้งสามส่วนนี้ว่าพลังงานทางจิตส่วนใดจะมีอำนาจเหนือกว่า บุคคลก็จะแสดงบุคลิกภาพออกมาตามอิทธิพลของพลังงานทางจิตฝ่ายที่มีอำนาจนั้น แต่ถ้าเมื่อใดที่พลังทางระหว่างอิดกับซูเปอร์ อีโก้ มีความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงมากเกินไป บางครั้งอีโก้จะหาทางประนีประนอมเพื่อลดความขัดแย้งนั้นให้น้อยลง โดยใช้วิธีการปรับตัวที่เรียกว่ากลวิธีในการป้องกันตัวเอง (Defense Mechanisms) ถ้าทำสำเร็จจะช่วยให้บุคคลนั้นกลายเป็นโรคจิตและโรคประสาทในที่สุด

2) ทฤษฎีจิตวิทยาวิเคราะห์ (Analytical Psychology Theory) ผู้ก่อตั้งทฤษฎีนี้ได้แก่ คาร์ล จี. จุง นักจิตวิทยาชาวสวิสเซอร์แลนด์ (Carl G. Jung , อ้างถึงใน เดิมศักดิ์ คทวนิช. 2547 : 239-242) แนวความคิดทฤษฎีบุคลิกภาพของจุงนั้นจำแนกเป็นส่วนสำคัญได้ 2 ส่วน ดังนี้

(1) โครงสร้างบุคลิกภาพ (Structure of Personality) บุคลิกภาพตามความหมายของจิตคือจิต(Psyche) ซึ่งประกอบด้วยระบบต่างๆ เป็นส่วนๆ มาทำงานรวมกัน ได้แก่

ก. อีโก้ จุงเชื่อว่าอีโก้เป็นศูนย์กลางแห่งบุคลิกภาพของบุคคลซึ่งอยู่ในส่วนของจิตสำนึก(conscious) ซึ่งประกอบไปด้วยความจำ ความรู้สึกนึกคิด การตัดสินใจ และการมีสติ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่บุคคลจะสามารถรับรู้เกี่ยวกับตนเองได้ตลอดเวลา จึงเท่ากับว่าอีโก้เป็นตัวกำหนดบทบาท หน้าที่ และความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละบุคคล

ข. จิตใต้สำนึกส่วนบุคคล (Personal Unconscious) ส่วนนี้จะอยู่ถัดจากอีโก้ลงไป เป็นส่วนที่ประกอบไปด้วยประสบการณ์ต่างๆที่เคยอยู่ในจิตสำนึกมาก่อนแต่ได้ถูกกดลงสู่จิตใต้สำนึก (Unconscious) ด้วยกลไกทางจิต ทั้งนี้เนื่องจากความต้องการที่จะลืมประสบการณ์เหล่านั้น เพราะเป็นความเจ็บปวด เป็นทุกข์ หรือไม่พอใจเป็นต้น ต่อมาภายใต้สถานการณ์เหล่านั้น สิ่งแวดล้อมหรือ ได้รับสิ่งเร้าที่เหมาะสม ประสบการณ์เหล่านั้นอาจจะผลักดันขึ้นมาสู่จิตสำนึกที่รับรู้ได้อีกครั้ง ประสบการณ์ต่างๆ ภายในจิตใต้สำนึกส่วนบุคคล (Personal Unconscious) นี้ถ้าได้รับการรวบรวมให้เป็นกลุ่มหรือหมวดหมู่ของความรู้สึก (Constellation) ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว จุงเรียกการเกิดสถานะเช่นนั้นว่าปม (Complex) ดังนั้นเท่ากับว่าจิตใต้สำนึกส่วนบุคคลจึงเป็นแหล่งรวบรวมปมของบุคคลไว้มากมาย เช่น ปมเกี่ยวกับแม่ (Mother Complex) เกิดจากการจัดกลุ่มหรือหมวดหมู่ของประสบการณ์ต่างๆ เกี่ยวกับแม่ เช่น ความรู้สึก ความจำต่างๆ ที่ได้รับจากแม่จนก่อตัวขึ้นเป็นปม เมื่อพลังจากปมนี้มีมากจะกลายเป็นจุดศูนย์กลางในการควบคุมบุคลิกภาพของบุคคลนั้นให้ทำตามสิ่งที่แม่พูด แม่สั่ง แม่คิด หรือสิ่งที่เป็ความประสงค์ของแม่ แม้กระทั่งการเลือกภรรยาที่จะเลือกบุคคลซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับแม่ของตน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์ต่างๆ ที่รวมกลุ่มหรือหมวดหมู่ขึ้นเป็นปมนั้นอาจกลับขึ้นมาสู่จิตสำนึกได้อีกครั้งถ้าอยู่ในสถานะการณ์ที่เหมาะสม

ค. จิตใต้สำนึกส่วนที่สะสมประสบการณ์ในอติตชาติ (Collective Unconscious) จุง อธิบายว่าจิตใต้สำนึกส่วนนี้จะทำหน้าที่สะสมประสบการณ์ต่างๆ ที่ทุกคนได้รับเป็นมรดกสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ตั้งแต่เริ่มต้นมีมนุษย์เกิดขึ้นภายในโลกเป็นครั้งแรก ด้วยเหตุนี้ จุงเชื่อว่ามนุษย์ ทุกคน ทุกตระกูล ทุกเชื้อชาติ และทุกเผ่าพันธุ์ต่างก็มีประสบการณ์ในจิตใต้สำนึกส่วนที่สะสม ประสบการณ์ในอติตชาติที่เป็นต้นฉบับเดียวกันทั้งสิ้น โดยบันทึกเป็นข้อมูลอยู่ในสมองแล้วถ่ายทอดกันมาแต่ละรุ่นยาวนานตลอดจนถึงปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ในการแสดงพฤติกรรมบางอย่างของมนุษย์ทั่วโลก จึงอธิบายจากต้นฉบับที่ถูกบันทึกไว้ตั้งแต่อดีตชาติได้เหมือนกันหมด เช่น ทำไมเด็กทารกจึงเกิดมากับความพร้อมที่จะรับรู้และสร้างสัมพันธภาพอันดีกับแม่เป็นอันดับ

แรก ถ้าอธิบายตามแนวคิดของ Jung นั้นเป็นเพราะว่าเด็กได้รับประสบการณ์ความสัมพันธ์กับแม่ มาตั้งแต่อดีตชาติภายใต้จิตใต้สำนึกส่วนที่สะสมประสบการณ์ใน อดีตชาติ จึงทำให้มีพื้นฐานเช่นนี้ มาตลอดจนถึงปัจจุบัน

ง. หน้ากาก (Persona) หมายถึง สภาวะของบุคคลที่จะต้องแสดงบทบาทไป ตามความคาดหวังของสังคมและเป็นไปตามขนบธรรมเนียมประเพณีตามที่สังคมกำหนด หรือเป็นการแสดงออกเพื่อให้ได้รับการยอมรับและสร้างความประทับใจบุคคลอื่นๆ ดังนั้นในบางครั้ง บุคลิกภาพของบุคคลที่เกิดจากการใช้หน้ากาก จึงอาจจะมีความขัดแย้งกับบุคลิกภาพที่แท้จริง ภายในตัวบุคคลนั้นได้ เท่ากับว่าหน้ากากจึงทำหน้าที่ควบคุมบุคลิกภาพส่วนที่ไม่ดีที่แท้จริงของ บุคคลไม่ให้ปรากฏออกมาต่อสังคมภายนอก ความขัดแย้งระหว่างบุคลิกภาพเหล่านี้ถ้าเกิดบ่อยครั้ง ในหลายๆ เรื่องอาจจะทำให้บุคคลนั้นขาดความเป็นตัวของตัวเอง กลายเป็นคนสวมหน้ากากเข้าหา ผู้อื่น หรือเป็นคนที่มีความขัดแย้งในใจได้

จ. ลักษณะซ่อนเร้น (Anima or Animus) Jung เชื่อว่ามนุษย์มีลักษณะทั้งสอง เพศอยู่ในคนคนเดียวกัน โดยจะเห็นได้จากการที่เพศชายจะมีความนุ่มนวลและอ่อนโยนซึ่งเป็น ลักษณะของเพศหญิงอยู่ในตัว Jung เรียกลักษณะเช่นนี้ว่าแอนิมา (Anima) ส่วนผู้หญิงจะมีความ เข้มแข็ง กล้าหาญ และเด็ดขาดซึ่งเป็นลักษณะของเพศชายซ่อนเร้นอยู่ในตัวเช่นกัน Jung เรียกลักษณะ เช่นนี้ว่าแอนิมัส (Animus) จากลักษณะทั้งสองเพศที่ซ่อนเร้นอยู่นี้จึงทำให้ผู้ชายเข้าใจธรรมชาติของผู้หญิง และผู้หญิงก็มีความเข้าใจธรรมชาติของผู้ชายได้ด้วยตัวของตัวเอง

ฉ. เงาแฝง (Shadow) เป็นภาพหรืออาร์คีไทป์รูปแบบหนึ่งที่ก่อตัวมาจาก สัตว์ก่อนจะมีวิวัฒนาการมาเป็นมนุษย์ หรืออาจกล่าวได้ว่าเงาแฝงเป็นสัญชาตญาณของสัตว์ที่จะ ส่งผลให้มนุษย์แสดงถึงความชั่วร้าย ก้าวร้าว และป่าเถื่อน รวมทั้งพฤติกรรมต่างๆ ที่ขัดแย้งกับ กฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีของสังคม เงาแฝงเหล่านี้จะถูกควบคุมและปกปิดโดย หน้ากาก หรือเก็บกดไว้ในจิตใต้สำนึก

(2) ลักษณะบุคลิกภาพของแต่ละบุคคล จากโครงสร้างทางบุคลิกภาพที่ Jung ได้ อธิบายไว้ Jung จึงแบ่งลักษณะบุคลิกภาพของบุคคลไว้ 2 ประเภทคือ

ก. แบบเก็บตัว (Introvert) เป็นบุคลิกภาพของบุคคลที่มีแนวโน้มเป็นพวก เก็บตัว ชอบความสงบเงียบไม่ชอบการเข้าสังคม ซื่อสัตย์ พอใจที่จะอยู่เบื้องหลัง ขาดความมั่นใจใน ตนเอง ชอบใช้วิธีหนีปัญหา มากกว่าเผชิญปัญหา ส่วนดีของบุคลิกภาพแบบเก็บตัวนี้มักจะ

บุคลิกของ นักประดิษฐ์และนักคิดค้นทั้งหลาย แต่ส่วนเสียมักจะเกิดอาการซึมเศร้า แยกตัว และไม่สนใจสังคม

ข. แบบแสดงตัว (Extrovert) เป็นบุคลิกภาพประเภทแสดงตัว ชอบเข้าสังคม รักความสนุกสนาน ชอบการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ที่เป็นจริง มีมนุษยสัมพันธ์ดี กล่าวที่จะแสดงออก ชอบความเป็นผู้นำต้องการเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป คบคนง่าย ชอบเผชิญปัญหามากกว่าการหนีปัญหา

อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงจะพบว่าคนบางคนจะมีบุคลิกภาพแบบกลางๆ กล่าวคือ มักจะมีบุคลิกภาพเป็นไปตามสถานการณ์ เช่น ในสถานการณ์หนึ่งอาจมีบุคลิกภาพแบบแสดงตัว ในอีกสถานการณ์หนึ่งอาจเป็นแบบเก็บตัวก็ได้ จึงจัดคนประเภทนี้อยู่ในพวกแอมบิเวิร์ต

3) ทฤษฎีจิตวิทยารายบุคคลของแอลเลอร์ (Adler's Individual Psychology) อัลเฟรด แอลเลอร์ (Alfred Adler , อ้างถึงใน เดิมศักดิ์ คทาวนิช. 2547 : 242 - 244) เป็นนักจิตวิทยาเชื้อสายยิว ในระยะเริ่มต้นนั้นแอลเลอร์ เคยทำงานร่วมกับกลุ่มจิตวิเคราะห์ห้ระยะหนึ่ง แต่ภายหลังมีความคิดเห็นคัดค้านแนวคิดของ ฟรอยด์ เช่น เกี่ยวกับความฝัน ตลอดจนวิธีการบำบัดผู้ป่วยตามแนวทางของจิตวิเคราะห์ ทำให้แยกตัวมาตั้งทฤษฎีใหม่ และเรียกกลุ่มตนเองว่าทฤษฎีจิตวิทยารายบุคคล ทั้งนี้เนื่องจากมีความเชื่อว่าการศึกษานบุคลิกภาพของบุคคลนั้น ไม่ใช่เป็นการศึกษาถึงพฤติกรรมหรือบุคลิกภาพเพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น แต่จะต้องศึกษาพฤติกรรมทั้งหมดที่บุคคลนั้นแสดงต่อสถานการณ์หรือรูปแบบของ พฤติกรรมที่ใช้ในการสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ในสังคม ซึ่งจะมีความแตกต่างกันไปตามสภาพร่างกายและสิ่งแวดล้อมของแต่ละบุคคล และผลจากการศึกษาของแอลเลอร์ทำให้ได้ข้อสรุปปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกของบุคคลไว้ 3 ประการ ดังนี้

(1) ลำดับการเกิดของเด็กในครอบครัว (Order of Birth) แอลเลอร์ให้ความสำคัญต่อสังคมระดับครอบครัวเป็นอันดับแรก โดยสังเกตจากบุคลิกภาพของลูกคนโต คนกลาง และคนสุดท้อง ซึ่งจะแตกต่างกันไปอย่างเห็นได้เด่นชัด จึงทำให้เชื่อว่าเป็นเพราะประสบการณ์ที่เด็กได้รับจากพ่อแม่แตกต่างกันไป ซึ่งได้สรุปไว้ดังนี้

ก. ลูกคนโต เป็นลูกคนแรกของครอบครัว ดังนั้นเด็กจะได้รับความรัก ความเอาใจใส่จากพ่อแม่อย่างมาก จนกระทั่งเมื่อมีน้องใหม่เกิดขึ้นเด็กจะมีความรู้สึกที่ความรักที่เคยได้รับจะถูกแบ่งปันไปให้น้องที่มาใหม่ ประสบการณ์เช่นนี้จะทำให้เด็กมีบุคลิกภาพประเภทขี้อิจฉา และเกิดขังผู้อื่นรู้สึกไม่มั่นคง พยายามปกป้องตนเอง ดังนั้นถ้าพ่อแม่สามารถที่จะเตรียมความ

พร้อมให้ลูกคนโตเพื่อรับสถานการณ์ที่กำลังจะเกิดได้ล่วงหน้าแล้ว จะทำให้ลูกคนโตมีบุคลิกภาพพัฒนาไปในแนวทางที่พึงประสงค์ได้ เช่น มีความรับผิดชอบสูง เชื่อมมั่นในตนเอง ชอบช่วยเหลือปกป้อง ค้ำครองผู้อื่นที่ด้อยกว่า

ข. ลูกคนกลาง มักจะเป็นคนที่มีความทะเยอทะยานสูง มีความอดสาหะพยายาม อดทน แต่มีแนวโน้มที่จะเป็นคนดื้อรั้น และในส่วนลึกจะมีความรู้สึกอิจฉา พี่น้องของตน จึงพยายามจะเอาชนะหรือแสดงความสามารถที่เหนือกว่าพี่และน้องออกมา ทั้งนี้เนื่องจากคิดว่าพ่อแม่จะรักที่คนโตและน้องคนสุดท้องมากกว่าตน แต่โดยทั่วไปแล้วลูกคนกลางมักจะสามารถในการปรับตัวได้ดีกว่าพี่และน้อง

ค. ลูกคนสุดท้อง เนื่องจากเป็นลูกคนเล็กจึงมักได้รับการตามใจประคบประหงมและได้รับความช่วยเหลือจากพ่อแม่หรือพี่ๆ อยู่เสมอ ทำให้เด็กที่เป็นลูกคนสุดท้องจึงมีลักษณะเป็นคนเอาแต่ใจตนเอง ชอบขอความช่วยเหลือผู้อื่น ไม่รู้จักโต

(2) ประสบการณ์ในวัยเด็ก (Childhood Experience) หมายถึง ประสบการณ์ที่เด็กได้รับจากการอบรมเลี้ยงดูในระยะแรกของชีวิต ตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 5 ปี ซึ่งแอดเลอร์ได้ให้ความสำคัญประสบการณ์เหล่านี้เป็นกรณีพิเศษ ทั้งนี้เพราะเขาเชื่อว่าเป็นปัจจัยที่มีผลต่อบุคลิกภาพเป็นอย่างยิ่ง ประสบการณ์ที่เด็กได้รับดังกล่าวแบ่งเป็น 3 ลักษณะคือ

ก. เด็กที่เลี้ยงดูแบบตามใจ (Spoiled Child) แอดเลอร์เห็นว่าการตามใจลูกหรือทะนุถนอมลูกจนเกินไปจะทำให้เด็กเสียคน ไม่สามารถจะพัฒนาตนเองในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้ ขาดเหตุผล เอาแต่ใจตนเอง เห็นแก่ตัว เรียกร้องสิ่งที่ตนต้องการจากสังคมเพียงฝ่ายเดียว โดยไม่เคยคิดจะตอบแทนผู้อื่นหรือสังคมเลย

ข. เด็กที่ถูกทอดทิ้ง (Neglected Child) หมายถึง เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย ขาดความเอาใจใส่ เนื่องจากพ่อแม่เสียชีวิต แยกทางกัน หรือเกิดจากปัญหาทางเศรษฐกิจ รวมไปถึงถูกทอดทิ้งเพราะพ่อแม่เกลียดชังไม่ต้องการลูก เด็กที่อยู่ในสภาพเช่นนี้จะรู้สึกเกลียดชังพ่อแม่ตนเองและคนรอบข้าง ทำให้มีบุคลิกภาพเป็นคนมองโลกในแง่ร้าย เห็นทุกคนเป็นศัตรูกับตน เป็นพวกต่อต้านและแก้แค้นสังคม ชอบข่มขู่วางอำนาจ ปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ยาก

ค. เด็กที่ได้รับความรักความอบอุ่นอย่างสมบูรณ์ (Warm Child) หรือเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลกับลูก เด็กที่ได้รับประสบการณ์ที่ดีเช่นนี้จะทำให้เป็นคนที่มีเหตุผล กล้าคิด กล้าพูด กล้าทำ มีจิตใจ และความคิดเป็นประชาธิปไตย มองโลกในแง่ดี รั่าแรง แจ่มใส และเอาใจใส่ผู้อื่น ซึ่งเป็นบุคลิกภาพที่พึงประสงค์ของสังคม

(3) ความรู้สึกว่ามีปมด้อยและสร้างปมเด่นชดเชย (Inferiority Feeling and Compensation) แอดเลอร์เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีปมด้อย ซึ่งในระยะแรกจากการสังเกตผู้ป่วยที่มารับบริการรักษาในคลินิกของแอดเลอร์ พบว่าในวัยเด็กคนไข้เหล่านี้มักมีความบกพร่องทางร่างกายเป็นส่วนใหญ่ แต่ต่อมาจึงพบว่านอกจากสภาพร่างกายที่เป็นปมด้อยแล้ว ยังเป็นผลมาจากประสบการณ์ต่างๆ ที่บุคคลได้รับจากสังคม ปัจจัยเหล่านี้จะกลายเป็นปมด้อยของแต่ละคนก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นเกิดการปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กับบุคคลอื่นแล้วมีการเปรียบเทียบซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นรูปร่างหน้าตา สภาพทางร่างกาย ความสามารถ สถานภาพทางสังคม ฐานะความเป็นอยู่ การยอมรับ ซึ่งปกติโดยทั่วไปแล้วแต่ละคนมักจะมองเห็นว่าสิ่งที่ตนเองมีอยู่นั้นไม่สมบูรณ์ ผู้คนอื่นไม่ได้ หรือเป็นปมด้อยเสมอ และความรู้สึกว่าเป็นปมด้อยนี้เองทำให้เกิดเป็นแรงผลักดันในการที่จะดิ้นรนเพื่อเอาชนะปมด้อยของตน โดยการสร้างปมเด่น (Superiority Complex) ขึ้นมา เพื่อทำให้เกิดรู้สึกมั่นใจ ภูมิใจ พึงพอใจ และเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั้งหลายในสังคม

4) ทฤษฎีตัวตน (Self Theory) ผู้ก่อตั้งทฤษฎีนี้ได้แก่ คาร์ล โรเจอร์ (Carl Rogers , อ้างถึงใน เต็มศักดิ์ คทวณิช. 2547 : 245-247) นักจิตวิทยากลุ่มมนุษยนิยมชาวอเมริกา บิดาแห่งการให้คำปรึกษาแบบไม่นำทาง (Non-Directive) โรเจอร์ มีความเชื่อมั่นในตัวตนมนุษย์อย่างมากว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับการมองเห็นคุณค่าในตนเอง มีเหตุผลเป็นของตัวเอง สามารถตัดสินใจด้วยตนเองได้ เชื่อถือ ใฝ่หาใจได้ และมีความต้องการพัฒนาตนเองให้สูงสุดในทุกๆ ด้านเท่าที่ตนจะทำได้ ซึ่งรวมไปถึงการพัฒนาด้านบุคลิกภาพของตนด้วย บุคลิกภาพตามแนวความคิดของโรเจอร์นั้นเกิดจากปฏิสัมพันธ์ของการรับรู้ต่อตนเอง (Self) หรืออัตตา หรือฉัน(I) หรือฉัน(Me) ว่าฉันเป็นใคร เป็นคนอย่างไร มีคุณค่าแค่ไหน เก่งเพียงใด และมีความสามารถระดับใด ซึ่งการรับรู้ตนเองเช่นนี้จะทำให้สามารถแยกออกจากความไม่ใช่อัตตาได้ โรเจอร์เชื่อว่าประสบการณ์ในวัยเด็กที่บุคคลได้รับจากคนใกล้ชิดรอบข้าง เช่น พ่อแม่ พี่น้อง และคนเลี้ยงจะมีความสำคัญต่อการสร้างตัวตนของบุคคลขึ้นมา ดังนั้นคำชม คำวิจารณ์ คำตำหนิ คำยกย่อง รวมทั้งสภาพสิ่งแวดล้อมต่างๆ เหล่านี้จะส่งผลให้เกิดอัตมโนทัศน์หรือการรับรู้ตนเอง (Self-concept) ทั้งในทางบวกและทางลบได้เสมอ เมื่อบุคคลใดมีการรับรู้ตนเองหรืออัตมโนทัศน์เช่นไร บุคลิกภาพของเขาก็จะพัฒนาไปตามอัตมโนทัศน์ที่ตนรับรู้เช่นนั้น โรเจอร์ เรียกทฤษฎีของเขาว่าทฤษฎีตัวตน โดยจำแนกตัวตนออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

(1) ตนที่ตนรับรู้ (Perceived Self ; P.S.) หมายถึง ตัวตนที่เราคิดว่าตัวเราเป็นอยู่ เช่น คิดว่าเป็นคนดี เป็นคนเก่ง เป็นคนหล่อ เป็นคนสวย เป็นต้น

(2) ตนตามความเป็นจริง (Real Self ; R.S.) หมายถึง ตัวตนที่แท้จริง ซึ่งบางคนอาจจะมองไม่เห็นตัวตนที่แท้จริงของตนเองก็ได้ ในบางครั้งบุคคลจึงอาจจะรับรู้ตัวตนตามความเป็นจริงนี้ได้จากคนใกล้ชิดรอบข้าง

(3) ตนตามอุดมคติ (Ideal Self ; I.S.) หมายถึง ตัวตนที่ตนอยากจะเป็น อยากจะทำ หรือตั้งความคาดหวังไว้

โรเจอร์กล่าวว่า บุคคลใดก็ตามที่สามารถทำให้คนที่ตนรับรู้กับตนตามความเป็นจริงและตนตามอุดมคติสอดคล้องสัมพันธ์กันอย่างเหมาะสม บุคคลนั้นจะสามารถพัฒนาบุคลิกภาพได้จนถึงขีดสุด เช่นรับว่าตนเป็นคนพูดเก่งและเข้าใจง่าย ซึ่งในความเป็นจริงก็เป็นเช่นนั้น ถ้าบุคคลนั้น ใฝ่ฝันอยากจะเป็นนักพูดที่มีชื่อเสียงในอนาคต ก็จะสามารถพัฒนาบุคลิกภาพของตนได้ถึงขีดสูงสุดจนถึงเป้าหมายในอุดมคติของตนได้ แต่ถ้าตัวตนทั้งสามลักษณะนั้นไม่สอดคล้องกันอาจทำให้บุคคลนั้นเกิดความขัดแย้งในใจ วิตกกังวลสูง และมีปมด้อย ซึ่งจะส่งผลต่อบุคลิกภาพของบุคคลนั้นด้วย หรือถ้าความไม่สอดคล้องกันเป็นไปอย่างรุนแรงมากๆ อาจทำให้ผู้นั้นมีปัญหาในการปรับตัว มีปัญหาสุขภาพจิต และเกิดปัญหาด้านบุคลิกภาพได้

5) ทฤษฎีบุคลิกภาพของมาสโลว์ (Maslow's Theory) ผู้ก่อตั้งทฤษฎีนี้ได้แก่ อับราฮัม มาสโลว์ นักจิตวิทยาชาวอเมริกันเชื้อสายยิว (Abraham Maslow , อ้างถึงใน ลักขณา ศรีวัฒน์. 2544 : 150-152) แนวความคิดเกี่ยวกับทฤษฎีบุคลิกภาพของบุคคลนั้น มาสโลว์เชื่อว่าปัจจัยสำคัญอยู่ที่ธรรมชาติของมนุษย์ในความสามารถที่ต้องการจะพัฒนาตนเองเพื่อให้ถึงจุดสูงสุดตามศักยภาพของแต่ละคนเพื่อความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ (Self Actualization) ดังนั้นความสามารถหรือความต้องการของบุคคลนี้เองที่ก่อให้เกิดแรงจูงใจในตัวบุคคลขึ้น ซึ่งมาสโลว์ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในทฤษฎีบุคลิกภาพของเขา โดยอธิบายว่าความสามารถหรือความต้องการเป็นธรรมชาติที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิด ความต้องการเหล่านั้นจะต้องเป็นไปตามลำดับขั้น ไม่มีการข้ามขั้น เมื่อความต้องการในขั้นหนึ่งขั้นใด ได้รับการตอบสนองจนเป็นที่พอใจแล้วความต้องการในขั้นสูงลำดับต่อไปจึงเกิดขึ้น ในทางกลับกัน ถ้ายังไม่ได้รับความพอใจจะแสดงพฤติกรรมแสวงหาในขั้นต่อไปเรื่อยๆ มาสโลว์ได้แบ่งความต้องการของมนุษย์ออกเป็น 5 ขั้นตอนดังนี้

(1) ความต้องการทางร่างกาย (Physiological Needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เช่น ความหิว ความกระหาย ความต้องการทางเพศ ความต้องการอากาศ ต้องการพักผ่อน นอนหลับ เป็นต้น ความต้องการขั้นนี้ทำให้เกิดการตอบสนองด้วยการรับประทานอาหาร การดื่ม การหายใจ การนอน รวมทั้งการตอบสนองความต้องการทางเพศ เป็นต้น

(2) ความต้องการความมั่นคงและปลอดภัย (Safety Needs) หมายถึง ความต้องการที่แสวงหาหลักประกันและความอุ่นใจให้กับตนเอง เนื่องจากการที่บุคคลรู้สึกถึงความไม่แน่นอน ไม่มั่นคง และไม่ปลอดภัยที่อาจเกิดขึ้นได้กับตนเอง ทรัพย์สิน ครอบครัว ฐานะ การงาน ตำแหน่ง ด้วยเหตุผลดังกล่าวบุคคลที่เกิดความต้องการขั้นนี้จึงแสดงพฤติกรรมด้วยการตั้งใจทำงาน เก็บเงินประกันภัย ประกันชีวิต พยายามหาอาชีพที่คิดว่ามั่นคงที่สุดให้กับตนเอง เป็นต้น

(3) ความต้องการความเป็นเจ้าของและความรัก (Belongingness and Love Needs) หมายถึง ความต้องการที่จะเป็นที่รักของบุคคลอื่น รวมทั้งมีความต้องการที่จะให้สังคมในระดับต่างๆ เช่น ครอบครัว สถานศึกษา กลุ่มเพื่อน สถานที่ทำงาน ฯลฯ ที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ยอมรับในฐานะที่ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเหล่านั้นด้วย ความต้องการขั้นนี้เกิดจากธรรมชาติของความเป็นสัตว์สังคมของมนุษย์ที่ไม่ต้องการจะอยู่โดดเดี่ยวตามลำพัง จึงเกิดการแสวงหาเพื่อให้ได้รับการตอบสนองทางจิตใจ โดยพยายามจะสร้างปฏิสัมพันธ์ กับบุคคลทั้งหลาย เช่นการเอาใจใส่ช่วยเหลือ ให้ความร่วมมือ ตอบแทน การแสดง ความห่วงใย เป็นต้น

(4) ความต้องการได้รับการยกย่องจากผู้อื่น (Self-Esteem Needs) เป็นความต้องการที่จะเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้รับการเคารพยกย่องจากสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคมว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีประโยชน์ มีความสำคัญ และเป็นที่ยิ่งของบุคคลทั่วไป บุคคลที่มีความต้องการในขั้นนี้จะพยายามแสวงหา ตำแหน่ง ยศฐาบรรดาศักดิ์ เกียรติ ชื่อเสียง ฐานะการเงิน และอำนาจให้กับตนเอง เพราะเรียนรู้ว่าสิ่งเหล่านี้จะสามารถตอบสนองความต้องการในขั้นนี้แทนได้

(5) ความต้องการที่จะเข้าใจตนเองและความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (Self-Actualization Needs) ความต้องการในขั้นนี้มาสโลว์ถือว่าเป็นความต้องการขั้นสูงสุดที่ทุกคนปรารถนาและมีความต้องการจะไปให้ถึง เป็นขั้นอุดมคติของบุคคลที่ทุกคนใฝ่ฝัน แต่มีบุคคลจำนวนไม่มากนักที่จะสามารถพัฒนาตนเองไปสู่ขั้นสูงสุดนี้ได้ ทั้งนี้เนื่องจากบุคคลที่อยู่ในขั้นนี้จะต้องเข้าใจและตระหนักเกี่ยวกับตนเองได้ว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถอย่างไรและมีแค่ไหน นอกจากนี้ยังต้องมีความมุ่งมั่นที่จะนำความสามารถที่ตนเองมีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อบุคคลอื่นและสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่ ดังนั้นความต้องการในขั้นนี้จึง ไม่ใช่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของตนเอง แต่จะคำนึงถึงประโยชน์ที่สังคมจะได้รับตามอุดมคติที่ตนตั้งไว้ เพราะฉะนั้นบุคคลที่จะสามารถพัฒนาตนเองมาถึงขั้นนี้ได้จึงได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แล้ว

บุคลิกภาพและการพัฒนาบุคลิกภาพตามแนวความคิดของมาสโลว์นั้นจะเกิดจากความต้องการของมนุษย์ที่ต้องการจะพัฒนาตนเองให้บรรลุจุดสูงสุดแห่งความปรารถนาของตน

แนวความคิดเกี่ยวกับบุคลิกภาพตามทฤษฎีอุปนิสัย เชื่อว่าบุคลิกภาพของบุคคล เกิดจากกระบวนการทำงานของอุปนิสัย ในตัวบุคคลที่สะท้อนออกมาให้เห็นในรูปของพฤติกรรม ภายนอก เช่น คนที่มีอุปนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่จะแสดงพฤติกรรมมีน้ำใจ ให้ความช่วยเหลือ เห็นอก เห็นใจ ให้การแบ่งปันผู้อื่น เป็นต้น ซึ่งอุปนิสัยของแต่ละคนจะมีระดับที่แตกต่างกันจึงทำให้แต่ละคน มีบุคลิกภาพที่แตกต่างกันไปด้วย อัลล์พอร์ตเชื่อว่าบุคลิกภาพจะทำหน้าที่เหมือนตัวประสาน ระหว่างร่างกายกับจิตใจในการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม เท่ากับว่าบุคลิกภาพจะทำหน้าที่สำคัญคือ แสดงออกให้เห็นถึงความสามารถในการปรับตัวของบุคคลต่อสิ่งแวดล้อมนั่นเอง และจากการ ที่อัลล์พอร์ตให้ความสำคัญต่อกระบวนการทำงานของอุปนิสัยที่มีต่อบุคลิกภาพของบุคคล จึงทำให้ มีการศึกษาเรื่องอุปนิสัยของมนุษย์อย่างจริงจังและลึกซึ้ง และได้จำแนกอุปนิสัยเพื่ออธิบาย บุคลิกภาพ ไว้ดังนี้

(1) อุปนิสัยพื้นฐาน (Common Traits) หมายถึง อุปนิสัยของบุคคลที่มีความ คล้ายคลึงกันเนื่องจากเกิดและเติบโตภายในสังคมและวัฒนธรรมเดียวกัน จึงทำให้มีอุปนิสัยส่วน หนึ่งที่คล้ายคลึงกัน ดังนั้นการพิจารณาอุปนิสัยพื้นฐานจึงเป็นการพิจารณาเปรียบเทียบบุคลิกภาพ ไปได้ในภาพกว้างๆ เท่านั้น อัลล์พอร์ตย้ำว่ามนุษย์ทุกคนจะมีความแตกต่างกันอยู่ในตัว จึงเป็นไปได้ว่าบุคคลสองคนจะมีอุปนิสัยที่เหมือนกันแม้ว่าจะเกิดในสังคมเดียวกันก็ตาม ดังนั้นการนำ อุปนิสัยพื้นฐานมาใช้ในการอธิบายบุคลิกภาพของแต่ละคนจึงไม่ถูกต้อง แต่ควรจะศึกษา รายละเอียดของอุปนิสัยส่วนบุคคล เป็นหลักสำคัญ

(2) อุปนิสัยส่วนบุคคล (Personal Disposition Traits) หมายถึง อุปนิสัยที่เป็น ลักษณะเอกลักษณ์เฉพาะตัวของบุคคล ซึ่งแต่ละคนจะมีแตกต่างกันไป เมื่อเป็นเช่นนี้จึงไม่สามารถ นำอุปนิสัยส่วนนี้ของแต่ละคนมาเปรียบเทียบกันได้ ดังนั้นอุปนิสัยส่วนบุคคลจึงถือว่าเป็นปัจจัย สำคัญที่ใช้ศึกษาร่วมกับอุปนิสัยพื้นฐานในการอธิบายบุคลิกภาพของแต่ละบุคคล อัลล์พอร์ตได้ แบ่งอุปนิสัยส่วนบุคคลไว้สามระดับตามอิทธิพลที่มีต่อพฤติกรรมของบุคคล ดังนี้

ก. อุปนิสัยหลัก (Cardinal Disposition Traits) หมายถึงอุปนิสัยที่เป็นลักษณะ เด่นชัดที่บุคคลนั้นแสดงออกมาเหนืออุปนิสัยอื่นๆ ซึ่งยากจะลบล้างหรือปิดบังซ่อนเร้นเอาไว้ ดังนั้นอุปนิสัยหลักจึงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลเกือบทุกด้าน จนกระทั่งเมื่อเอ่ยถึงบุคคลใด ขึ้นมาจะทำให้นึกถึงอุปนิสัยหลักของผู้คนทันที

ข. อุปนิสัยร่วม (Central Traits) หมายถึง กลุ่มลักษณะอุปนิสัยที่บุคคลแสดงออกมาในสถานการณ์ต่างๆ เพียง 5 – 10 ลักษณะเท่านั้น ไม่ได้แสดงออกมาทั้งหมด แต่จะสามารถอธิบายถึงบุคลิกภาพของบุคคลนั้นได้ใกล้เคียงมากที่สุด

ค. อุปนิสัยทุติยภูมิ (Secondary Traits) หมายถึง อุปนิสัยทั่วไปหลายๆ อย่าง ที่มีอยู่มากมายในตัวบุคคลแต่เป็นอุปนิสัยแบบกว้างๆ ซึ่งโดยทั่วไปมักจะเกี่ยวกับความคิดเห็นทัศนคติหรือนิยมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

ในการอธิบายบุคลิกภาพของแต่ละบุคคลนั้น อัลลัฟฟอร์ดจึงนิยมใช้อุปนิสัยส่วนบุคคลทั้งสามระดับมาเป็นปัจจัยในการพิจารณา ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าเมื่อมีสิ่งเร้าหรือมีสถานการณ์ใดเกิดขึ้น อุปนิสัยเหล่านี้จะทำหน้าที่สร้างแรงจูงใจให้เกิดการแสดงพฤติกรรมเพื่อตอบสนอง สถานการณ์หรือสิ่งเร้านั้นๆ ในหลายรูปแบบ

7) ทฤษฎีลักษณะเฉพาะของแคทเทิลล์ (Cattell's Traits Theory) เรมอนด์ บี. แคทเทิลล์ นักจิตวิทยาชาวอังกฤษ (Raymond B.Cattell , อ้างถึงใน ศรีเรือน แก้วกังวาล. 2547 : 195-202)

แคทเทิลล์ เกิดเมื่อปี ค.ศ.1905 ที่แอสตันฟอร์ด ประเทศอังกฤษ เป็นนักจิตวิทยาบุคลิกภาพ ผู้พยายามศึกษาบุคลิกภาพอย่างมีระบบระเบียบด้วยวิธีการทางสถิติ ครอบคลุมบุคลิกภาพประจำสังคมวัฒนธรรมต่างๆ ผลงานด้านนี้ของแคทเทิลล์ไม่มีนักจิตวิทยาผู้ใดในอดีตทัดเทียมได้ แม้แนวคิดและวิธีการศึกษาก็มีกระบวนการและเทคนิคเชิงสถิติ ที่ค่อนข้างเข้าใจยากสำหรับคนทั่วไป แต่ได้พยายามนำวิชาจิตวิทยาบุคลิกภาพมาสู่การคิด การศึกษา การเข้าใจ ที่เป็นรูปธรรม มีความชัดเจนเที่ยงตรงด้วยการวัดและวิธีคิดเชิงสถิติ นับเป็นผลงานที่โดดเด่นถูกใจนักจิตวิทยาผู้ปัจจุบัน เป็น ผลงานที่แหวกแนวยุคสมัย เพราะข้อมูลของเขามีได้มาจากประสบการณ์ทางคลินิก หรือคำอธิบายบุคลิกภาพ ธรรมชาติของมนุษย์จากตรรกเชิงปรัชญาและศาสนา

แนวคิดของแคทเทิลล์จัดอยู่ในกลุ่มลักษณะอุปนิสัย (Trait Theory) และกลุ่มวิเคราะห์ องค์ประกอบ (Factor Theory) โดยมีความเชื่อเช่นเดียวกับอัลลัฟฟอร์ดว่า ถ้าเรารู้ลักษณะอุปนิสัยหลักๆ ของคนใดคนหนึ่งแล้ว เราก็สามารถเข้าใจหรือทำนายลักษณะนิสัยใจคอของบุคคลนั้นได้อย่างค่อนข้างแม่นยำ แคทเทิลล์เห็นด้วยกับอัลลัฟฟอร์ดว่า ลักษณะอุปนิสัยของบุคคลมีทั้งส่วนที่เป็นลักษณะอุปนิสัยร่วม (Common Trait) และลักษณะอุปนิสัยที่โดดเด่นเฉพาะตัวบุคคล (Personal Trait) แต่ไม่เห็นพ้องกับอัลลัฟฟอร์ดในแนวคิดที่ว่าการศึกษาลักษณะอุปนิสัยอาจดูได้จากลักษณะทางกายและหรือระบบประสาท แคทเทิลล์เชื่อว่าการศึกษาลักษณะอุปนิสัยต้อง“ทำการวัด”

พฤติกรรมภายนอกที่สามารถสังเกตเห็นได้(Overt Behavior) ผลการวัดเป็นแนวทางที่ทำให้เราเข้าใจลักษณะบุคลิกภาพด้านอื่นๆ รวมทั้งบุคลิกภาพด้านในด้วย

แคทเทิลล์ได้ให้ความหมายของ “บุคลิกภาพ” ว่า คือแนวคิดที่สามารถทำให้เราทำนายพฤติกรรมของบุคคลในสถานการณ์ต่างๆ ได้ และเสนอสูตรสำเร็จเพื่อใช้ทำนายความแม่นยำของพฤติกรรมจากลักษณะบุคลิกภาพที่สามารถกำหนดรู้ คือ สมการ Specific equation ดังนี้

$$R = F(S, P)$$

R = การตอบสนองต่อสิ่งเร้าชนิดใดชนิดหนึ่งของบุคคลใดๆ ได้แก่ การคิด พูด เขียน การแสดงท่าทาง ฯลฯ

F = การตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่ไม่เฉพาะเจาะจง (เป็นฟังก์ชัน)

S = สถานการณ์ที่เป็นสิ่งเร้าใด ๆ

P = ลักษณะบุคลิกภาพที่สามารถกำหนดรู้ได้

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมาเป็นผลจากการที่เรทต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์นั้นๆ แสดงออกได้ต่อกับสถานการณ์นั้นๆ

โครงสร้างของบุคลิกภาพ แม้ว่าแคทเทิลล์จะยอมรับว่า พฤติกรรมของบุคคลเป็นผลกระทบร่วมกันระหว่างตัวแปรทางด้านลักษณะอุปนิสัยกับด้านสภาวะแวดล้อม แต่ทฤษฎีบุคลิกภาพของเขาส่วนใหญ่ เน้นหนักไปในเรื่องการให้คำอธิบายลักษณะเฉพาะของแต่ละลักษณะอุปนิสัย ตามแนวความคิดของแคทเทิลล์ บุคลิกลักษณะ คือ ลักษณะที่ค่อนข้างถาวรและซึมลึกอยู่ในตัวบุคคล มีแนวโน้มที่จะแสดงออกอย่างมั่นคงสม่ำเสมอแม้ในสภาวะการณ์ที่ต่างกันออกไป และในช่วงเวลาที่ต่างกัน ซึ่งใช้วิธีการแยกแยะวิเคราะห์องค์ประกอบในการศึกษาโครงสร้างของบุคลิกภาพ โดยได้รวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างมากมายหลายพันคน และได้จำแนกประเภทของลักษณะอุปนิสัยออกเป็น ดังนี้

(1) ลักษณะอุปนิสัยพื้นผิว (Surface Traits) เป็นลักษณะพฤติกรรมที่ดูเหมือนจะ “เกาะกลุ่ม” อยู่ด้วยกัน ตัวอย่างเช่น การไม่มีสมาธิในการทำงาน การตัดสินใจไม่ได้ การไม่สามารถหยุดนิ่งอยู่กับที่ หลุกหลิก เป็นลักษณะที่เกาะกลุ่มกัน ที่อาจสังเกตเห็นได้ง่ายโดยตรงในตัวบุคคลผู้หนึ่ง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเรทพื้นผิวของเขาเป็นลักษณะบุคลิกภาพของบุคคลที่มีอาการทางประสาท เนื่องจากเราอาจสรุปจากลักษณะต่างๆ ที่ปรากฏรวมกันและที่สังเกตเห็นได้โดยตรง แต่เนื่องจากเรทพื้นผิวเป็นลักษณะที่สรุปเอาเอง โดยไม่มีหลักฐานยืนยันแน่นอน และอาจแปรเปลี่ยนไปไม่ได้ไม่

คงที่ ดังนั้นแคทเทลล์จึงไม่ถือว่า เทรทพื้นผิวมีคุณค่าพอที่จะนำมาใช้อธิบายบุคลิกภาพของบุคคลที่แท้จริง

(2) ลักษณะอุปนิสัยดั้งเดิม (Source traits) เป็นลักษณะโครงสร้างพื้นฐานซึ่งแคทเทลล์ถือว่าเป็นองค์ประกอบหลักของบุคลิกภาพของบุคคล ลักษณะอุปนิสัยประเภทนี้จะเป็นลักษณะที่มีความมั่นคงเป็นพื้นฐานของบุคลิกภาพ ทั้งทางบวกและทางลบ เป็นลักษณะที่อยู่ “ลึก” ภายในตัวบุคคล เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่หลากหลาย ในสภาวะการณ์และเวลาที่ต่างกัน

แคทเทลล์ (Cattell, 1950. updated) ใช้วิธีการเก็บข้อมูลบุคลิกภาพอุปนิสัยด้านความสามารถและอารมณ์ โดย 3 วิธี คือ

ก. L-Data บันทึกประวัติ (Life Record) เป็นการรวบรวมบันทึกหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของบุคคลในสังคม เช่น บันทึกของทางโรงเรียนและทางกฎหมายในทางปฏิบัติ บางครั้งแคทเทลล์ให้บุคคลที่คุ้นเคยกับผู้ที่แคทเทลล์ศึกษาเป็นผู้ให้ข้อมูลแทน

ข. Q-Data การประเมินตนเองจากแบบทดสอบ (Self-Rating Questionnaire) เป็นข้อมูลที่ได้จากบุคคลนั้นโดยตรง ซึ่งจะเป็ข้อมูลที่ช่วยอธิบายหรือแสดงให้เห็นสิ่งที่ซ่อนอยู่ภายในจิตใจเพิ่มเติมจาก L-Data

ค. T-Data การทดสอบ (Objective Test) ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแต่ละบุคคลว่าควรจะใช้แบบทดสอบทางจิตวิทยาแบบใดหรือใช้เครื่องมือใดบ้าง

การวัดพฤติกรรมโดยวิธีทั้ง 3 ดังกล่าว แคทเทลล์ได้พบอุปนิสัยที่เป็นรากฐานประมาณ 20 ชนิด อุปนิสัยต้นตอเหล่านี้เขาได้จัดเป็นองค์ประกอบ A B C D E และ F ... แต่ในระยะต่อมาปรากฏว่าได้มีความคล้ายกันในบางองค์ประกอบจึงเหลือองค์ประกอบพื้นฐานเพียง 16 ลักษณะ ซึ่งองค์ประกอบ 16 ลักษณะนี้ได้นำมาสร้างเป็น Sixteen Personality Factor Questionnaire Form A 16 PF ในแต่ละองค์ประกอบมีความสำคัญในการควบคุมตัวแปรของพฤติกรรมโดยเริ่มต้นที่องค์ประกอบ A และองค์ประกอบสุดท้าย คือ Q

ตาราง 1 อุปนิสัยดั้งเดิมที่สำคัญในแบบทดสอบ 16 PF (Major Traits on the Sixteen Personality Factor Questionnaire Form A)

อุปนิสัยกลุ่มคะแนนต่ำ (Low Score)	องค์ประกอบ (Factor)	คู่ตรงข้าม (VS)	องค์ประกอบ (Factor)	อุปนิสัยกลุ่มคะแนนสูง (High Score)
เก็บตัว	A ⁻	VS	A ⁺	ชอบสังคม
ปัญญาทึบ	B ⁻	VS	B ⁺	เฉลียวฉลาด
เจ้าอารมณ์	C ⁻	VS	C ⁺	ไม่หวั่นไหว
ถ่อมตน	E ⁻	VS	E ⁺	แสดงตัว
นิ่งเงียบ	F ⁻	VS	F ⁺	กระตือรือร้น
ไม่ยึดมั่นในความดี-ชั่ว เคร่งครัด	G ⁻	VS	G ⁺	ยึดมั่นในความดี-ชั่ว เคร่งครัด
เงินอาย	H ⁻	VS	H ⁺	อวดกล้าทำทายเป็น
ใจแข็ง	I ⁻	VS	I ⁺	ใจอ่อน
ไว้วางใจ	L ⁻	VS	L ⁺	ขี้สงสัย
ปฏิบัติได้จริง	M ⁻	VS	M ⁺	ดีแต่ฝัน
จริงใจตรงไปตรงมา ไม่มีเหลี่ยม	N ⁻	VS	N ⁺	หลักแหลมมีเหลี่ยม
มั่นคง	O ⁻	VS	O ⁺	มักรู้สึกผิด
ยึดมั่นสิ่งเดิมๆ	Q ₁ ⁻	VS	Q ₁ ⁺	เปลี่ยนแปลงแนวทาง แนวคิดใหม่
อิงพวกพ้อง	Q ₂ ⁻	VS	Q ₂ ⁺	พึ่งความสามารถของ ตนเอง
ไม่มีกรอบระเบียบวินัย	Q ₃ ⁻	VS	Q ₃ ⁺	รู้จักควบคุม
ผ่อนคลาย	Q ₄ ⁻	VS	Q ₄ ⁺	เกร็ง

ที่มา : วินัส ภักดีนรา. 2546 : 70-72

ลักษณะสำคัญของอุปนิสัยดั้งเดิม 16 องค์ประกอบ มีดังนี้

องค์ประกอบ A คือ การเข้าสังคม (Outgoing)

ผู้ที่ได้คะแนนสูง (A^+) คือ มีลักษณะนิสัยชอบการเข้าสังคมปรับตัวเข้ากับคนอื่นได้เร็วมีไมตรีจิตมีความอบอุ่นเป็นกันเองให้ความร่วมมือกับผู้อื่น มีเมตตากรุณา ซื่อสัตย์ และปรับตัวได้

ผู้ที่ได้คะแนนต่ำ (A^-) คือ มีลักษณะนิสัยขี้อาย ชอบทำอะไรคนเดียว ไม่สนใจใคร ไม่ชอบแสดงออก ไม่ชอบกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น แยกตัวจากผู้อื่น และปรับตัวยาก

องค์ประกอบ B คือ สติปัญญา (Intelligence)

ผู้ที่ได้คะแนนสูง (B^+) คือ ผู้ที่มีสติปัญญารอบคอบ มีวิจรรณญาณในการแก้ปัญหาและมีความบากบั่น

ผู้ที่ได้คะแนนต่ำ (B^-) คือ ผู้ที่มีสติปัญญาต่อความคิดไม่ทันสมัยต่อเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงให้สังคมและไม่มีความบากบั่น

องค์ประกอบ C คือ ความมั่นคงทางอารมณ์ (Emotionally Stable)

ผู้ที่ได้คะแนนสูง (C^+) คือ ผู้ที่มีวุฒิภาวะทางอารมณ์มั่นคงเชือกเย็นไม่หวั่นไหว ยอมรับสภาพความเป็นจริงของชีวิตควบคุมตนเองได้

ผู้ที่ได้คะแนนต่ำ (C^-) คือ ผู้ที่มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ต่ำอารมณ์ไม่มั่นคงขาดความอดทน วิตกกังวล เปลี่ยนแปลงง่าย หงุดหงิด

องค์ประกอบ E คือ การกล้าแสดงออก (Dominance or Ascendance)

ผู้ที่ได้คะแนนสูง (E^+) คือ ผู้ที่มีความมั่นใจในตนเองชอบมีอิทธิพลมีอำนาจเหนือผู้อื่นชอบการแข่งขัน ชอบทำตามใจตนเอง ก้าวร้าว กล้าทำและกล้าแสดงออก

ผู้ที่ได้คะแนนต่ำ (E^-) คือ ผู้ที่มีลักษณะนิสัยอ่อนน้อม โอนอ่อนผ่อนตามผู้อื่น สุภาพ สงบเสถียร เฝียบ ระมัดระวังตนเองและไม่กล้าแสดงออก

องค์ประกอบ F คือ ความร่าเริง (Happy – go - lucky)

ผู้ที่ได้คะแนนสูง (F^+) คือ ผู้ที่มีลักษณะนิสัยร่าเริงชอบตามสบาย ช่างพูดแจ่มใส เปิดเผย ว่องไว สนุกสนานและมองโลกในแง่ดี

ผู้ที่ได้คะแนนต่ำ (F^-) คือ ผู้ที่มีลักษณะนิสัยจริงจัง ระมัดระวัง เฝียบขี้นไม่ช่างพูด ครุ่นคิดและจริงจังต่อชีวิต

องค์ประกอบ G คือ มโนธรรม (Conscientious)

ผู้ที่ได้คะแนนสูง (G⁺) คือ ผู้ที่มีมโนธรรม มีความรับผิดชอบ มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ อุดมคติ รอบคอบ มีจรรยาบรรณและสามารถรักษาความลับได้

ผู้ที่ได้คะแนนต่ำ (G) คือ ผู้ที่ไม่ทำตามกฎเกณฑ์ไม่มีความแน่นอน เฉื่อยชา ไม่มีความพยายามและละเลยต่อหน้าที่

องค์ประกอบ H คือ ความกล้าเผชิญ (Venturesome)

ผู้ที่ได้คะแนนสูง (H⁺) คือ ผู้ที่มีลักษณะกล้าเสี่ยง ชอบผจญภัย ชอบพบปะผู้อื่น เป็นมิตรกับผู้อื่น ชอบอยู่เป็นกลุ่ม คล่องแคล่วมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ชอบการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงตนเองเสมอ

ผู้ที่ได้คะแนนต่ำ (H⁻) คือ ผู้ที่มีลักษณะอาย ไม่กล้า หลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากับเพศ ตรงข้าม ขาดความเชื่อมั่นในตนเองและไม่ชอบติดต่อกับผู้อื่น

องค์ประกอบ I คือ จิตใจอ่อนโยน (Tender – minded)

ผู้ที่ได้คะแนนสูง (I⁺) คือ ผู้ที่มีลักษณะจิตใจอ่อนโยน อ่อนไหวง่าย ไม่อดทน ชอบพึ่งพาและขาดวุฒิภาวะทางอารมณ์

ผู้ที่ได้คะแนนต่ำ (I⁻) คือ ผู้ที่มีลักษณะจิตใจกล้าแข็ง เชื่อมั่นในตนเอง มีความรับผิดชอบและมองชีวิตในด้านความเป็นจริง

องค์ประกอบ L คือ ความระแวง (Suspicious)

ผู้ที่ได้คะแนนสูง (L⁺) คือ ผู้ที่มีลักษณะไม่ไว้วางใจผู้อื่นระมัดระวัง ไม่เชื่อใครง่าย ยึดความคิดของตนเองเป็นสำคัญ ช่างสงสัยและอิจฉาผู้อื่น

ผู้ที่ได้คะแนนต่ำ (L⁻) คือ ผู้ที่มีลักษณะไว้วางใจผู้อื่น ยอมรับผู้อื่น เข้ากับผู้อื่นได้ง่าย ปรับตัวง่ายและไม่อิจฉาผู้อื่น

องค์ประกอบ M คือ การจินตนาการ (Imaginative)

ผู้ที่ได้คะแนนสูง (M⁺) คือ ผู้ที่มีลักษณะการแสดงออกแบบไม่มีระเบียบไม่สนใจต่อ กฎเกณฑ์หรือขนบธรรมเนียมประเพณี ชอบจินตนาการ มีความคิดสร้างสรรค์

ผู้ที่ได้คะแนนต่ำ (M⁻) คือ ผู้ที่มีลักษณะเป็นนักปฏิบัติอยู่ในเกณฑ์ หรือขนบธรรมเนียมประเพณีและกระทำสิ่งที่จริง

องค์ประกอบ N คือ การเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น (Shrewd)

ผู้ที่ได้คะแนนสูง (N⁺) คือ ผู้ที่มีลักษณะเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่นชอบช่วยเหลือ ผู้อื่น ทันสมัย รู้เท่าทันเหตุการณ์และปรับตัวได้ดี

ผู้ที่ได้คะแนนต่ำ (N) คือ ผู้ที่มีลักษณะไม่ทันโลก ไม่ทันคน ไม่ทันสมัย
ตรงไปตรงมาและไม่มีเล่ห์เหลี่ยม

องค์ประกอบ O คือ ความวิตกกังวล (Apprehensive)

ผู้ที่ได้คะแนนสูง (O⁺) คือ ผู้ที่มีลักษณะหวาดกลัว ตื่นเต้น วิตกกังวลตกใจ
ง่าย มีความรู้สึกไม่ปลอดภัยและท้อแท้ใจ

ผู้ที่ได้คะแนนต่ำ (O) คือ ผู้ที่มีลักษณะประสาทมั่นคง เชื้อมั่นในตนเอง มี
จิตใจกล้าหาญปราศจากความกลัวหรือความวิตกกังวล

องค์ประกอบ Q₁ คือ ความอิสระเสรี (Experimenting and Liberal)

ผู้ที่ได้คะแนนสูง (Q₁⁺) คือ ผู้ที่มีลักษณะเป็นผู้ทดลอง ชอบทดลอง ชอบ
วิจารณ์ ชอบการเปลี่ยนแปลง สนใจการใช้สติปัญญาและเป็นนักปฏิรูป

ผู้ที่ได้คะแนนต่ำ (Q₁⁻) คือ ผู้ที่มีลักษณะเป็นนักอนุรักษ์เคร่งครัดต่อความเชื่อ
ขนบธรรมเนียมประเพณี ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง ไม่สนใจการคิด การวิเคราะห์ และไม่ชอบการใช้
สติปัญญา

องค์ประกอบ Q₂ คือ การพึ่งตนเอง (Self - Sufficiency)

ผู้ที่ได้คะแนนสูง (Q₂⁺) คือ ผู้ที่มีลักษณะเป็นตัวของตัวเอง เชื่อใน
ความสามารถของตนเอง ตัดสินใจเองได้ มีลักษณะพึ่งตนเอง

ผู้ที่ได้คะแนนต่ำ (Q₂⁻) คือ ผู้ที่มีลักษณะพึ่งกลุ่ม ชอบทำงานร่วมกับผู้อื่น เป็น
ผู้ตามที่ดีและเคารพในความคิดของผู้อื่น

องค์ประกอบ Q₃ คือ การควบคุมตนเอง (Self - Respecting and Controlled)

ผู้ที่ได้คะแนนสูง (Q₃⁺) คือ ผู้ที่มีลักษณะควบคุมตนเองได้ รู้กาลเทศะมีวินัยใน
ตนเองเอง สนใจและเอาใจใส่ต่อสังคม

ผู้ที่ได้คะแนนต่ำ (Q₃⁻) คือ ผู้ที่มีลักษณะควบคุมอารมณ์ตนเองไม่ค่อยได้ ไม่มี
ระเบียบ ไม่มีวินัยในตนเอง ไม่สนใจและเอาใจใส่ต่อสังคม

องค์ประกอบ Q₄ คือ ความเครียด (Tension)

ผู้ที่ได้คะแนนสูง (Q₄⁺) คือ ผู้ที่มีลักษณะมีความเครียด มีความขัดแย้งในใจ
ตื่นเต้น ตกใจง่าย หงุดหงิด ใจร้อน มีปัญหาในเรื่องการตัดสินใจ

ผู้ที่ได้คะแนนต่ำ (Q₄⁻) คือ ผู้ที่มีลักษณะชอบทำตามสบาย ไม่เคร่งครัด ไม่วิตก
กังวล ใจเย็น ผ่อนคลายและควบคุมตนเองได้

ตาราง 2 องค์ประกอบ 16 ลักษณะ และตัวอย่างอาชีพที่เหมาะสมกับบุคลิกภาพ

องค์ประกอบ (Factor)	ลักษณะรวมๆ	ก. บุคลิกลักษณะของคน คะแนนสูงจากการ วิเคราะห์องค์ประกอบ ข. อาชีพที่ควรเลือก ค. แนวโน้มลักษณะสุดโต่ง	ก. บุคลิกลักษณะของคน คะแนนต่ำจากการ วิเคราะห์องค์ประกอบ ข. อาชีพที่ควรเลือก ค. แนวโน้มลักษณะสุดโต่ง
A	ชอบสังคม VS เก็บตัว	ก. อะไรก็ได้ ง่ายๆ ธรรมดา ชอบเผชิญภัย เป็นกันเอง ข. นักขาย นักการตลาด นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตบำบัดที่สามารถ ค. คนก่อวินาศกรรม	ก. ดำรงไม่ผูกพัน สงวนตัว ช่างจับผิด ถือตัว หินห่าง ข. นักวิทยาศาสตร์ นักเขียน ค. สามารถฆ่าตัวตาย พารา นอยด์ (หวาดระแวง)
B	เฉลียวฉลาด VS ปัญญาทึบ	เฉลียวฉลาด	ปัญญาทึบ
C	ไม่หวั่นไหว VS เจ้าอารมณ์	ก. อารมณ์ดี สงบ ยอมรับ ข้อเท็จจริง ข. คนขับเครื่องบิน บริกรบนเครื่องบิน พยาบาล นักบริหาร ค. -	ก. อารมณ์ขึ้นลงเร็ว หวั่นไหว อารมณ์เสื่อง่าย ข. ศิลปิน ครู – อาจารย์ ค. อันธพาลทุกรูปแบบตั้งแต่เบา ถึงหนัก
E	แสดงตัว VS ถ่อมตน	ก. กล้าแสดงออก กล้า แข่งขัน กระตือรือร้น เป็น ตัวของ ตัวเอง อยาก เอาชนะ อย่างเด็ดเดี่ยว ข. นักจิตวิทยา นักกีฬา นักเขียน ค. อันธพาล นักเลงโต ลอบทำร้าย	ก. ถ่อมตน สมถะ เอาอก เอาใจ ว่านอนสอนง่าย ข. พระ เสมียน ค. โรคจิต โรคประสาท

ตาราง 2 (ต่อ) องค์ประกอบ 16 ลักษณะ และตัวอย่างอาชีพที่เหมาะสมกับบุคลิกภาพ

องค์ประกอบ (Factor)	ลักษณะรวมๆ	ก. บุคลิกลักษณะของคน คะแนนสูงจากการ วิเคราะห์องค์ประกอบ ข. อาชีพที่ควรเลือก ค. แนวโน้มลักษณะสุดโต่ง	ก. บุคลิกลักษณะของคน คะแนนต่ำจากการ วิเคราะห์องค์ประกอบ ข. อาชีพที่ควรเลือก ค. แนวโน้มลักษณะสุดโต่ง
F	นิ่งเงียบ VS กระตือรือร้น	ก. กระตือรือร้น มีชีวิตชีวา รื่นเริง ข. นักกีฬา นักบิน บริกร บนเครื่องบิน ค. อันทพาล นักเลงโต	ก. สงบเสงี่ยม เคร่ง จริงจัง เงียบขรึม ข. อาจารย์ นักเขียน ศิลปิน ค. โรคประสาท
G	ยึดมั่นในความ ดี-ชั่ว เคร่งครัด VS ไม่ยึดมั่นใน ความดี-ชั่ว เคร่งครัด	ก. มีมโนธรรม มีศีลธรรม มีความรับผิดชอบ กลัว- บาป มีหิริ-โอตตปะปะ ข. นักบิน บริกรบนเครื่องบิน พระ ค. -	ก. ไม่สนใจกฎเกณฑ์ ไม่มีวาง- อายุ ไม่มีหิริโอตตปะปะ ไม่รู้สึกผิด ไม่กลัวบาป ข. ศิลปิน นักสังคมสงเคราะห์ ค. อันทพาล สนุกที่ได้ทำลาย หรือทำร้ายผู้อื่นให้เจ็บปวด ลอบทำร้าย
M	ปฏิบัติได้จริง VS คีแต่ฝัน	ก. ชอบทำมากกว่าพูด ทำ จริง ทำตามรูปแบบ ข้อตกลง ตื่นตืดดิน ข. ตำรวจ นักบิน บริกรบน เครื่องบิน ค. -	ก. ช่างฝัน ฝันเพื่อง ใจลอย ข. ศิลปิน ฮิปปี นักวางแผน ที่ปฏิบัติไม่ได้ ค. อันทพาล ลอบทำร้าย คน ติดยา

ตาราง 2 (ต่อ) องค์ประกอบ 16 ลักษณะ และตัวอย่างอาชีพที่เหมาะสมกับบุคลิกภาพ

องค์ประกอบ (Factor)	ลักษณะรวมๆ	ก. บุคลิกลักษณะของคน คะแนนสูงจากการ วิเคราะห์องค์ประกอบ ข. อาชีพที่ควรเลือก ค. แนวโน้มลักษณะสุดโต่ง	ก. บุคลิกลักษณะของคน คะแนนต่ำจากการ วิเคราะห์องค์ประกอบ ข. อาชีพที่ควรเลือก ค. แนวโน้มลักษณะสุดโต่ง
N	หลักแหลม มีเหลี่ยม VS จริงใจ ตรงไป ตรงมา ไม่มีเหลี่ยม	ก. ฉลาดเฉลียวเรื่องทาง สังคม ทั่นคน ข. บริกรบนเครื่องบิน นักธุรกิจ นักจิตวิทยา นักบริหาร นักการตลาด ค. -	ก. ตรงไปตรงมา ซื่อจนเกือบ เชื่อ ไม่ทันคน ข. ศิลปิน พระ ค. ซึมเศร้า อาจฆ่าตัวตาย
O	มั่นคง VS มักรู้สึกลึกซึ้ง	ก. ไม่หวาดหวั่น มั่นใจ ตนเอง ข. นักกีฬา นักบริหาร บริกรบนเครื่องบิน นักจิตวิทยา ค. ผู้เผด็จใจอำมหิต	ก. ชอบลงโทษตัวเอง เห็น ตนเองว่าผิด บาป กลัวบาป กลัวความชั่ว ข. ผู้นำทางศาสนา ศิลปิน ค. ทำลายหรือและทำร้ายผู้อื่น ทุกรูปแบบ
H	อวดกล้าทำทายเป็น เงินอวย	ก. ชอบผจญภัย ชอบลอง อะไรใหม่ๆ แกร่งกล้า ข. คนขายของ นักการตลาด นักกีฬา นักจิตวิทยา ภาคปฏิบัติ ค. ทำลายและทำร้ายผู้อื่น ให้เจ็บปวดด้วยความ สนุก	ก. ขี้อาย ขี้ขลาด ขี้ตื่น ข. พระ ค. มีแนวโน้มที่จะฆ่าตัวตาย ย่ำคิดย่ำทำบนพรั้าไม่หยุด- หย่อน โรคประสาท

ตาราง 2 (ต่อ) องค์ประกอบ 16 ลักษณะ และตัวอย่างอาชีพที่เหมาะสมกับบุคลิกภาพ

องค์ประกอบ (Factor)	ลักษณะรวมๆ	ก. บุคลิกลักษณะของคน คะแนนสูงจากการ วิเคราะห์องค์ประกอบ ข. อาชีพที่ควรเลือก ค. แนวโน้มลักษณะสุดโต่ง	ก. บุคลิกลักษณะของคน คะแนนต่ำจากการ วิเคราะห์องค์ประกอบ ข. อาชีพที่ควรเลือก ค. แนวโน้มลักษณะสุดโต่ง
I	ใจแข็ง VS ใจอ่อน	ก. พึ่งตนเอง เป็นตัวของ ตัวเองไม่ง้อจน เปลี่ยนแปลงได้ ข. นักบิน ตำรวจ ผู้ตรวจการ ผู้จัดการ ค. -	ก. ชอบพึ่งพา ผูกพัน ยึดมั่น ข. ศิลปิน ครูอาจารย์ นัก สังคมสงเคราะห์ ค. โรคประสาท ฆ่าตัวตาย
L	ไว้วางใจ VS ขี้สงสัย	ก. ไว้ใจ ยอมรับ เหตุการณ์ ข้อเท็จจริง ข. นักบิน บริกรบน เครื่องบิน นักบริหาร ค. -	ก. ขี้สงสัย คิดเล็กคิดน้อย หวั่นไหว ข. ศิลปิน เกษตรกร ค. อัมพาต มีแนวโน้มฆ่า- ตัวตาย ลอบทำร้ายผู้อื่น นักเลงโต
Q ₁	เปลี่ยนแปลง แนวทาง , แนวคิด-ใหม่ VS ยึดมั่นสิ่ง เดิมๆ	ก. ชอบทดลองอะไรใหม่ๆ รักอิสระเสรี บูชาเสรีภาพ ข. ศิลปิน นักเขียน ครูอาจารย์ ค. -	ก. ติดยึดรูปแบบ ประเพณีนิยม ไม่ชอบเปลี่ยนแปลง ข. นักกีฬา พระ ตำรวจ ค. โรคประสาทแบบย้ำคิดย้ำทำ
Q ₂	พึ่งความสามารถ ของตนเอง VS อิงพวกพ้อง	ก. รู้รอบ พึ่งพาตนเอง มั่นใจในตนเอง ข. นักเขียน ครูอาจารย์ นักวิจัยทางวิทยาศาสตร์ ค. -	ก. ทำตามพวกพ้อง แล้วแต่กลุ่ม ไม่ตัดสินใจ ไม่ยึดหลักเกณฑ์ ข. นักฟุตบอล นักสังคม- สงเคราะห์ บริกรบนเครื่องบิน ค. -

ตาราง 2 (ต่อ) องค์ประกอบ 16 ลักษณะ และตัวอย่างอาชีพที่เหมาะสมกับบุคลิกภาพ

องค์ประกอบ (Factor)	ลักษณะรวมๆ	ก. บุคลิกลักษณะของคน คะแนนสูงจากการ วิเคราะห์องค์ประกอบ ข. อาชีพที่ควรเลือก ค. แนวโน้มลักษณะสุดโต่ง	ก. บุคลิกลักษณะของคน คะแนนต่ำจากการ วิเคราะห์องค์ประกอบ ข. อาชีพที่ควรเลือก ค. แนวโน้มลักษณะสุดโต่ง
Q ₃	รู้จักควบคุม VS ไม่มีกรอบ ระเบียบ วินัย	ก. ควบคุมตนเองได้ ทำอะไร ซ้ำๆ ได้ ข. นักบิน นักวิทยาศาสตร์ ค. พารานอยด์ ชีก็๊ว จีระเวงสงสัย	ก. ทำตามใจตน ข. ศิลปิน พระ ค. โรคประสาท แนวโน้ม ฆ่าตัวตาย
Q ₄	ผ่อนคลาย VS เกร็ง	ก. ผ่อนคลายสบายสงบ ข. นักบิน บริกรบน เครื่องบิน นักสังคม สงเคราะห์ ค. -	ก. ไม่ค่อยมีความสุข เกร็ง ลูกลี้ลูกกลน วุ่นวาย งุ่นง่าน ข. นักเขียน เกษตรกร ค. โรคประสาท

ที่มา : ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2547 : 203 – 207

2.1.3 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพของแต่ละบุคคล

บุคลิกภาพเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลซึ่งมีความแตกต่างกันออกไป และสาเหตุที่ทำให้บุคลิกภาพของแต่ละคนแตกต่างกันนั้น เนื่องจากปัจจัยสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ พันธุกรรม (heredity) และสิ่งแวดล้อม (environment) โดยสรุปดังต่อไปนี้ (เดมส์คัลด์ คทวณิช, 2547 : 233-234)

1) อิทธิพลของพันธุกรรมที่มีต่อบุคลิกภาพของบุคคล ส่วนใหญ่แล้วจะพบว่าบุคลิกภาพในส่วนของคุณลักษณะภายนอกหรือทางร่างกายนั้นจะได้รับอิทธิพลมาจากพันธุกรรมเป็นส่วนใหญ่ เช่น บุคลิกลักษณะด้านรูปร่างหน้าตา เส้นผม สีผิว ความสูง ความเตี้ย ลักษณะทางเพศ กลไกการทำงานของร่างกายบางอย่างแม้กระทั่งโรคภัยไข้เจ็บบางประการ นอกจากนี้บุคลิกภาพใน

ส่วนที่เป็นลักษณะภายในบางอย่างที่เชื่อว่าได้รับการถ่ายทอดจากพันธุกรรมด้วย เช่น ด้านสติปัญญา เป็นต้น

2) อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อบุคลิกภาพของบุคคล สำหรับสิ่งแวดล้อมนั้น นักจิตวิทยาถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดบุคลิกภาพของบุคคลมากกว่าพันธุกรรม โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมทางสังคม ซึ่งประกอบไปด้วยครอบครัว สถานศึกษา ศาสนา สื่อมวลชน รวมไปถึงสังคมทุกระดับที่บุคคลได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์ หรือเกี่ยวข้องกับ โดยสิ่งแวดล้อมทางสังคมเหล่านี้จะให้ประสบการณ์ต่างๆ แก่บุคคลจนสั่งสมขึ้นเป็นบุคลิกภาพเฉพาะของบุคคลนั้น สำหรับประสบการณ์ที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพนี้อาจจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ

(1) ประสบการณ์ร่วม (Experiences Common to Culture) หมายถึง ประสบการณ์ที่สมาชิกสังคมเดียวกันจะได้รับในรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน เช่น วัฒนธรรม ความเชื่อ ทัศนคติ วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี โดยประสบการณ์เหล่านี้จะให้ประสบการณ์ต่างๆ แก่บุคคลจนสั่งสมขึ้นเป็นบุคลิกภาพเฉพาะของบุคคลนั้น สำหรับประสบการณ์ดังกล่าวจะมีผลต่อการสร้างบุคลิกภาพของบุคคลในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

ก. วัฒนธรรมการแต่งกาย บุคคลในสังคมเดียวกันจะแสดงออกถึงการแต่งกายที่คล้ายคลึงกัน แต่จะแตกต่างกับคนในสังคมอื่น เช่น คนไทยจะมีลักษณะการแต่งกายที่แสดงความเป็นไทย ซึ่งจะแตกต่างไปจากสังคมจีนหรือญี่ปุ่น เป็นต้น

ข. ความเชื่อ แต่ละสังคมจะมีความเชื่อที่แตกต่างกันและมีผลต่อการแสดงออกของบุคคลด้วย เช่น สังคมไทยเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม การเวียนว่ายตายเกิด คนไทยจึงชอบทำบุญและแสดงความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือผู้อื่น

ค. การแสดงบทบาททางเพศ เด็กชายและเด็กหญิงจะได้รับการอบรมสั่งสอนในการแสดงออกที่แตกต่างกัน เช่น ในสังคมไทยผู้หญิงจะต้องรักษาวนดวงตัว มีความอับอาย ต้องไม่แสดงออกทางเพศ และต้องเรียบร้อยเป็นกุลสตรี ส่วนผู้ชายจะต้องเข้มแข็ง อดทน และเป็นผู้นำ

ง. การเลือกประกอบอาชีพ ทั้งนี้เนื่องจากสังคมจะกำหนดบุคลิกภาพของบุคคลแต่ละอาชีพแตกต่างกันออกไป เช่น ทหารต้องอดทนและเข้มแข็ง ครูต้องมีเมตตาและอ่อนโยน นักจิตวิทยาต้องมีความเข้าใจผู้อื่น แพทย์ต้องช่วยเหลือผู้อื่น นักธุรกิจต้องคำนึงถึงผลกำไร ดังนั้น ในการที่บุคคลจะเลือกประกอบอาชีพใดโดยมากมักต้องมีบุคลิกภาพที่สอดคล้องกับอาชีพนั้นๆ จึงจะสามารถประสบความสำเร็จและมีความสุขในการทำงานตามอาชีพนั้นได้

จ. มารยาททางสังคม ในแต่ละสังคมจะกำหนดวิธีการปฏิบัติตนต่อกันเมื่อจำเป็นต้องมาทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกันในที่ชุมชน เช่น ลักษณะการแต่งกาย กิริยามารยาท การพูดจา ดังนั้นบุคคลจึงต้องแสดงออกตามข้อกำหนดเหล่านั้นเพื่อให้ได้รับการยอมรับ เช่น เมื่อต้องไปงานที่เป็นพิธีการ จะต้องปฏิบัติตัวต่างไปจากงานปกติทั่วไป หรือไปงานศพย่อมปฏิบัติตัวแตกต่างไปจากงานมงคลสมรส

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าประสบการณ์ร่วมจะมีอิทธิพลต่อแบบแผนบุคลิกภาพของคน ส่วนใหญ่ในสังคมเดียวกัน แต่ก็ไม่จำเป็นว่าบุคลิกภาพในรายละเอียดของแต่ละคนจะต้องเหมือนกันเสมอไป ทั้งนี้เนื่องจากในแต่ละคนยังได้รับประสบการณ์เฉพาะที่แตกต่างกันไป

(2) ประสบการณ์เฉพาะ (Individual Experience) การที่แต่ละคนเติบโตมาจากสังคมเดียวกัน แต่ก็ยังมีความแตกต่างกันไปในนั้น นอกจากเป็นเพราะแต่ละคนมีพื้นฐานทางพันธุกรรมในการกำหนดสภาพทางร่างกายและสติปัญญาที่แตกต่างกันแล้ว ยังเนื่องมาจากการที่บุคคลนั้นได้รับประสบการณ์เฉพาะที่เกิดจากการอบรมเลี้ยงดูสั่งสอนจากพ่อแม่ ครูอาจารย์ พระ หรือผู้สอนศาสนาที่แตกต่างกันอีกด้วย โดยบุคคลทางสังคมเหล่านี้จะทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดแนวทางในการปฏิบัติตนให้เป็นที่ต้องการและได้รับการยอมรับจากคนส่วนใหญ่ในสังคม พยายาม หลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ทั้งหลาย ซึ่งกระบวนการให้ประสบการณ์เฉพาะนี้จะเริ่มตั้งแต่วัยเด็กและก่อตัวขึ้น เป็นบุคลิกภาพเฉพาะของแต่ละคน แต่ในความเป็นจริงกลับพบว่าบุคคลทางสังคมที่ทำหน้าที่ให้ประสบการณ์เฉพาะนั้นจะไม่สามารถทำหน้าที่ของตนได้บรรลุผลสำเร็จเสมอไปสาเหตุเป็นเพราะว่าในแต่ละคนจะใช้วิธีการที่แตกต่างกัน เช่น พ่อแม่ของแต่ละครอบครัวจะมีวิธีการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานของตนไม่เหมือนกัน ซึ่งแต่ละวิธีก็จะสร้างบุคลิกภาพของเด็กที่แตกต่างกันไปด้วยความแตกต่างระหว่างบุคคล หรือทั้งๆ ที่พ่อแม่ทุกคนรักลูก แต่ก็ไม่สามารถให้ความรักความอบอุ่นกับลูกของตนเท่าเทียมกันได้ทุกคน ทำให้เด็กแต่ละคนเมื่อเติบโตขึ้นจึงมีความเชื่อมั่นในตนเอง มองโลกในแง่ดี และมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ที่แตกต่างกันออกไป หรือครูทุกคนต้องการให้ลูกศิษย์ของตนมีบุคลิกภาพเป็นบุคคลกล้าแสดงออก มีเหตุผล แต่ก็ไม่สามารถทำให้เป็นไปตามความต้องการได้ และในบางครั้งบุคคล ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดประสบการณ์เฉพาะเหล่านี้อาจมี บุคลิกภาพที่ขัดแย้งกับสิ่งที่ตนต้องการจะสอน เช่น สอนไม่ให้ดื่มสุรา แต่พ่อแม่และครูอาจารย์กลับดื่มเสียเอง

จะเห็นได้ว่านอกจากบุคลิกภาพที่แตกต่างกันของแต่ละคนจะเป็นผลมาจากการได้รับประสบการณ์เฉพาะจากผู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดประสบการณ์ในสังคมที่แตกต่างกันแล้ว ปัจจัย

อื่นๆ ที่บุคคลแต่ละคนประสบอยู่ก็ยังมีส่วนเกี่ยวข้องต่อการกำหนดรูปแบบบุคลิกภาพของแต่ละบุคคลนั้น อีกด้วย เช่น ฐานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันของแต่ละครอบครัว บรรยากาศและสัมพันธภาพ ภายในครอบครัว และสุขภาพร่างกายของแต่ละบุคคล ด้วย

ดังนั้น โครงสร้างบุคลิกภาพของบุคคลจึงประกอบไปด้วยอิทธิพลจากการผสมผสานระหว่างประสบการณ์ร่วมและประสบการณ์เฉพาะ โดยกระบวนการในการรับประสบการณ์ทั้งสองประเภทนี้เกิดได้ทั้งทางตรง ได้แก่ การอบรมสั่งสอน และประสบการณ์ทางอ้อมที่เกิดจากการเป็นตัวแบบ จนเกิดการสังสมทีละเล็กทีละน้อยและกลายเป็นบุคลิกภาพที่ถาวรได้ในที่สุด

อารี พันธุ์ณี (2546 : 72 – 74) ได้กล่าวถึงบุคลิกภาพของบุคคลว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เป็น ตัวกำหนด ดังนี้

ก. ตัวกำหนดทางสรีระ ได้แก่ ทางร่างกายและจิตใจ (Constitutional Determinants) ซึ่งได้รับการถ่ายทอดทางพันธุกรรมมาแต่กำเนิด โดยผ่านทางยีน โครโมโซม เช่น ลักษณะความสูง ผิว สติปัญญา

ข. ตัวกำหนดทางด้านกรเป็นสมาชิกกลุ่ม (Group Determinants) ได้แก่ กลุ่มครอบครัว กลุ่มโรงเรียน กลุ่มเพื่อน กลุ่มสังคม เป็นต้น จากการศึกษาพบว่ากระบวนการขัดเกลาหรือการอบรมสั่งสอนของกลุ่มมีอิทธิพลต่อการกำหนดบุคลิกภาพของบุคคลในหลายระดับด้วยกัน กล่าวคือ เมื่อแรกเกิดวัยเด็ก พ่อแม่พี่น้อง มีอิทธิพลสูงสุดต่อบุคลิกภาพของเด็ก เมื่อเด็กมาเข้าโรงเรียน ครู เพื่อนนักเรียนมีอิทธิพลต่อการกำหนดหรือพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กในฐานะเป็นสมาชิกของโรงเรียน ของกลุ่มเพื่อน เมื่อเด็กเติบโตไปทำงาน ไปมีชีวิตในสังคม เด็กได้รับการขัดเกลาถ่ายทอดและพัฒนา บุคลิกภาพ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และมีกลุ่มที่สำคัญอีกกลุ่มหนึ่ง คือ สื่อมวลชน ซึ่งมีมาก หลากหลายรูปแบบ เช่น หนังสือ โทรทัศน์ วิทยุ สิ่งพิมพ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบัน เป็นยุคข่าวสารข้อมูล สื่อมวลชน เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการกำหนด หรือปรับเปลี่ยนบุคลิกภาพของบุคคลโดยไม่รู้ตัว

ค. ตัวกำหนดบทบาท (Role Determinants) บุคคลในสังคมได้แก่บทบาทของพ่อแม่ ลูก พี่น้อง สามัญภรรยา และยังมีบทบาทในสังคม เช่น นายกรัฐมนตรี ประธานมูลนิธิ วิทยากร ที่ปรึกษา ผู้อำนวยการ หัวหน้า ทหาร มีหลากหลายบทบาท ทำให้ต้องมีบุคลิกภาพที่แตกต่างกันออกไปตามบทบาทซึ่งเป็นที่มาของบุคลิกภาพ

ง. ตัวกำหนดทางด้านสถานการณ์หรือสภาวะสิ่งแวดล้อม (Situation Determinants) ได้แก่ สถานการณ์บางสถานการณ์เป็นตัวสำคัญในการกำหนดบุคลิกภาพและพฤติกรรมของบุคคล เนื่องจากสภาพการณ์ไม่แน่นอน เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เป็นเหตุให้บุคคลกดดันและว้าวุ่นใจ วิธีการลดความกดดันหรือว้าวุ่นใจอาจใช้กลไกป้องกันตน

จ. การยอมรับของกลุ่ม คนที่มีบุคลิกภาพดียอมเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม ต้องการที่จะให้ร่วมอยู่ในกลุ่ม ทำให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจ บุคลิกภาพของบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มแตกต่างกับบุคคลที่ไม่ได้รับการยอมรับ

2.1.4 แนวความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการปรับปรุงบุคลิกภาพ

ถึงแม้ว่าบุคลิกภาพนั้นจะได้รับการสั่งสมมาเป็นเวลาช้านานจนกลายเป็นพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวรก็ตาม แต่บุคลิกภาพก็สามารถที่จะพัฒนาและปรับปรุงได้เช่นกัน เดิมศักดิ์ กทวณิช (2547 : 261 – 262) ได้กล่าวถึงแนวความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการปรับปรุงบุคลิกภาพดังนี้

1) ทุกคนย่อมมีบุคลิกภาพที่ดีและควรปรับปรุงแก้ไขอยู่ในตัว ไม่มีใครมีบุคลิกภาพที่ดีทั้งหมดหรือเลวทั้งหมด ดังนั้นบุคลิกภาพจะได้รับการปรับปรุงได้บุคคลนั้นจะต้องรับรู้บุคลิกภาพในส่วนดีและส่วนด้อยของตนตามความเป็นจริงเสียก่อน

2) บุคลิกภาพเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของบุคคลจึงทำให้แต่ละคนมีความแตกต่างกันไป เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรที่จะยึดบุคลิกภาพของบุคคลใดบุคคลหนึ่งมาเป็นแบบอย่าง เพราะจะทำให้ผู้เลียนแบบสูญเสียความเป็นตัวของตัวเองไปได้

3) บุคลิกภาพของแต่ละบุคคลสามารถปรับปรุงแก้ไขได้ ทั้งนี้เนื่องจากส่วนใหญ่จะเกิดจากนิสัยความเคยชิน ขึ้นอยู่ว่าจะมีความมุ่งมั่นในการปรับปรุงบุคลิกภาพของตนเพียงใด

4) บุคลิกภาพที่ดีเป็นพื้นฐานสำคัญทั้งในการสร้างความสำเร็จในการทำงานและการดำเนินชีวิตร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างราบรื่น

2.1.5 ลักษณะของบุคลิกภาพที่ดี มีดังต่อไปนี้

1) มีสุขภาพที่สมบูรณ์ แข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียน เพราะการมีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์นอกจากจะทำให้ผิวพรรณผ่องใสแล้ว ยังทำให้จิตใจแจ่มใส เบิกบานเป็นที่ต้องตาและต้องใจแก่ผู้พบเห็น

2) มีท่าทางกิริยาที่อ่อนน้อม อ่อนโยน ไม่แข็งกระด้าง และใช้วาจาที่สุภาพ ไพเราะ อ่อนหวาน ถูกต้องตามหลักการใช้ภาษา ซึ่งจะทำให้มีเสน่ห์แก่ผู้พบเห็น ทำให้ผู้อื่นอยากทำความรู้จักด้วย

3) แต่งกายด้วยความสุภาพ สะอาด เรียบร้อย เหมาะสมกับกาลเทศะไม่ลำสมัยจนเกินไปพอดี ขณะเดียวกันก็ไม่ลำสมัยจนขาดรสนิยม

- 4) มีมารยาททางสังคมอันดีงาม
- 5) คล่องแคล่ว กระฉับกระเฉง ว่องไว และกระตือรือร้น
- 6) รักความยุติธรรม
- 7) ซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น
- 8) มีเหตุผลและรู้จักใช้วิจารณญาณ
- 9) ควบคุมอารมณ์ได้เป็นอย่างดี
- 10) มีความอดทนอดกลั้น
- 11) มีน้ำใจนักกีฬา
- 12) มีอารมณ์ขันอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์
- 13) มีนิสัยยิ้มง่าย
- 14) มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กับคนทั่วไป
- 15) มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม
- 16) มองโลกในแง่ดี
- 17) วางตัวได้เหมาะสมกับสถานการณ์
- 18) ปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี
- 19) มีท่าที่เป็นมิตรกับทุกคน
- 20) มีความเชื่อมั่นในตนเอง ขณะเดียวกันก็พร้อมจะรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

ลักษณะของบุคลิกภาพที่ควรปรับปรุงแก้ไข สำหรับบุคลิกภาพที่ไม่ประสงค์และควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขนั้นก็คือบุคลิกภาพที่ตรงข้ามกับบุคลิกภาพที่ดีทั้ง 20 ประการ ที่กล่าวมาข้างต้น อัมพร โอตระกูล (2540 : 36) ให้ความหมายว่า บุคลิกภาพผิดปกติคือการที่บุคคลปรับตัวไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสมกับสังคมหรือสิ่งแวดล้อมที่ตนอาศัยอยู่ ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ กับผู้ที่บุคคลผู้นั้นอยู่ร่วมด้วย ลักษณะพฤติกรรมที่บุคคลนั้นแสดงออกเกิดจากการปรับตัวอย่างผิดๆ และไม่เหมาะสมซึ่งฝังรากลึกแน่นติดตัวมาแต่เด็ก บุคลิกภาพผิดปกตินี้ถือว่าเป็นปัญหาสุขภาพจิต ควรได้รับการรักษาแก้ไขเพราะมีผลเสียต่อผู้อื่นหรือต่อสังคม โดยทั่วไปแล้วบุคคลพวกนี้ยังสามารถประกอบการทำงานได้ ดำรงชีวิตอยู่ได้โดยตนเองไม่รู้สึกรู้ว่าตนเองมีปัญหาอะไร ตัวอย่างเช่น พวกอันธพาล บุคลิกภาพผิดปกติทางเพศ บุคลิกภาพหวาดระแวง เป็นต้น

2.2 แนวคิดในการพัฒนาบุคลิกภาพ

2.2.1 ทฤษฎีพัฒนาบุคลิกภาพของอีริก อีริกสัน (Erik Erikson)

อีริกสัน เกิดที่ประเทศเยอรมันนี ได้เริ่มค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาการทางบุคลิกภาพ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1927 ความคิดพื้นฐานในทฤษฎีของอีริกสันสรุปได้ดังนี้ (พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. 2547 : 86-97)

1) วิวัฒนาการของทฤษฎี (Approach to Theory Formation)

อีริกสันใช้วิธีการและเทคนิคของจิตวิเคราะห์ในการเก็บข้อมูล รวมทั้งให้ความสนใจเป็นพิเศษกับอาการของจิตวิเคราะห์ในการเก็บข้อมูล คืออาการของจิตใต้สำนึก และจิตไร้สำนึก โดยดูพฤติกรรมที่แสดงออก คือ การพูดจาติดต่อกัน และการเล่น ในขณะที่ فروยด์ เห็นว่าการศึกษาดังกล่าวถึงความเป็นทางไปสู่จิตใต้สำนึกของผู้ใหญ่ อีริกสันเห็นว่าการเล่นเป็นสถานการณ์ที่ดีที่สุดในการศึกษาตน ปัจจุบันอีโก้ของเด็กกลุ่มตัวอย่าง ของอีริกสัน ได้มาจากคนไข้ เพราะเขามีความเชื่อว่าพฤติกรรมของคนปกติและคนป่วยนั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกัน การศึกษาจากคนไข้นั้นจะสังเกตได้ง่ายกว่าเพราะพฤติกรรมนั้นแสดงออกอย่างชัดเจน และนิยมเก็บข้อมูลที่มีจำนวนน้อยแต่มีคุณภาพมากกว่าข้อมูลจำนวนมากๆ อีริกสันได้ตั้งทฤษฎีของเขาขึ้นมาจากความรู้อาสาวิชา เช่น แนวคิดทางจิตวิเคราะห์ของ فروยด์ พัฒนาการของเด็ก มนุษยวิทยาวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์

2) ลำดับขั้นของชีวิตมนุษย์ (Order of Human Life)

อีริกสันมีความเห็นว่าปรากฏการณ์ตามธรรมชาติของจิตมีขั้นวิวัฒนาการคล้ายคลึงกับโครงสร้างทางชีววิทยา เขาเชื่อว่าปรากฏการณ์ทางชีววิทยาและทางจิตมีความคล้ายคลึงกัน ลำดับขั้นพัฒนาการของมนุษย์นั้นดำเนินไปอย่างมีระบบ ระเบียบ และเป็นระบบเดียวกับวิวัฒนาการของ สิ่งมีชีวิตทั้งหลายในโลก เช่น สิ่งมีชีวิตเมื่อแรกเริ่มมีในโลกนั้นมีระบบร่างกายแรก ๆ ประกอบด้วยปาก ช่องท้อง เท่านั้น และพฤติกรรมส่วนมากเป็นเรื่องเกี่ยวกับการกิน การดูด การกลืนเข้าไป เหมือนเช่นพัฒนาการของเด็กในช่วงแรก ซึ่งมีพัฒนาการทางปากก่อนส่วนอื่นเหมือนเช่นปลา ชนิดที่เรียกว่า “Jelly Fish” บุคลิกภาพก็พัฒนาเหมือนหลักทางชีววิทยานั้นเอง

อีริกสันกล่าวว่า มนุษย์นั้นตลอดเวลา ตลอดชีวิตจะต้องดำเนินไปตามระบบทางร่างกาย ระบบความเป็นตนและระบบของสังคมในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม ทั้ง 3 ระบบนี้เสมอ เด็กต้องพยายามปรับตัวโดยปรับสภาพทางจิตใจ ร่างกาย ให้เข้ากับสังคม พออายุมากขึ้นร่างกายเจริญขึ้น เด็กก็ต้องปรับตัวอยู่เรื่อย ๆ เพราะว่าสังคมกำหนดให้มนุษย์แต่ละวัยมีบทบาทแตกต่างกันไป

3) คุณค่าพื้นฐานของมนุษย์ (Fundamental Human Values)

อิริคสันไม่มองมนุษย์ในแง่ “ดี” หรือ “เลว” เขามีความเห็นว่าคุณค่าของมนุษย์มีศักยภาพในอันที่จะพัฒนาทั้งทางดีและเลว ทางใดทางหนึ่งก็ได้ เขาเน้นถึงว่ามนุษย์มีคุณค่าตรงที่ความสามารถในการปรับตัวมีวิถีทางชีวิตของตนเอง และมีอุดมการณ์ มนุษย์มีความคิดสร้างสรรค์ที่ปรับปรุงความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ ไม่ใช่เพื่อให้แค่มีชีวิตรอดเท่านั้น

4) สาเหตุของพฤติกรรมมนุษย์ (Etiology of Human Behavior)

อิริคสันรับเอาแนวความคิดทางจิตวิเคราะห์เกี่ยวกับแรงขับทางเพศมา คือ แรงขับทางเพศเป็นแรงผลักดันให้เกิดพฤติกรรมทุกอย่าง พลังงานหรือแรงขับนี้มีมาตั้งแต่เกิด อิริคสันและฟรอยด์ เรียกว่า “Libido” แรงขับนี้เป็นแรงขับที่ต้องการจะมีชีวิตอยู่ แรงขับที่ 2 เป็นแรงขับความก้าวร้าว ซึ่งเหมือนกับความคิดของฟรอยด์เกี่ยวกับสัญชาตญาณเกี่ยวกับการตาย แรงขับทั้ง 2 อย่างนี้จะทำหน้าที่เหมือนกับแม่เหล็กอยู่ตลอดเวลา ทำให้ชีวิตมนุษย์เกิดความคับข้องใจอยู่ตลอดเวลาเช่นกัน

5) แกนกลางของระบบการทำงานของมนุษย์ (Core of Human Function)

อิริคสันเห็นด้วยอย่างยิ่งกับฟรอยด์ที่ว่า ลักษณะของแรงขับ (Libidinal) จะแทรกซึมอยู่ในหน้าที่และการทำงานของระบบต่าง ๆ อารมณ์เป็นสิ่งที่เกิดจากการที่บุคคลได้มีปฏิสัมพันธ์ กับคนอื่น ๆ เราจะศึกษาแกนกลางของพฤติกรรมของมนุษย์ได้จากการเล่นของเด็ก เวลาที่เด็กเล่นนั้นสิ่งที่น่าสนใจ คือ

(1) เด็กเล่นเกมประเภทไหน

(2) ในการเล่นเด็กใช้ภาษาทั้งที่เป็นคำพูดและไม่เป็นคำพูดอย่างไร

(3) เด็กได้พยายามดำเนินการเล่นกับเด็กคนอื่นให้เป็นไปในรูปใด และใช้วิธีการอย่างไร

การเล่นของเด็ก ๆ เป็นเครื่องสะท้อนถึงโครงสร้างของสังคมแต่ละสังคมได้อย่างดี เพราะสิ่งที่เด็กสมมติขึ้นมาเล่นนั้น จำลองมาจากสภาพชีวิตจริง ๆ ของสังคมนั้น กล่าวคือในการเล่นนั้นเด็กจะพบกับความพ่ายแพ้ ความขมขื่นและความคับข้องใจเหมือนประสบการณ์ในชีวิตจริงด้วย อิริคสันกล่าวว่า การเล่นเป็นการฝึกตนปัจจุบัน ให้เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ ดังนั้นจึงให้ความสนใจในระยะ 2 ปีแรกของชีวิตมาก เพราะถือว่าระยะนี้เป็นระยะที่บุคคลจะสร้างลักษณะต่างๆ ขึ้นมา และในระยะนี้ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับบุคคลอื่นๆ มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของเด็ก

6) ทารกแรกเกิด (The Newborn)

การแรกเกิดนั้นได้รับพลังที่จะพัฒนาบุคลิกภาพของตนเองมาแล้ว การที่ทารกมีเพศแตกต่างกันพร้อมให้เด็กได้รับประสบการณ์ที่จะพัฒนาตนเองต่างกันด้วย ดังนั้นความแตกต่างในเรื่องเพศนี้เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลอย่างมากมาตั้งแต่แรกเกิด และเมื่อโตขึ้นเขาก็จะมีอิทธิพลต่อครอบครัว เช่นเดียวกับที่ครอบครัวมีอิทธิพลต่อเขา อีริกสันกล่าวว่า “ สังคมต้องการเด็กแรกเกิดเพื่อสืบต่อให้สังคมดำรงอยู่ และเด็กแรกเกิดก็ต้องการสังคมเพื่อดำรงชีวิตอยู่ต่อไป”

7) สิ่งแวดล้อมทางสรีระ สังคม และวัฒนธรรมที่เหมาะสม (Physical Social Cultural and Ideational Environments)

อีริกสันเชื่อว่า ในการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล จะได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ทั้งนั้น แต่จะมีอิทธิพลไปในรูปใดก็ขึ้นอยู่กับโอกาสที่เด็กจะได้รับอิทธิพลมาสังคมให้อิสระและโอกาสแก่เด็ก ในขณะที่เดียวกันสังคมก็กำหนดขอบเขตให้เด็กทำสิ่งที่สังคมต้องการด้วย ในสังคม มีสถาบันต่าง ๆ ที่จะช่วยอบรมกล่อมเกลากุศลบุคคล เช่น โรงเรียนก็สร้างบุคคลให้ดำเนินชีวิตตามแบบคนอื่นในสังคม ศาสนา และปรัชญา ก็ให้คำตอบแก่นมนุษย์ในสิ่งที่มนุษย์หาเหตุผลไม่ได้ วัฒนธรรมก็มีบทบาทอยู่ตลอดเวลา ถึงแม้พ่อแม่จะเป็นคนอบรมสั่งสอนบุตรของตนเองก็ตามสิ่งที่พ่อแม่สอนนั้น ก็ได้มาจากวัฒนธรรมของสังคมอีกทีหนึ่ง

เด็กที่กำลังพัฒนานั้นต้องการสังคม และสังคมก็ต้องการเขาเช่นเดียวกัน (The developing child needs society, and society needs him) อีริกสัน ยังได้ แบ่งระยะพัฒนาการของเด็กออกเป็นขั้นต่าง ๆ 8 ขั้น พัฒนาการแต่ละขั้นติดต่อกันเนื่องกันตลอดเวลาโดยมีพัฒนาการทางด้านร่างกายเป็นตัวนำไปสู่พัฒนาการขั้นต่อไป สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการก็คือ

- (1) แรงขับพื้นฐานภายในร่างกาย
- (2) อิทธิพลจากวัฒนธรรม
- (3) ความแตกต่างของแต่ละบุคคล

ในแต่ละขั้นพัฒนาการที่แบ่ง อีริกสัน ใช้คำเรียกชื่อว่า “ Sense of ” ก็เพราะเขาเชื่อว่าในแต่ละขั้นเด็กจะต้องพบกับปัญหาเฉพาะ ซึ่งถ้าเด็กแก้ปัญหาได้สำเร็จก็จะเกิดความรู้สึกที่ดีเหลือ ตกค้างอยู่ก่อนที่จะก้าวขึ้นสู่พัฒนาการขั้นต่อไป แต่ถ้าแก้ปัญหาไม่ได้ก็จะเกิดความรู้สึกไม่ดี ระยะพัฒนาการของเด็ก 8 ขั้น มีดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 ความรู้สึกไว้วางใจหรือรู้สึกไม่ไว้วางใจ (Sense of Trust VS. Sense of Mistrust) (อายุ 0-2 ปี)

อีริกสัน เน้นว่าพื้นฐานของการพัฒนาในขั้นต่อ ๆ ไป ขึ้นอยู่กับขั้นแรกเขาเชื่อว่าใน ระยะเวลาแรกของชีวิตซึ่งตรงกับ “Oral Stage” เป็นระยะที่เด็กจะเกิดความรู้สึกไว้วางใจ และวิธีการ ที่เด็กจะตัดสินใจว่าโลกนี้ไว้วางใจได้หรือไม่ได้เด็กก็จะวัดจากว่า เขาได้รับความสุขสบายทาง ร่างกายมากน้อยเพียงไร และมีสิ่งที่ทำให้เขากลัวมากน้อยเพียงไร ดังนั้น ลักษณะการเลี้ยงดูที่เด็ก ได้รับจากผู้ใหญ่จึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเด็กในวัยทารกยังช่วยตัวเองไม่ได้ เด็กต้องการความอบอุ่น ต้องการอาหารที่เหมาะสมอย่างเพียงพอ และสม่ำเสมอ ต้องการความรัก ต้องการให้มีคนคอยปกป้อง ค้ำจุน ครอง ถ้าหากเด็กได้รับสิ่งเหล่านี้เพียงพอก็จะทำให้เด็กมีความมั่นใจ ไว้วางใจใน สภาพแวดล้อมของตน แต่ถ้าเด็กขาดสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ หรือได้รับไม่สม่ำเสมอ ก็จะทำให้เด็กรู้สึก ว่าหวู่สึกไม่วางใจในสภาพแวดล้อมของตน จะแสดงพฤติกรรมด้วยการร้องกวน โยเย ไม่ดูดนม หรือไม่สบายบ่อย ๆ เช่น ท้องเสีย อาเจียนโดยไม่มีสาเหตุจากทางร่างกาย และจะมีผลทำให้เด็กเป็น คนใจระแวงไม่ไว้วางใจผู้อื่นหรือเรียกร้องความสนใจจากผู้อื่นมากเกินไป

สิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่สุดสำหรับเด็กในช่วงนี้ คือ แม่ (หรือผู้ทำหน้าที่แทนแม่) ซึ่ง วิธีการเลี้ยงดูของแม่ ไม่ว่าจะเป็นลักษณะการอุ้ม ท่าทางการให้นม การอุ้มกับเด็ก ล้วนแต่เป็นการ วางพื้นฐานเกี่ยวกับการไว้วางใจสิ่งแวดล้อมให้แก่เด็กทั้งสิ้น

ตัวอย่างการไว้วางใจในสภาพแวดล้อมของเด็ก (Social Trust) เช่น การที่เด็กยอม ให้แม่พ้นจากสายตาได้โดยที่ไม่ร้องไห้ หรือเกิดความกังวลใจหรือโกรธ

ถ้าพิจารณาในแง่จิตวิเคราะห์ อีริกสัน ได้เปลี่ยนแปลงบทบาทของตนปัจจุบัน ไป จากที่เป็นทารกอยู่ คนปัจจุบันยังไม่แข็งแรงพอที่จะทำงานได้อย่างเต็มที่ แต่เมื่อบุคคลค่อย ๆ เจริญเติบโตมากขึ้น ก็จะเริ่มแข็งแรงและแสดงออกมากขึ้น พร้อมกันนั้นในเวลาเดียวกันก็ควบคุม ตนเบื้องต้นได้มากขึ้น ซึ่งอีริกสันคิดว่าการที่ระบบประสาทและสมองมีวุฒิภาวะมากขึ้นก็เป็นส่วน ที่ช่วยทำให้คนปัจจุบันแข็งแรงขึ้น

อีริกสัน เชื่อว่าร่างของกายมนุษย์ในแต่ละวัยนั้น ส่วน ๆ ของร่างกายมีความไวต่อ การตอบสนองแตกต่างกัน โดยในช่วงปีแรกของชีวิต บริเวณปากเป็นบริเวณที่ไวอย่างยิ่งต่อการ ตอบสนอง ดังนั้น พฤติกรรมของเด็กในวัยปีแรกนี้จึงวนเวียนอยู่ที่ปาก เช่น การดูด การเคี้ยว การกลืน ถ้าสังเกตเด็กอายุ 3-4 เดือนจะเห็นว่าเด็กวัยนี้เมื่อเห็นวัตถุแปลก ๆ ใหม่ ๆ ก็จะหยิบฉวย เข้าปากทั้งสิ้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเด็กใช้ปากเป็นเครื่องมือทำความรู้จักกับโลก เมื่อเป็นเช่นนี้เราก็ พอที่จะตัดสินใจได้ว่าเด็กมีความรู้สึกไว้วางใจโลกหรือไม่ โดยขั้นแรกดูว่าเด็กมีความพยายามที่จะ

เอือมหยิบหรือไม่ ขึ้นต่อมาดูว่าเด็กมีพฤติกรรมหยิบฉวยอะไรหรือไม่ ถ้าเขาหยิบฉวยอะไรก็แสดงว่าเขามีความไว้วางใจโลกพอสมควร

มีลักษณะอย่างหนึ่งที่ปรากฏอย่างชัดเจนในเด็กเล็ก ก็คือลักษณะที่ถือตนเองเป็นศูนย์กลาง (ego centric) อีริกสัน สังเกตจากการเล่น หรือการหยิบฉวยทุกสิ่งทุกอย่างเข้าหาตัวของเด็กเล็ก ๆ ว่า มักจะตามใจตนเองเป็นใหญ่ ซึ่งการถือเอาตนเองเป็นศูนย์กลางนี้เป็นอุปสรรคขัดขวางพัฒนาการทางสังคมอย่างยิ่ง เพราะเด็กจะไม่รู้จักการรับการให้ผู้อื่นบ้าง ทำให้เข้าสังคมกับผู้อื่นไม่ได้

ขั้นที่ 2 ความรู้สึกเชื่อมั่นในตน หรือสงสัยไม่แน่ใจในความสามารถของตน (Sense of Autonomy VS. Sense of Doubt and Shame) (อายุ 2-3 ปี)

เมื่อเด็กได้รับการสร้างความรู้สึกไว้วางใจต่อแม่ต่อสิ่งแวดล้อมแล้ว ก็จะเริ่มค้นพบว่า เด็กมีอิสระที่จะทำบางอย่างได้ กล่าวคือ ในช่วงปีที่ 2 พัฒนาการทางร่างกายของเด็กถึงระยะที่สามารถควบคุมกล้ามเนื้อหูรูดของอวัยวะขับถ่ายได้ ซึ่งระยะนี้เองที่เด็กเกิดความรู้สึกว่ามีอิสระในการกระทำบางอย่างและเกิดความตั้งใจที่จะทำพฤติกรรมบางอย่างให้เป็นตามที่ต้องการ เช่น ควบคุมว่าจะถ่ายหรือไม่ถ่ายปัสสาวะเมื่อใด ที่ไหน ในระยะนี้บริเวณรอบทวาร (Anal zone) เป็นศูนย์กลางของพัฒนาการและอีริกสัน เชื่อว่าระยะนี้เป็นระยะที่เด็กพัฒนาบุคลิกภาพในเชิงความเป็นตัวของ ตัวเอง หรือความละอาย-ไม่แน่ใจ

อีริกสันกับฟรอยด์ ให้ความสำคัญเกี่ยวกับพัฒนาการทางกล้ามเนื้อของเด็กมิได้ เฉพาะเจาะจงเพียงอวัยวะ สำหรับการขับถ่ายอย่างเดียว เรียกระยะนี้ว่า Mascular – anal stage เช่น เด็กสามารถที่จะเดินได้ ฉะนั้นเด็กอาจไม่พอใจที่จะต้องนั่งหรือนอนอยู่กับที่เฉย ๆ ซึ่งการที่เด็กเคลื่อนไหวได้มากขึ้น ความจำ การรับรู้และสมองทำงานได้ดีขึ้น เหล่านี้จะทำให้เด็กมีอิสระในการสำรวจ สิ่งแวดล้อม ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้ตนปัจจุบัน มีความแข็งแรงยิ่งขึ้น ลักษณะเด่นของพฤติกรรมตอนนี้ ได้แก่ การถือเอาไว้และการปล่อยออกไป (Holding Letting) ซึ่งดูตัวอย่างได้จากการกลั้นและถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ เป็นต้น

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับเด็กในวัยนี้ จะมีความสำคัญต่อเด็กมากขึ้น เนื่องจากสังคมจะกำหนดให้เด็กวัยนี้ขับถ่ายเป็นเวลา และเป็นที่เป็นทาง ฉะนั้น สิ่งที่พ่อแม่ควรจะทำคือฝึกเด็กวัยนี้เพื่อให้เหมาะสมกับลักษณะพัฒนาการ ก็คือ การรู้จักเรื่องเวลาและสถานที่ ซึ่งวิธีการฝึกนี้จะมีผลต่อบุคลิกภาพของเด็กเมื่อโตขึ้น กล่าวคือ ถ้าเข้มงวดเรื่องเวลาหรือสถานที่มากจนเกินไปก็

จะทำให้เด็กเกิดความคับข้องใจ ไม่ยอมพูด หรือพูดไม่ชัด รู้จักเรื่องอาหาร ไม่ยอมนอน หรือเป็นเด็กเจ้าอารมณ์ เป็นต้น ซึ่งทำให้เกิดการสร้างบุคลิกภาพแบบยอมตาม ต้องคอยตามหลังผู้อื่นเรื่อยไป เพราะไม่แน่ใจในสิ่งที่ตนเองทำ แต่ถ้าการฝึคนั้นทำด้วยความรักและความเข้าใจ เด็กก็จะเกิดความมั่นใจ รู้สึกอิสระที่สามารถควบคุมตนเองได้ และจะก่อให้เกิดบุคลิกภาพแบบเป็นตัวของตัวเอง ปัญหาที่เด็กวัยนี้จะต้องพบก็คือ เรื่องค่านิยมของสังคม โดยธรรมชาติเด็กเล็กจะไม่รู้ว่าอะไรเป็นสิ่งดีไม่ดี ความคิดและความต้องการของเด็กบางครั้งจึงขัดกับค่านิยมของสังคม ฉะนั้น ถ้าผู้ใหญ่ นำค่านิยมของตนไปตัดสินความคิดของเด็กก็อาจทำให้เด็กเกิดความสงสัย

ขั้นที่ 3 การเป็นผู้ริเริ่มหรือรู้สึกผิด (Sense of Initiative VS. Sense of Guilt)
(อายุ 3- 5 ปี)

วัยที่ผ่านมาเด็กสามารถที่จะควบคุมตนเองได้ พัฒนาการในวัยนี้ก็จะเขยิบขึ้น โดยเด็กพยายามที่จะควบคุมสิ่งแวดล้อมบางอย่างของตนให้ได้ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ จะเริ่มเกิดขึ้นในวัยนี้ เพราะสภาพแวดล้อมทำให้เด็กพยายามที่ทำงานเฉพาะอย่างให้สำเร็จด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้เด็กพยายามแสดงความสามารถใหม่ ๆ ออกมาและแสดงออกมากที่สุดในท่าทีจะมี และถึงแม้จะไม่สำเร็จก็จะล้มความล้มเหลวอย่างรวดเร็วและตั้งต้นใหม่ ถ้าเด็กได้รับการส่งเสริมอย่างถูกต้อง ก็จะเป็นการเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์ (Sense of Initiative) ให้กับเด็ก แต่ในทางตรงกันข้ามหากเด็กถูกดำเนินคดีทุกครั้งที่ทำไม่สำเร็จ ก็จะเกิดความรู้สึกผิด (Sense of Guilt)

พัฒนาการทางร่างกายของเด็กวัยนี้ดีมากจนสามารถทำกิจกรรมประจำวันได้เกือบทุกอย่าง เช่น เดิน วิ่ง กระโดด ซึ่งเหตุนี้เองที่ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกอยากทำสิ่งต่าง ๆ ให้ดีเท่าผู้ใหญ่ โดยที่พยายามเลียนแบบและพยายามทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง ถ้าเขาพอจะทำได้ และบางทีจะแสดงการไม่พอใจถ้าผู้ใหญ่ช่วยเหลือ เช่น การติดกระดุมเสื้อ

นอกจากนี้เด็กวัยนี้ ยังมีอารมณ์รุนแรง เอาแต่ใจตัวเริ่มรู้จักอิจฉาน้องหรือคนอื่น ๆ ผู้ใหญ่จึงควรสอนและเป็นตัวอย่างในการแสดงออกของอารมณ์และการหาทางออกด้วยพฤติกรรมที่เหมาะสม ควรตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นของเด็กตามสมควรเพื่อสร้างนิสัยสนใจอยากรู้อยากเห็นของตน จะเข้าใจว่าตนเองมีความผิดก็จะไม่กล้าพูด กล้าถาม กลายเป็นเด็กหงอยเหงาหรือมองโลกในแง่ร้าย

ถ้าพิจารณาในแง่จิตวิเคราะห์ ในวัยนี้ตนปัจจุบันเริ่มแข็งแรงมากขึ้น สามารถควบคุมเบื้องต้นได้มากขึ้น และตนในคุณธรรมจะเริ่มพัฒนาตัวขึ้น เพราะพ่อแม่จะเริ่มควบคุมให้

เด็กทำตามกฎเกณฑ์ของสังคมมากขึ้น พ่อแม่เป็นบุคคลสำคัญที่จะช่วยปลูกฝัง “ Superego” ให้กับเด็ก เพราะกล่าวแล้วว่า เด็กจะพยายามเลียนแบบพ่อแม่ ฉะนั้น พ่อแม่จะต้องทำตัวเป็นแบบที่ดี การอบรมสั่งสอนของพ่อแม่จะไม่ช่วยสร้าง “ Superego” ให้กับเด็กเลย หากการสั่งสอนนั้นไม่สอดคล้องกับการปฏิบัติจริง ๆ ของพ่อแม่

ในวัยนี้กระบวนการทางจิตมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ

1) ระบบทั้งสาม (Id , Ego และ Superego) เริ่มมีอำนาจสมดุลกัน คนในปัจจุบันและคนในคุณธรรมจะควบคุมพฤติกรรมเด็กให้ดำเนินตามกฎเกณฑ์ของสังคมมากขึ้น

2) เด็กเริ่มสังเกตความแตกต่างระหว่างเพศของตนกับอีกเพศหนึ่ง โดยสังเกตจากอวัยวะเพศและเมื่อทราบแล้ว ก็จะคอยสังเกตว่า สังคมกำหนดบทบาทอะไรให้แก่เพศของตนบ้าง และตนจะอย่างไรต่อเพศตรงข้าม ซึ่งจะสังเกตจากพ่อแม่ อีริคสันได้ให้คำอธิบายเรื่องการที่เด็กผู้ชายเลียนแบบพ่อ และเด็กหญิงเลียนแบบแม่ว่า เป็นเรื่องของสิ่งที่สังคมกำหนดบทบาทให้เหมาะสมกับเพศ กล่าวคือ แม่ต้องการให้ลูกชายเป็นผู้ชายเต็มตัว เด็กชายจึงเลียนแบบพ่อ เพราะพ่อเป็นสัญลักษณ์แห่งเพศชาย ส่วนตัวเด็กหญิงเลียนแบบแม่ เพราะแม่เป็นสัญลักษณ์เพศหญิง ด้วยเหตุนี้พ่อแม่เพศเดียวกันกับเด็กจึงกลายเป็นแบบอย่างคุณธรรม (Superego model) สำหรับเด็กต่อไป

แบบแผนพฤติกรรมของเด็กวัยนี้แตกต่างกันตามลักษณะเพศดังกล่าวแล้ว ยังพบว่าเด็กชายวัยนี้จะมีพฤติกรรมก้าวร้าว จะแสดงออกตามธรรมชาติและสังเกตได้ทั่วไป เช่น จาก การพูดคุย การตอบคำถาม การทำกิจกรรมต่าง ๆ การอยู่ร่วมกับคนอื่น สำหรับเด็กหญิงจะมีการสำรวจร่างกายของตน เมื่อพบว่าเป็นเพศหญิงก็จะเริ่มเตรียมตัวรับบทบาทของการเป็นผู้หญิง

เมื่อเด็กวัยนี้พบกับปัญหา ความคับข้องใจ เขาจะพยายามหาวิธีแก้ปัญหาและระบายความคับข้องใจ ซึ่งด้วยวิธีหนึ่งก็คือ การเล่น แบบแผนการเล่นของเด็กวัยนี้มี 2 ลักษณะ คือ

1) เด็กต้องการเวลาที่จะเล่นคนเดียว และคิดฝันกลางวัน (Day Dream) เพื่อระบายความคับข้องใจออกไป

2) เด็กต้องการเพื่อนเล่น ซึ่งการเล่นกับเพื่อนจะช่วย让孩子พบกับสภาพความเป็นจริงของสังคม และเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้แก้ปัญหาต่าง ๆ

อย่างไรก็ตามเด็กวัยนี้มีพฤติกรรมเด่น ซึ่งเหมือนกันทั้งหญิงชาย ก็คือ การพูด การใช้ภาษา เด็กวัยนี้จะช่างพูด ช่างซักถาม หากพ่อแม่เข้าใจและมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเด็ก ก็จะเป็นโอกาสที่ดีที่ถ่ายทอดทัศนคติและค่านิยมทางสังคมให้กับเด็กมาก

ขั้นที่ 4 การรู้สึกว่าคุณประสบความสำเร็จหรือรู้สึกด้อย (Sense of Industry VS. Sense of Inferiority) (อายุ 6 – 12 ปี)

ในวัยนี้เด็กได้สำรวจสิ่งแวดล้อม ก็จะทำให้เด็กได้รับประสบการณ์ใหม่ ๆ มากขึ้น และเขาก็จะพบว่า เขาไม่สามารถทำกิจกรรมหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมได้เท่าเทียมผู้ใหญ่ กล่าวคือ เด็กวัยนี้สามารถทำทุกสิ่งทุกอย่างที่ผู้ใหญ่ทำได้ แต่ได้ไม่เท่าเขาจึงท้อแท้ถ่วงถ่วงให้กับการทำงานเพื่อให้ออกหน้าผู้ใหญ่ให้ได้ โดยทำราวกับเครื่องจักรในโรงงาน ซึ่งถ้าเขาทำได้สำเร็จก็จะเกิดกำลังใจทำต่อไปไม่หยุดยั้ง แต่ความจริงก็คือ เขาก็อาจทำไม่ได้เนื่องจากเขายังเป็นเด็ก ก็จะทำให้เกิดความรู้สึกด้อย (Feeling of Inferiority)

เด็กวัย 6-12 ขวบนี้ จะมีความกลัวว่าเขาจะด้อยกว่าคนอื่น ๆ เขาก็จะพยายามลบความกลัวอันนี้ โดยการใช้โอกาสที่เขาได้อยู่เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ในสังคมด้วยการกระทำหรือทดลอง โดยใช้ทักษะเบื้องต้นของเขาเอง ซึ่งเขาจะพบว่าการเรียนรู้ด้วยวิธีนี้จะทำให้เขากลายเป็นคนที่มีความสามารถมากขึ้น เด็กในวัยนี้ชอบการแข่งขันมาก แต่ในการแข่งขันเด็กก็ไม่ได้แข่งเพื่อให้ตนเองชนะเสมอ แต่แข่งเพื่อตั้งใจจะวัดความสามารถของตนเอง

การเล่นของเด็กวัยนี้ เด็กจะนำสภาพจริงในสังคมมาเป็นกิจกรรมการเล่น และทั้งสองเพศก็จะมีแนวโน้มที่จะแยกกันอยู่ ถึงแม้ว่าบางโอกาสทั้งสองเพศจะมีส่วนเล่นร่วมกันได้ การเล่นจะมีความสำคัญน้อยลงในระยะท้าย ๆ ของพัฒนาการขั้นนี้ เพราะเมื่อเริ่มสู่วัยรุ่น (Puberty) เด็กจะทิ้งลักษณะนิสัยเดิมอย่างช้า ๆ จากการทำอะไรที่ดูเหมือนเล่นก็จะค่อย ๆ เป็นงานเป็นการมากขึ้น วิถีชีวิตของวัยรุ่นจึงมีแนวโน้มอยู่ระหว่างการเล่นกับการทำงานอย่างจริงจัง และระหว่างการเป็นเด็กกับการเป็นผู้ใหญ่

ในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครอบครัวนั้น เมื่อก่อนเด็กเคยมองพ่อแม่ว่าเป็นตัวแทนของสังคม ซึ่งเขาต้องปฏิบัติตามเป็นแบบอย่าง แต่เมื่อถึงวัยนี้ (6-12) เพื่อนและครอบครัวของเพื่อนก็จะมีผลต่อเขามากขึ้น เพื่อนบ้านและโรงเรียนจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของเขา บุคคลที่เคยแปลกหน้าสำหรับเขา ก็จะกลายเป็นสิ่งสำคัญที่เขาต้องขบคิดและค้นหาความจริง ทั้งเด็กหญิงและชายจะค้นหาบุคคลที่เขาชื่นชอบถือเป็นแบบอย่างได้ เพราะพ่อแม่ไม่สามารถสนองความต้องการในแง่นี้ได้เพียงพออีกต่อไป และในการที่เขาจะเลียนแบบ (Identify) กับบุคคลที่เขาชื่นชอบนั้น เขาจะไม่เลียนแบบทั้งหมด แต่จะเลือกลักษณะในตัวของบุคคลนั้น อย่างใดอย่างหนึ่งที่มีความหมายสำหรับเขาเท่านั้น ในวัยนี้โรงเรียนกลุ่มทางสังคมที่มีสมาชิกวัยเดียวกับเขาจะกระตุ้นให้เขาได้มีส่วนร่วมในสังคมกว้างขวางยิ่งขึ้น

ขั้นที่ 5 การรู้เอกลักษณ์ตนเองหรือการสับสนในเอกลักษณ์ตนเอง (Sense of Identity VS. Sense of identity Diffusion) (อายุ 12 – 17 ปี)

ในวัย 12 – 17 ขวบนี้ ร่างกายของเด็กจะเจริญและมีวุฒิภาวะเข้าสู่วัยรุ่น มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วจนเด็กไม่แน่ใจว่าจะเกิดอะไรขึ้น เขาต้องเปรียบเทียบกับบุคคลอื่นๆ เพื่อให้มั่นใจว่าเขาเป็นเหมือนเพื่อน ซึ่งอีริกสัน ได้สังเกตว่า บางสังคมได้มีการช่วยเหลือเด็กวัยนี้ให้มั่นใจมากขึ้น โดยการมีพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ต้อนรับเด็กวัยรุ่น

วุฒิภาวะในวัยนี้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ

1) ตน 3 ลักษณะ (Id, Ego และ Superego) สมดุลกันเพราะในวัยนี้เด็กได้เรียนรู้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคม ดังนั้นพฤติกรรมที่เด็กแสดงออกมาจึงเป็นผลของการประนีประนอมกันระหว่างตนเองเบื้องต้นและตนในคุณธรรม

2) ร่างกายได้พัฒนาระบบอวัยวะเพศเต็มที่ ทำให้ตนเองเบื้องต้นต้องการมีกิจกรรมทางเพศ แต่ความต้องการนี้ก็ไม่ขัดแย้งกับตนในคุณธรรม เพราะไม่ขัดต่อกฎเกณฑ์ของสังคม

ในวัยนี้ตนปัจจุบันมีหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ การเชื่อมประสบการณ์ในอดีตและอนาคตเข้าด้วยกัน นั่นคือ เป็นระยะของการสร้างมาตรฐานของตนเอง พยายามแสวงหาความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

เด็กวัยรุ่นนี้จะเห็นว่า การที่เขาเลียนแบบเอกลักษณ์ (Identity) ตัวเองกับจนในอุดมคติ (Ego Ideal) หรือบุคคลที่เขาชื่นชมคนใดคนหนึ่งนั้น ไม่ใช่ตนเขาอย่างแท้จริง ฉะนั้น เขาก็จะค้นหาความเป็นตนเองอย่างแท้จริง ซึ่งโดยการที่เขาจะค่อย ๆ รวมผสมผสานสิ่งที่เขาเคยเลียนแบบมาแล้วในอดีต กลายเป็นเอกลักษณ์ประจำตัวของเขาซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะ

อีริกสัน ได้เปรียบเทียบระยะวัยรุ่นนี้ว่าคล้าย ๆ กับเป็นระยะที่เปิดโอกาสให้เด็กได้ทดลองบทบาทต่าง ๆ ก่อนที่จะเริ่มเป็นผู้ใหญ่อย่างจริงจัง (Moratorium) ซึ่งสิ่งที่เด็กควรรู้จักทดลองปฏิบัติและปรับตัวก่อนก้าวเข้าสู่ผู้ใหญ่มีดังนี้

(1) การรู้จักใช้เวลาให้ถูกต้อง และมีประโยชน์และจะต้องปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับกาลเวลา

(2) สร้างความมั่นใจในตนเอง กล่าวที่จะทำตามความสามารถของตนและกล้าเผชิญปัญหาและแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปโดยไม่ปล่อยให้ล่องลอยไป

(3) ทดลองบทบาทต่าง ๆ ที่สังคมกำหนดให้

(4) การทำงาน ต้องมีความหวัง และตั้งระดับความสำเร็จในการทำงาน

- (5) พัฒนารูปแบบของเพศให้เหมาะสมตามกฎเกณฑ์และค่านิยมของสังคม
- (6) รู้จักการเป็นผู้นำหรือผู้ตาม
- (7) สร้างอุดมคติเป็นของตนเอง และรู้จักพิจารณาเปรียบเทียบศึกษาอุดมคติของบุคคลอื่น

ทั้ง 7 ลักษณะนี้ ถ้าผู้ที่อยู่ใกล้ชิดเด็กเปิดโอกาสให้เด็กอย่างเต็มที่ ทำให้เด็กมีโอกาสทดลองเพื่อหาประสบการณ์ ก็จะทำให้เด็กวัยรุ่นไม่มีปัญหาปรับตัวได้สำเร็จ แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าผู้ใหญ่ไม่ให้โอกาสการพัฒนาเอกลักษณ์ของตนก็จะทำให้เด็กสับสนตัดสินใจไม่ถูกว่าจะเลือกแนวทางชีวิตของตนอย่างไร

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างวัยรุ่นกับพ่อแม่ ในวัยนี้พ่อแม่ไม่สามารถจะมีอิทธิพลเหนือเขาได้ เพราะเด็กวัยรุ่นมีความคิดเปิดกว้างสำหรับสิ่งแปลกใหม่ เขาจะไม่ยึดถือกับคำสั่งสอนดั้งเดิมของพ่อแม่แต่จะเลียนแบบคนที่มีอุดมคติตรงกับเขา ในตอนนี้พ่อแม่ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้สั่งสอนค่านิยม ทัศนคติต่าง ๆ อีก เพราะเขาต้องการทดลองด้วยตนเอง เด็กวัยรุ่นจะหันมาหาคนที่มีความเหมือนตนเอง ฉะนั้นลักษณะของพ่อแม่ที่เด็กวัยรุ่นต้องการ ก็คือทำที่แสดงการเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุขและเข้าใจความต้องการของเขา

ขั้นที่ 6 ความรู้สึกว่าตนมีเพื่อนหรือมีความรู้สึกอ้างว้าง (Intimacy VS. Isolation) (อายุ 17-21 ปี)

หลังจากเด็กผ่านเข้าสู่วัยรุ่นแล้ว เด็กก็จะเริ่มเป็นสมาชิกที่มีส่วนรับผิดชอบกับสังคมอย่างเต็มที่และกำลังเป็นวัยที่มุ่งหมายกับการทำงานและการอยู่ใกล้ชิดกับเพศเดียวกันหรือเพศตรงข้าม เพื่อเลือกหาคนที่คบกันได้อย่างสนิทสนม ซึ่งจะนำไปสู่ความผูกพันใกล้ชิดและการแต่งงาน ความสำเร็จของการพัฒนาการในวัยนี้ขึ้นอยู่กับความมั่นใจในตนเอง และพัฒนาการในระดับต้น ๆ ของเขาประสบความสำเร็จแค่ไหน ถ้าเขารู้จักตนเอง มั่นใจในตนเองอย่างแท้จริง เขาก็จะสามารถที่จะให้ความใกล้ชิดสนิทสนมอย่างจริงจังกับบุคคลอื่นได้ ในทางตรงกันข้าม ถ้าเขาไม่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาการขั้นต้น ๆ เขาจะไม่ไว้วางใจผู้อื่น ไม่มีความพอใจในตนเองปรับตัวเข้ากับผู้อื่นไม่ได้ ทำให้รู้สึกอ้างว้างและว้าเหว

ขั้นที่ 7 ความรู้สึกรับผิดชอบแบบผู้ใหญ่หรือความรู้สึกเฉื่อยชา (Generativity VS. Stagnation) (อายุ 22 – 40 ปี)

ในวัยนี้มนุษย์เริ่มมีความรับผิดชอบแบบผู้ใหญ่ คือ การแต่งงานและเป็นบิดามารดา นอกจากจะมีความรับผิดชอบในตนเองแล้ว ยังต้องรับผิดชอบต่อบุคคลอื่นด้วย โดยเฉพาะคือ ลูก

ต้องมีความรับผิดชอบที่จะอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานให้มีความสุขประสบความสำเร็จในชีวิตบุคคลที่
 ได้รับความสำเร็จในพัฒนาการขั้นต้น ๆ มาก่อนจะรู้จักบทบาทหน้าที่ของตน รู้สึกรับผิดชอบและ
 พอใจในฐานะและชีวิตของตน แต่ถ้าบุคคลใดไม่ประสบความสำเร็จในชีวิตก็จะทำให้ขาดความ
 ไว้วางใจใคร รู้สึกว่าตนเองไม่มีความสามารถ มีปมค้อย ไม่ยุ่งเกี่ยวกับใคร ไม่มีความรับผิดชอบต่อ
 ตนเอง หรือสังคม ทำให้กลายเป็นคนเฉื่อยชา และขาดความกระตือรือร้นในการสร้างหลักฐาน
 ให้กับตนเองและครอบครัว

ขั้นที่ 8 ความรู้สึกมั่นคงและความรู้สึกทอคอาลัย (Ego Integrity VS. Despair) (อายุ 40 ปี
 ขึ้นไป)

ในวัยนี้เป็นวัยที่บุคคลควรได้รับความสำเร็จในชีวิตขั้นสูงสุด ถ้าเขาเป็นผู้ที่มี
 พัฒนาการทางบุคลิกภาพดีเรื่อย ๆ มา เขาก็จะประสบความสำเร็จในวัยนี้ เขาจะยอมรับความจริงใน
 วัยที่เปลี่ยนแปลงไป มีความสุขในชีวิตที่เหลืออยู่ มีความสุขุม ยอมรับการแก่ การเจ็บ การตายที่จะ
 เกิดขึ้น แต่ถ้าในพัฒนาการระดับต้นเขาไม่ประสบความสำเร็จเขาก็จะหมดหวัง ไม่พอใจในชีวิตที่
 ผ่านมา ไม่ยอมรับสภาพความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เกิดความคับข้องใจ และท้อแท้สิ้นหวัง
 ทอคอาลัยในชีวิต อิริคสันได้ศึกษาชีวิตมหาดมะคานธีและเขาได้ยกคานธีเป็นบุคคลที่มีความสุข
 สำเร็จในชีวิตบั้นปลาย เขากล่าวว่า ‘คานธีเป็นคนตรงแต่ไม่ใช่คนแข็งกระด้าง มีความอาย แต่ไม่
 ถอยห่างจากสังคม มีความกล้าแต่ขยับยั้งได้ ฉลาดแต่มีใจอ่อนหนึ่งสี่ มีความตั้งใจจริง แต่ไม่ดันทุรัง
 อ่อนโยนแต่ไม่อ่อนแอ ซึ่งทั้งหมดนี้คือคุณสมบัติของความสำเร็วมั่นคงในชีวิต ซึ่งอธิบายได้ยาก
 และหาคุณค่าใดๆ มาเทียบมิได้’

2.2.2 การพัฒนาบุคลิกภาพที่ดีของอัลล์พอร์ท

อัลล์พอร์ทเห็นว่าเด็กควรได้รับการฝึกฝนคุณลักษณะ ดังนี้(อูษณีย์ โปธิสุขและคนอื่นๆ. 2542 :48)

1) การมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่นบุคคลที่มีวุฒิภาวะทางบุคลิกภาพจะมีความคิดที่
 จะแสดงน้ำใจต่อบุคคลอื่น เป็นคนมีเหตุผล ใจกว้าง ยินดีให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อื่นด้วยความสมัครใจ
 มีความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของบุคคลอื่นๆ เท่าๆ กับความเป็นอยู่ของตนเอง มีความสามารถที่
 จะกระทำการต่างๆ ให้ผู้อื่นได้ สามารถที่จะต่อสู้เพื่อจุดมุ่งหมายที่ต้องการของสังคมนอกเหนือไปจาก
 ความต้องการส่วนตัว

2) การมีความสัมพันธ์อย่างอบอุ่นกับผู้อื่น บุคคลที่เจริญถึงขีดสูงสุดของบุคลิกภาพ
 จะมีพฤติกรรมที่แสดงออกมาในลักษณะที่เป็นมิตรกับผู้อื่นสามารถให้ความรักความเห็นอกเห็นใจ
 กับผู้อื่นได้ สามารถสร้างสัมพันธภาพและความเข้าใจที่ดีกับบุคคลอื่นๆ ได้

3) มีความมั่นคงทางอารมณ์ บุคคลที่มีการพัฒนาถึงขีดสูงสุดของบุคลิกภาพ จะมีความมั่นใจในตนเอง สามารถควบคุมอารมณ์ได้ และอดทนต่อสภาพกดดันภายนอกได้ดี สามารถหลีกเลี่ยงการแสดงอารมณ์ต่อสภาพแวดล้อมภายนอกได้ ไม่แสดงอารมณ์ใด ๆ ที่ไม่สมควรออกมา ซึ่งจะทำให้เกิดผลเสียต่อตนเอง

4) การมองตามความเป็นจริง การใช้ทักษะและการแปลความหมายตามสภาพความเป็นจริง บุคคลที่มีวุฒิภาวะทางบุคลิกภาพมักจะมองสิ่งใดถูกต้องตามความเป็นจริง รู้จักใช้ทักษะในการตีความหมายของสิ่งใดหรือพฤติกรรมใดให้ตรงตามความเป็นจริง ไม่พยายามบิดเบือนความจริง

5) การรู้จักตนเอง เข้าใจตนเอง มีอารมณ์ขัน บุคคลที่มีวุฒิภาวะมักจะแสดงออกในลักษณะรู้จักตนเองเป็นอย่างดี เข้าใจในสภาพที่แท้จริงของตนเอง

6) มีปรัชญาชีวิตแน่นอน บุคคลที่มีวุฒิภาวะที่ดีจะพยายามเรียนรู้และเข้าใจสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องสามารถรวบรวมแนวความคิดของทุกสิ่งทุกอย่างเข้าด้วยกันแล้วนำมาสร้างเป็นปรัชญาชีวิตของตนเอง ดำเนินชีวิตไปตามปรัชญาที่ตนตั้งไว้โดยไม่ลังเล

อัลล์พอร์ท ได้ทำการศึกษาเรื่องของบุคลิกภาพโดยเขาเน้นที่ลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละบุคคลและเขายังเชื่อว่าบุคคลปกติที่มีบุคลิกภาพสมบูรณ์ หรือมีวุฒิภาวะนั้นเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ภายในครอบครัว กับพ่อ แม่ โดยเฉพาะกับแม่ ในวัยเด็กแรก ๆ ซึ่งอัลล์พอร์ทกล่าวว่า คนแต่ละคนต้องการความรู้สึกมั่นคง และต้องการปกป้องคุ้มครอง ถ้าหากไม่ได้รับความรักความเอาใจใส่แล้วจะทำให้เกิดผลเสียในการเจริญเติบโตและพัฒนาการของบุคลิกภาพ

2.3 ความหมายแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์

2.3.1 ความหมายของความฉลาดทางอารมณ์

ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Emotional Intelligence” มีคำเรียกกันทั่วไปคือ EQ ซึ่งเป็นคำย่อจากคำเต็มในภาษาอังกฤษว่า “Emotional Quotient” มีผู้ให้คำจำกัดความที่แตกต่างกันไป เช่น เซวาน์อารมณ์ ปัญญาอารมณ์ สติอารมณ์ อัจฉริยะทางอารมณ์ ความฉลาดทางอารมณ์ ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของความฉลาดทางอารมณ์ไว้หลายท่าน ดังนี้

เมเยอร์ และซาโลเวย์ (Mayer and Salovey, 1997, อ้างถึงใน ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ 2543 :14) ให้ความหมายว่า ความฉลาดทางอารมณ์นั้นเปรียบเสมือนความสามารถของบุคคลในการรับรู้และแสดงอารมณ์นั้นออกมาสามารถที่จะแยกแยะและประสมประสานความคิดกับอารมณ์ของตนเองได้ทุกสถานการณ์

บาร์ออน (Bar-on. 1992, อ้างถึงใน ทศพร ประเสริฐสุข. 2543 : 93) ให้ความหมายว่า ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง องค์ประกอบของความสามารถด้านส่วนตัว อารมณ์ และสังคม ของบุคคลที่จะปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้อย่างประสบความสำเร็จ

คูเปอร์ และซาวาฟ (Cooper & Sawaf . 1997, อ้างถึงใน ทศพร ประเสริฐสุข. 2543 : 93) ให้ความหมายว่า ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการรับรู้ เข้าใจ และ รู้จักใช้พลังทางอารมณ์ของตนเองเพื่อเป็นรากฐานในการสร้างสัมพันธภาพและโน้มน้าวจิตใจผู้อื่น

โกลแมน (Goleman. 1998, อ้างถึงใน ทศพร ประเสริฐสุข. 2543:94) ให้ความหมายว่า ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง ความสามารถในการตระหนักถึงความรู้สึกของตนเองและความรู้สึก ของผู้อื่น จนสามารถบริหารหรือจัดการกับอารมณ์ของตนเองเพื่อเป็นแรงจูงใจในการสร้างสัมพันธภาพกับ ผู้อื่นได้อย่างประสบความสำเร็จ

คาร์ลสันและแฮทฟิลด์ (Carlson and Hatfield, 1992, อ้างถึงใน กาญจนา กลิ่นหอม. 2546 : 14) ให้ความหมายว่า ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง ความโน้มเอียงทางพันธุกรรมและแรงจูงใจ ในการตอบสนองต่อตัวแปรหนึ่งในด้านประสบการณ์ ด้านสรีระ และด้านพฤติกรรม

อุษณีย์ โพธิ์สุข (2542 : 51) ให้ความหมายว่า ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง ความสามารถในการตระหนักอารมณ์ของตนเอง และผู้อื่นได้ รู้จุดเด่น จุดด้อยของตนเอง สามารถ แยกแยะอารมณ์ของตนเองและผู้อื่นได้ สามารถควบคุมอารมณ์และปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้อย่าง มีความสุข

วิระวัฒน์ ปันนิตามัย (2542 : 19) ให้ความหมายว่า ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง สิ่ง ที่ชี้ให้เห็นถึงความรู้เท่าทันในท่วงทีและความเปลี่ยนแปลงในอารมณ์ของตนเองและคนอื่น ที่สามารถ ประเมินเป็นช่วงค่าของตัวเลขได้ อารมณ์สามารถช่วยเหลือเกื้อกูลให้การกระทำของมนุษย์ให้มี เหตุผลมากขึ้น ผิดพลาดน้อยลง ในความเป็นจริงชีวิตจะเป็นสุขได้ สำเร็จได้นั้น ผู้คนต้องมีเชาวน์ ปัญญารมณ์ (เชาวน์ปัญญา + เชาวน์อารมณ์)

เทอดศักดิ์ เดชคง (2546 : 15) ให้ความหมายว่า ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง ความสามารถทางอารมณ์ในการรู้และเข้าใจตนเอง เข้าใจ เห็นใจผู้อื่น มีความมุ่งมั่น อดทนรอคอย เพื่อไปยังเป้าหมาย มองโลกในด้านที่เป็นบวก และรู้จักจัดการกับปัญหาและความขัดแย้งของตนเองได้

พระราชวรมุณี (ประยูร ชมมจิตโต. ม.ป.ป, อ้างถึงใน อารีย์ พันธุ์มณี 2546 : 135) ให้ความหมายว่า ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง การใช้ปัญญาควบคุมการแสดงอารมณ์ที่ออกมาให้มี เหตุผล เป็นการแสดงอารมณ์ความรู้สึกออกมาในแต่ละสถานการณ์ โดยที่อารมณ์หรือความรู้สึกนั้น

เป็นพลังทำให้เกิดพฤติกรรม เพราะถึงพลังที่แสดงออกมาถ้าขาดปัญญากำกับหรือควบคุมก็จะเป็นพลังตาบอด ดังนั้นปัญญาจึงเป็น ตัวบ่งชี้ที่จะมากำกับชีวิตของเราให้แสดงออกเป็นไปในทางที่ถูกต้อง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต. ม.ป.ป, อ้างถึงใน อารี พันธุ์มณี 2546 : 134 – 135) ได้ อธิบายความฉลาดทางอารมณ์ว่า อารมณ์ก็คือ สภาพจิตใจที่โยงไปถึงพฤติกรรมในความสัมพันธ์กับ สิ่งแวดล้อมเพราะอารมณ์หรือสภาพจิตนั้น อาศัยพฤติกรรมเป็นช่องทางสื่อสารแสดงออกเมื่ออารมณ์ หรือสภาพจิตได้รับการดูแลพัฒนา ซึ่งช่องทาง ขยายขอบเขตและปลดปล่อยด้วยปัญญา ให้สื่อสาร แสดงออกอย่างได้ผลดีด้วยพฤติกรรมทางกาย วาจา ก็นับได้ว่าระบบความสัมพันธ์แห่งพฤติกรรม จิตใจและปัญญาเข้ามาประสานรวมกันบรรจบเป็นอารมณ์รวมซึ่งเมื่อดำเนิน ไปอย่างถูกต้องก็จะอยู่ในภาวะสมดุล ก่อให้เกิดผลดีทั้งต่อตนและคนอื่น ตลอดถึงสังคมและสิ่งแวดล้อม ทั้งหมด

จากความหมายดังที่ได้กล่าวมาแล้วพอสรุปได้ว่า ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง ความสามารถทางอารมณ์ของตนเองที่แสดงพฤติกรรมออกมาต่อบุคคลอื่นและสังคมอย่างมีเหตุผล และเหมาะสม

2.3.2 ความเป็นมาของการศึกษาเรื่องความฉลาดทางอารมณ์

ในปี ค.ศ. 1920 – 1930 ได้มีนักจิตวิทยาชื่อ ทรอนไดค์ (Edward L. Thorndike) ได้ เขียนบทความลงในนิตยสารชื่อ Harper's Magazine ปี ค.ศ. 1920 โดยได้เสนอคำว่าความฉลาด ทางสังคม (Social Intelligence) คือองค์ประกอบหนึ่งของสติปัญญาซึ่งให้ความหมายไว้ว่าเป็นความสามารถ ของบุคคลที่จะเข้าใจบุคคลอื่นๆ รวมทั้งสามารถสร้างความสัมพันธ์ได้ แต่ความคิดนี้ไม่ค่อยได้รับความ สนใจ เมื่อเทียบกับเรื่องการศึกษาด้านองค์ประกอบและการทำงานของสมอง ซึ่งเป็นประเด็น ที่สนใจของนักจิตวิทยาในขณะนั้น

ต่อมาในปี 1973 แมคเคลแลนด์ (David McClelland) ศาสตราจารย์ภาควิชาจิตวิทยา มหาวิทยาลัย Harvard ได้เขียนบทความและเสนอประเด็นต่างๆ เช่น

- 1) เกรดเฉลี่ย แม้บ่งถึงความสำเร็จในการเรียน แต่ไม่ได้ประกันถึงความสำเร็จในอาชีพ
- 2) แบบวัดเชาวน์ปัญญาและแบบวัดความถนัด ไม่ได้เป็นตัวทำนายความสำเร็จในอาชีพ
- 3) แบบทดสอบผลการเรียน สามารถใช้ทำนายการปฏิบัติงานได้ เนื่องจากมีตัวแปร ด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมเข้ามาเกี่ยวข้อง
- 4) แบบทดสอบและผลการเรียนนั้น ไม่ยุติธรรมแก่ชนกลุ่มน้อย

5) ควรหันมาวัดสมรรถนะ (Competencies) ซึ่งแมคเคนแลนด์เชื่อว่าสามารถทำนายพฤติกรรมสำคัญๆ ได้แม่นยำกว่า โดยเสนอให้สุ่มตัวชี้วัดความสำเร็จในการปฏิบัติงานมาประเมินความเหมาะสม เช่น อยากทราบว่าขับรถเป็นหรือไม่ ก็ให้ทดลองขับดู วัดในสิ่งที่สะท้อนให้ทราบว่ามีการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง วัดในสิ่งที่เห็นและรับรู้ได้อย่างแจ่มชัด เช่น ทักษะในการสื่อสาร ความอดได้รอได้การกำหนดเป้าหมาย พัฒนาการของอัตราวัดในสิ่งที่ผู้ถูกวัดมีโอกาสได้แสดง การปฏิบัติมากกว่านั่งคิดเฉยๆ เพื่อให้สรุปอ้างอิงผลที่ได้ (Outcome Generalizability)

จากบทความของแมคเคนแลนด์ ทำให้คนหันมาสนใจสมรรถนะต่างๆ จะทำนายพฤติกรรมต่างๆ ได้แม่นยำหรือคำว่า Competencies มากขึ้น นอกจากนั้นยังมีอิทธิพลต่อวงการจิตวิทยา สื่อมวลชน การเขียนตำราและงานวิจัยของกรุ่นต่อมา

ปี ค.ศ.1980 เรื่อง EQ ได้รับความสนใจอย่างชัดเจนมากขึ้น จอห์น เมเยอร์ (John D. Mayer) จากภาควิชาจิตวิทยา มหาวิทยาลัยนิวยอร์กและปีเตอร์ สโลเวย์ (Peter Salovey) จากภาควิชาจิตวิทยา มหาวิทยาลัยเยล ได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องอารมณ์ ได้ให้ความหมายและเสนอกรอบแนวความคิดเรื่อง EQ และบัญญัติศัพท์คำว่า Emotion Quotient ขึ้นมาเป็นครั้งแรก

ปี ค.ศ. 1983 โฮวาร์ด การ์ดเนอร์ (Howard Gardner) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับเรื่อง EQ ในหนังสือชื่อ “Frames of mind” โดยให้แนวคิดว่าความสำเร็จของมนุษย์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความสามารถทางสติปัญญาเพียงอย่างเดียว แต่จะขึ้นอยู่กับความสามารถทางอารมณ์ด้วย

ปี ค.ศ. 1994 แอนโทนีโอ ดามาสิโอ (Antonio R. Damasio) ซึ่งเป็นหัวหน้าภาควิชาประสาทวิทยา คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยโลวา ได้ทำการศึกษาวิจัยและพบว่าการให้เหตุผล การตัดสินใจของสมองและความรู้สึก อารมณ์ จะมีส่วนสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก

ปี ค.ศ. 1995 แดเนียล โกลแมน (Daniel Goleman) ซึ่งสำเร็จปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด และเป็นลูกศิษย์ของแมคเคนแลนด์ ทำงานเป็นนักข่าววิทยาศาสตร์ของหนังสือพิมพ์ New York Times มีความสนใจเรื่องของการเกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพและอารมณ์เป็นอย่างมาก จึงได้ทำการศึกษาวิจัยและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้เชี่ยวชาญทั้งหลาย และได้เขียนหนังสือชื่อ “Emotion Intelligence : Why it can matter more than IQ” ซึ่งเป็นหนังสือที่ติดอันดับหนังสือขายดีเล่มหนึ่ง ในปี ค.ศ. 1998 ก็ได้เขียนหนังสือชื่อ “Working with Emotion Intelligence” โดยได้เสนอกรอบแนวคิดของ EQ และแนวทางการประยุกต์ได้ชัดเจนมากขึ้นซึ่งในปัจจุบัน โกลแมน เป็นประธานร่วมของ Consortium for Research on Emotion Intelligence in Organizations ใน Graduate School of Applied and Professional Psychology ณ มหาวิทยาลัยรูทเกอส์

เมืองพิศคาตาเวย์ รัฐนิวเจอร์ซีย์ ซึ่งจากหนังสือหรือบทความที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง EQ ของโกลแมน ทำให้คนให้ความสนใจเรื่องEQ เป็นอย่างมากในปัจจุบัน (วิระวัฒน์ ปิ่นนิคามย์. 2542 : 49)

2.3.3 แนวคิดเกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์ของคูเปอร์ และซาวาฟ (Cooper and Sawaf)

คูเปอร์และซาวาฟ (Cooper and Sawaf, 1997) ได้เสนอโครงสร้าง EQ ไว้เพื่อสะดวกแก่การวัดที่เรียกว่า EQ map ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 4 องค์ประกอบ ดังต่อไปนี้ (กาญจนา กลิ่นหอม. 2546 : 24-25)

1) ความรอบรู้ในอารมณ์ (Emotional literacy)ซึ่งจะเป็นตัวที่ทำให้เกิดการรับรู้การควบคุมตนเองและมีความเชื่อมั่นในตนเอง ประกอบด้วย

- (1) ความซื่อสัตย์ในอารมณ์ (EmotionalHonesty) คือรับรู้อารมณ์ตามที่เป็น
- (2)การสร้างพลังอารมณ์(Emotional Energy)รวบรวมอารมณ์ให้เกิดพลังสร้างสรรค์
- (3) ตระหนักรู้ในอารมณ์ (Awareness)
- (4) รับผลย้อนกลับของอารมณ์ (Feedback)
- (5) หยั่งรู้ด้วยตนเอง (Intuition)
- (6) รับผิดชอบ (Responsibility)
- (7) สร้างสัมพันธ์เชื่อมโยง (Connection)

2) ความเหมาะสมทางอารมณ์ (Emotion Fitness) ประกอบด้วย

- (1) สร้างความเชื่อถือได้ให้เกิดขึ้น (Authenticity)
- (2) มีความเชื่อศรัทธาและมีความยืดหยุ่น
- (3) สร้างสรรค์อยู่ตลอดเวลา ไม่พอใจที่จะอยู่กับที่
- (4) ความสามารถที่กลับสู่สภาพปกติและเดินหน้า

3) ความลึกซึ้งทางอารมณ์ (Emotional Depth) เป็นการสำรวจแนวทางที่จะปรับชีวิตและหน้าที่การงานให้เข้ากับศักยภาพและเป้าหมายของตัวเองประกอบด้วย

- (1) ความผูกพันในงาน รู้รับผิชอบ และมีสติ
- (2) มีเป้าหมายและศักยภาพที่โดดเด่น
- (3) มีความซื่อตรง (Integrity) ทำงานอย่างซื่อสัตย์และยึดหลักจริยธรรม รักษามาตรฐานส่วนบุคคล ทำตามทีพูด รักษาคำพูด ยอมรับข้อผิดพลาดที่ตนเองกระทำอย่างเปิดเผย
- (4) สามารถโน้มน้าวใจบุคคลอื่นโดยปราศจากอำนาจ

4) ความกลมกลืนและความไปกันได้ทางอารมณ์ (Emotional Alchemy) โดยใช้สติญาณด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และสมรรถนะที่จะเผชิญปัญหา และความกดดันประกอบด้วย

- (1) การแสดงออกทางด้านการหยั่งรู้
- (2) สามารถคิดใคร่ครวญ
- (3) การเล็งเห็น โอกาส
- (4) การสร้างอนาคต

2.3.4 แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบความฉลาดทางอารมณ์ของวิสิงเกอร์ (Weisinger)

วิสิงเกอร์ (Weisinger. 1998, อ้างถึงในกาญจนา กลิ่นหอม. 2546 : 26-27) ได้กำหนดความฉลาดทางอารมณ์ออกเป็น 2 ส่วน คือ

1) ความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเอง (Increasing management scales)

- (1) การพัฒนาการตระหนักรู้ในตนเอง (Developing high self-awareness)
- (2) การจัดการกับอารมณ์ของตน (Managing your emotion)
- (3) การกระตุ้นจิตใจตนเอง (Motiving yourself)

2) ความฉลาดทางอารมณ์ระหว่างบุคคลเพื่อรักษาสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น (Using your emotional intelligence in your relations with other)

- (1) การพัฒนาทักษะการติดต่อสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ (Developing effective communication skill)
- (2) การพัฒนาความชำนาญระหว่างบุคคล (Developing interpersonal expertise)
- (3) การช่วยเหลือผู้อื่นให้ช่วยเหลือตนเองได้ (Helping others themselves)

2.3.5 แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบความฉลาดทางอารมณ์ของเวกเนอร์และสเตอร์นเบิร์ก (Wangner and Sternberg)

เวกเนอร์และสเตอร์นเบิร์ก (Wangner & Sternberg. 1985 : 439, อ้างถึงใน กาญจนา กลิ่นหอม. 2546 : 27-28) เสนอว่าพฤติกรรมของผู้ที่ฉลาดด้าน “ Practical Intelligence ” ที่เอื้อต่อความสำเร็จในวิชาชีพในการบริหารและชีวิต สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1) การครองตน (Managing self) คือ ความสามารถในการบริหารจัดการตนเองในแต่ละวันให้ได้ผลผลิตสูงสุด

2) การครองคน (Managing other) คือ ทักษะความรู้ในการบริหารผู้ใต้บังคับบัญชาและมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ดี

3) การครองงาน (Managing career) คือการสร้างผลงานกระทบที่ดีต่อสังคม องค์กร ประเทศชาติ

2.3.6 แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบความฉลาดทางอารมณ์ของซาโลเวย์และเมเยอร์ (Salovey and Mayer)

ซาโลเวย์และเมเยอร์ (Goleman. 1995 : 4, อ้างจาก Citing Salovey & Mayer. 1990, อ้างถึงใน กาญจนา กลิ่นหอม. 2546 : 27-28) ได้เสนอองค์ประกอบของ EQ เป็นประเด็นหลักๆ 5 ประเด็น คือ

1) Knowing one's emotion หรือ Self Awareness หมายถึง การตระหนักรู้ตนเอง เป็นการรับรู้และเข้าใจความรู้สึกนึกคิดและอารมณ์ของตนตามความเป็นจริงและสามารถควบคุมอารมณ์และความรู้สึกของตนได้

2) Managing emotion คือ ความสามารถในการบริหารจัดการกับอารมณ์ของตนเองได้อย่างเหมาะสมตามสถานการณ์ เพื่อไม่ให้เกิดความเครียด มีเทคนิคในการคลายเครียดสัดความวิตกกังวลรุนแรงได้อย่างรวดเร็ว ไม่นานเฉยง่าย กล่าวคือ สามารถทำให้อารมณ์ขุ่นมัวหายไปโดยเร็ว

3) Recognizing emotion in other เป็นการรับรู้อารมณ์และความต้องการของผู้อื่น เห็นอกเห็นใจผู้อื่น เอาใจเขามาใส่ใจเรา และสามารถแสดงออกได้อย่างเหมาะสม

4) Motivating Oneself เป็นความสามารถในการจูงใจตนเอง สามารถควบคุมความต้องการและแรงกระตุ้นได้อย่างเหมาะสม สามารถรอคอยการตอบสนองความต้องการ เพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายที่ดีกว่า มองโลกในแง่ดี สามารถจูงใจและให้กำลังใจตนเองได้

5) Handling relationship เป็นความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์กับคนรอบข้างได้ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลรอบข้าง

2.3.7 แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบความฉลาดทางอารมณ์ของบาร์ออน (Bar-on)

บาร์ออน (Bar-on : 1997, อ้างถึงใน กาญจนา กลิ่นหอม. 2546 : 26) ได้แบ่งองค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์ออกเป็น 5 ด้าน 15 คุณลักษณะดังนี้

1) ความสามารถภายในตน ซึ่งเป็นความสามารถที่มีองค์ประกอบย่อย ดังนี้

- (1) ความสามารถในการเข้าใจภาวะอารมณ์ของตน
- (2) มีความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นและความรู้สึกของตน
- (3) การตระหนักรู้งานคือมีสติ

2) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ได้แก่

- (1) ความสามารถในการสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น
- (2) มีน้ำใจ เอื้ออาทร ห่วงใยผู้อื่น
- (3) ตระหนักรู้เท่าทันในความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่น

3) ความสามารถในการปรับตัว ประกอบด้วย

- (1) ความสามารถในการตรวจสอบความรู้สึกของตน
- (2) เข้าใจสถานการณ์ต่างๆ และสามารถตีความให้ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง
- (3) มีความยืดหยุ่นในความคิดและความรู้สึกของตนเองเป็นอย่างดี
- (4) มีความสามารถในการแก้ไขปัญหา และสถานการณ์เฉพาะหน้าได้เป็นอย่างดี

4) ยุทธวิธีในการจัดการกับความเครียด ประกอบด้วย

- (1) การจัดการกับความเครียด บริหารความเครียด
- (2) ควบคุมอารมณ์ได้อย่างดี แสดงออกได้อย่างเหมาะสม

5) การรู้จักตนเอง และสภาวะทางอารมณ์ ได้แก่

- (1) การมองโลกในแง่ดี
- (2) การแสดงออกและมีความรู้สึกที่เป็นสุขที่สามารถสังเกตเห็นได้
- (3) สร้างความสนุกสนานให้เกิดแก่ตนเองและผู้อื่น

6) แนวคิดเกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์ของการ์ดเนอร์ (Gardner)

การ์ดเนอร์ (Gardner. 1993 : 13-25) ได้จำแนกความฉลาดทางอารมณ์ออกเป็น 2

ด้าน คือ

- (1) ด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น (Interpersonal Intelligence) เป็นความสามารถในการรับรู้อารมณ์และตอบสนองอารมณ์และความต้องการของผู้อื่น ได้อย่างเหมาะสม
- (2) ด้านการรู้จักตนเอง (Intrapersonal Intelligence) เป็นความสามารถในการรับรู้อารมณ์ของตนเอง สามารถแยกแยะอารมณ์และความรู้สึก ตลอดจนจัดการกับอารมณ์ของตนเองได้อย่างเหมาะสม

2.3.8 แนวคิดเกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์ของโกลแมน (Goleman)

ในปี ค.ศ. 1995 โกลแมน ได้เขียนหนังสือชื่อ Emotional Intelligence โดยเขาได้กล่าวสรุปแนวคิดของการ์ดเนอร์และของซาโลเวย์ไว้ว่าความฉลาดทางอารมณ์ประกอบด้วย (Goleman. : 1995, อ้างถึงใน กาญจนา กลิ่นหอม. 2546 : 19-22)

1) การตระหนักรับรู้อารมณ์ของตนเอง (Knowing one's emotion) เป็นความสามารถที่จะรับรู้และเข้าใจ ความรู้สึก ความคิดและอารมณ์ของตนเองได้ตามความเป็นจริงสามารถประเมินตนเองได้อย่างชัดเจนตรงไปตรงมา

2) การบริหารอารมณ์ของตน(Managing Emotion) เป็นความสามารถที่จะจัดการกับอารมณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม

3) การจูงใจตนเอง (Motivating Oneself) เป็นความสามารถที่จูงใจตนเอง สามารถนำอารมณ์และความรู้สึกของตนเองมาสร้างพลังในการกระทำสิ่งต่างๆและเป็นพลังในการให้กำลังใจตนเองในการคิดและการกระทำอย่างสร้างสรรค์

4) การรู้จักสังเกตความรู้สึกของผู้อื่น (Recognizing Emotion in Others) หมายถึงความสามารถที่จะเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น มีความเห็นอกเห็นใจ เอาใจเขามาใส่ใจเรา

5)การดำเนินการด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น (Handling Relationships) เป็นความสามารถในการจัดการอารมณ์ของผู้อื่น ประกอบด้วยความเป็นผู้นำ และมนุษยสัมพันธ์ เป็นต้น

โกลแมน (Goleman. 1999 : 375) ให้ความหมายของคำว่า Emotional Intelligence ไว้ในหนังสือ Working With Emotion Intelligence ว่าเป็นความสามารถในการตระหนักถึงความรู้สึกของตนเองและผู้อื่นเพื่อการสร้างแรงจูงใจในตนเอง บริหารจัดการอารมณ์ต่างๆของตนเองและอารมณ์ที่เกิดจากความสัมพันธ์ต่างๆได้ โกลแมนเสนอว่า ความฉลาดทางอารมณ์ มีองค์ประกอบ 5 ด้าน โดยแบ่งเป็นความสามารถส่วนบุคคล (Personal Competence) 3 ด้าน และความสามารถทางสังคม (Social Competence) 2 ด้าน แต่ละด้านเกิดจากปัจจัยย่อยที่เป็นความสามารถเชิงอารมณ์ (Emotional Competence) ในแง่ต่างๆ รวม 25 ปัจจัย ดังนี้

ตาราง 3 องค์ประกอบความฉลาดทางอารมณ์ด้านความสามารถส่วนบุคคลและปัจจัยย่อยของ
โกลแมน

องค์ประกอบด้านความสามารถส่วนบุคคล (Personal competence)	ปัจจัยย่อยที่เกิดจากความสามารถเชิงอารมณ์ (Emotional competence)
1. การตระหนักรู้ในตนเอง (Self-awareness) หมายถึง การตระหนักรู้ถึงความรู้สึก ความชอบ และความสามารถของตนเองและมีญาณหยั่งรู้	1.การตระหนักรู้อารมณ์(Emotional awareness) หมายถึง การทราบถึงอารมณ์ตนเองและผลของอารมณ์ที่เกิดขึ้น 2. การประเมินตนเองได้อย่างถูกต้อง (Accurate self- assessment) หมายถึง การประเมินตนเองได้ตามความ เป็นจริงรู้จุดเด่นจุดด้อยของตนเอง 3.ความมั่นใจในตนเอง (Self – confidence) หมายถึง ความมั่นใจในคุณค่าและความสามารถของตน
2. การจัดการระเบียบอารมณ์ของตน (Self-regulation) หมายถึง การจัดการกับอารมณ์ แรงกระตุ้นและ ความสามารถของตนได้อย่างเหมาะสม	4.การควบคุมตนเอง (Self-control) หมายถึง การควบคุม อารมณ์ด้านลบและแรงกระตุ้นได้ 5.ความเป็นที่ไว้วางใจ (Trustworthiness) หมายถึง การคงไว้ซึ่งความซื่อสัตย์และคุณความดี 6.ความรับผิดชอบ (Conscientiousness) หมายถึง ความรับผิดชอบในการปฏิบัติของตน 7.การปรับตัว (Adaptability) หมายถึง การยืดหยุ่นและ การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ 8.การสร้างสรรคสิ่งใหม่ (Innovation)หมายถึง การ เปิดรับความคิด วิธีการ และข้อมูลใหม่ ๆ
3. การจูงใจตนเอง (Self – motivation) หมายถึง แนวโน้มของอารมณ์อันนำไปสู่เป้าหมาย	9.แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement drive) หมายถึง ความพยายามที่จะปรับปรุงเพื่อให้ได้มาตรฐานที่ดีเลิศ 10.ภาระผูกพัน (Commitment) หมายถึง การยึดมั่นกับ เป้าหมายของกลุ่มและเป้าหมายขององค์กร 11.ความคิดริเริ่ม (Initiative) หมายถึง การมีความคิดใหม่ และพร้อมที่จะปฏิบัติเมื่อมีโอกาส 12.การมองโลกในแง่ดี (Optimism) หมายถึง การมุ่งไปสู่ เป้าหมายถึงแม้มีอุปสรรคหรือปัญหา

ตาราง 3 (ต่อ) องค์ประกอบความฉลาดทางอารมณ์ด้านความสามารถส่วนบุคคลและปัจจัยย่อยของโกลแมน

องค์ประกอบด้านความสามารถส่วนบุคคล (Personal competence)	ปัจจัยย่อยที่เกิดจากความสามารถเชิงอารมณ์ (Emotional competence)
4.การร่วมรู้สึก (Empathy) หมายถึง การตระหนักถึงความรู้สึก ความต้องการ และข้อห่วงใยของผู้อื่น	13. การเข้าใจผู้อื่น (Understanding others) หมายถึง การเข้าใจถึงความรู้สึก มุมมอง และข้อวิตกกังวลของผู้อื่น 14. การพัฒนาของผู้อื่น (Developing others) หมายถึง การทราบถึงข้อควรปรับปรุงของผู้อื่นและการส่งเสริมความรู้และความสามารถของผู้อื่น 15. การมีจิตใจใฝ่บริการ (Service orientation) หมายถึง การคาดคะเน รับรู้และตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการ 16.การเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล (Leveraging diversity) หมายถึงการสร้างโอกาสความแตกต่างระหว่างบุคคล 17. การตระหนักรู้ถึงสถานการณ์ในกลุ่ม (Political awareness) หมายถึง การทราบความคิดเห็นของกลุ่มและทราบความสัมพันธ์ของคนในกลุ่ม
5. ทักษะทางสังคม (Social Skills) หมายถึง ความคล่องแคล่วในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการโดยสามารถแสวงหาความร่วมมือจากผู้อื่นได้	18. การมีอิทธิพลต่อผู้อื่น (Influence) หมายถึง การมีกลยุทธ์ในการโน้มน้าวผู้อื่นอย่างได้ผล 19. การสื่อสาร (Communication) หมายถึง การฟังผู้อื่นและการส่งสารที่น่าเชื่อถือ 20. การบริหารความขัดแย้ง (Conflict management) หมายถึงการเจรจาต่อรองและแก้ไขความไม่ลงรอยกัน 21. ความเป็นผู้นำ (Leadership) หมายถึง การเป็นแรงบันดาลใจและการเป็นตัวอย่างให้บุคคลหรือกลุ่ม 22. การกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Change catalyst) หมายถึง การริเริ่มให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดี 23. การสร้างพันธะผูกพัน(Building Bonds)หมายถึง การสร้างความสัมพันธ์เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการปฏิบัติ

ตาราง 3 (ต่อ) องค์ประกอบความฉลาดทางอารมณ์ด้านความสามารถส่วนบุคคลและปัจจัยย่อยของโกลแมน

องค์ประกอบด้านความสามารถส่วนบุคคล (Personal competence)	ปัจจัยย่อยที่เกิดจากความสามารถเชิงอารมณ์ (Emotional competence)
	24. ความร่วมมือร่วมใจ(Collaboration and cooperation) หมายถึง การทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างดีและการให้ความร่วมมือ 25. การสร้างทีมงาน (Team capabilities) หมายถึง การสร้างพลังร่วมของกลุ่มในการมุ่งสู่เป้าหมาย

ที่มา : Goleman. 1999 : 32-33

2.3.9 กระบวนการทางสมองที่เกี่ยวข้องกับ EQ

ความสามารถทางอารมณ์หรือ EQ มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำงานของสมอง โดยมีผู้ศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างและหน้าที่ของสมองส่วนต่างๆ โดยมีพัฒนาการดังนี้ (วิระวัฒน์ ปิ่นนิทามัย, 2542 : 44-46)

ปี ค.ศ. 1950 พอล แมคคลีน์ (Paul Maclean) จากสถาบันสุขภาพจิตแห่งชาติของอเมริกา ได้สนใจศึกษาหน้าที่ของสมองส่วนต่างๆ สรุปได้ดังนี้ คือ

มนุษย์มีสมองที่ประกอบไปด้วย 3 ส่วนคือ

1) **ชั้นในสุด (Reptilian)** ในส่วนนี้ประกอบด้วยอุปนิสัยดั้งเดิมของมนุษย์ที่ยังไม่ได้รับการขัดเกลารวมทั้งสัญชาตญาณ

2) **ชั้นกลางหรือส่วนกลาง (Limbic System)** ที่มี Amygdala เป็นศูนย์กลางการรับรู้ตอบสนองต่ออารมณ์ โกรธ กลัวของมนุษย์ เป็นบริเวณที่เกิดอารมณ์ที่ส่งผลต่อการทำงานของสมองชั้นนอก

3) **ชั้นนอกสุด (Neocortex หรือ Cerebral System)** ส่วนนี้จะทำหน้าที่เกี่ยวกับการคิด การรับรู้ต่างๆ การพูดรวมทั้งการวางแผน ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ประเภทอื่นๆ

ต่อมาในปี ค.ศ. 1960 นักจิตวิทยาจากสถาบันเทคโนโลยีแคลิฟอร์เนีย (California Institute of Technology) ชื่อ โรเจอร์ สเปนอร์รี่ (Roger Sperry) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการแบ่งส่วนของสมองซีกซ้ายและสมองซีกขวามีหน้าที่แตกต่างกันอย่างไร และได้รายงานผลดังนี้

สมองซีกซ้าย จะทำหน้าที่ควบคุมการเคลื่อนไหวของร่างกายซีกขวา โดยรับผิดชอบเกี่ยวกับภาษาถ้อยคำ เป็นคำพูด ตัวหนังสือ เน้นการคิดวิเคราะห์ การวางแผน การคิดตามความเป็นจริง คิดเป็นลำดับขั้นตอนของความเป็นเหตุเป็นผลอย่างกระตือรือร้น

สมองซีกขวา จะทำหน้าที่ควบคุมการเคลื่อนไหวของร่างกายซีกซ้าย โดยรับผิดชอบเกี่ยวกับการคิดเป็นภาพ คิดแบบคาดคะเนโดยใช้ญาณหยั่งรู้ คิดโดยประมวลสิ่งเร้าต่างๆพร้อมๆ กัน คิดรับรู้จินตนาการ ในลักษณะของความคิดสร้างสรรค์ คิดแบบทันทีทันใด

ในปี ค.ศ. 1976 เนด เฮอร์มัน (Ned Herrmann) ได้นำเอาความคิดของทั้ง พอล แมคคลิน และโรเจอร์ สเปอริรี่ มารวมกันแล้วนำเสนอแนวคิด “The Whole Brain Model” ขึ้นมา สามารถสรุปการศึกษาได้ดังนี้

สมองทำหน้าที่ 2 ลักษณะ ลักษณะส่วนแรกคือการคิดของ Cerebral และอีกส่วนหนึ่งคือการคิดภายใต้ Limbic Mode ซึ่งสมองของมนุษย์แต่ละคนจะมีความโดดเด่นและมีความโน้มเอียงในแต่ละด้านแตกต่างกันไป ถ้าโน้มเอียงทางด้าน Cerebral ก็จะมีลักษณะมุ่งเน้นทางด้านความคิด ความเข้าใจ แต่ถ้าบุคคลมีความโน้มเอียงของสมองไปด้าน Limbic Mode ก็จะมีลักษณะมุ่งเน้นไปทางด้านอารมณ์

สรุปว่า ในการพัฒนาให้บุคคลมีความสุขและความสำเร็จในชีวิตนั้น จำเป็นต้องมีการพัฒนาสมองทั้งสองส่วนนี้ให้ไปด้วยกันอย่างสมดุล มิใช่พัฒนาเพียงแต่สมองในส่วนที่ทำหน้าที่คิดวิเคราะห์ปัญหาเก่ง แต่ยังคงให้ความสำคัญต่อการพัฒนาสมองในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึก อารมณ์ และจิตใจด้วยแนวคิดเกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์

2.3.10 ความสำคัญของความฉลาดทางอารมณ์ (EQ)

เดิมเรามีความเชื่อว่าคนจะประสบความสำเร็จได้ต้องมีสติปัญญาที่เฉลียวฉลาดและคนทั่วไปมักจะมองความเฉลียวฉลาดในแง่ของความคิดอ่าน การคิดริเริ่ม ความมีเหตุผล การรู้จักวางแผน ความคิดรวบยอด ความจำซึ่งมีความเฉลียวฉลาดในแง่มุมนั้น มีแบบทดสอบทางจิตวิทยาที่ได้รับการพัฒนามาเป็นเวลานานหลายแบบ และให้ผลสรุปออกมาในรูปของไอคิว โดยสรุปว่าคนที่ มี ไอคิวสูง คือคนฉลาด และคนฉลาดควรจะประสบความสำเร็จในการเรียน การทำงานหรือด้านอื่นๆ ที่เขาสนใจจะทำ การศึกษาทางจิตวิทยาพบว่าคนที่ มีไอคิวสูงจำนวนมากประสบความสำเร็จทั้งด้านการทำงาน และชีวิตครอบครัว

นักจิตวิทยาทางตะวันตกได้ให้ความสนใจ และศึกษาเกี่ยวกับความฉลาดอีกรูปแบบหนึ่งคือความฉลาดทางอารมณ์ นักวิจัยส่วนใหญ่เห็นพ้องกันว่าคนที่ประสบความสำเร็จได้นั้น ขึ้นอยู่กับไอคิวเพียง 20% ส่วนที่เหลือเป็นเรื่องของการเข้าสังคม ความสัมพันธ์กับผู้อื่น การรับรู้

อารมณ์ของตนเอง การจัดการกับอารมณ์และความตึงเครียด (จอม ชุ่มช่วย. 2540 : 56 – 57, อ้างถึงใน อุษณีย์ โพธิสุข และคนอื่นๆ. 2542 : 52)

สรุปได้ว่าการที่คนเราจะประสบความสำเร็จในชีวิตการทำงานและครอบครัวนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับสติปัญญาเพียงอย่างเดียว (IQ) แต่ต้องมีความฉลาดทางสติปัญญาและความฉลาดทางอารมณ์ (EQ)ควบคู่กันจึงจะทำให้คนเราประสบความสำเร็จและมีความสุขในชีวิตและสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ เพราะรากฐานทางสติปัญญานั้นเกิดจากอารมณ์ที่หนักแน่น มั่นคง รวมทั้งพื้นฐานของร่างกายที่สมบูรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับ (อุษา อังสนันทวิวัฒน์. 2539 : 27, อ้างถึงในอุษณีย์ โพธิสุข และคนอื่นๆ. 2542 : 52) กล่าวได้ว่า ความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์มีความสำคัญมาก และเป็นสิ่งที่ช่วยให้คนที่มีความปัญญาหรือไอคิวปานกลางที่ไม่สูงมากนัก สามารถทำงานประสบความสำเร็จได้ดีกว่าคนที่มีความไอคิวสูงแต่ไม่สามารถควบคุมอารมณ์ได้

2.3.11 ลักษณะของผู้ที่มีความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์

1) ทศพร ประเสริฐสุข (2542 : 24, อ้างถึงใน กาญจนา กลิ่นหอม. 2546 : 36) กล่าวว่าคนที่มี เซาวน์อารมณ์สูงมักจะเป็นคนที่

- (1) สามารถจงใจและให้กำลังใจตนเอง
- (2) สามารถเผชิญกับความคับข้องใจ และแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างราบรื่น
- (3) จงใจตนเอง และสามารถควบคุมแรงกระตุ้นภายในของตนเองที่เรียกว่า สามารถ ควบคุมตัวเองได้
- (4) สามารถรอคอยการตอบสนองความต้องการ
- (5) มีวิธีจัดการความเครียดที่จะไปขัดขวางความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของตนเองได้อย่างดี
- (6) สามารถควบคุมอารมณ์บริหารจัดการอารมณ์ได้
- (7) มีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลรอบข้าง
- (8) เป็นผู้นำและสามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น ๆ ได้อย่างมีความสุขทั้งที่บ้าน

สถานศึกษาที่ทำงานและในสังคม

- (9) เป็นผู้มีสุขภาพจิตดี มีความสุข

2) ดุษฎี สรวงจันทร์ (2542 : 30-31, อ้างถึงใน กาญจนา กลิ่นหอม. 2546 :36-37) ได้เสนอสัญลักษณ์ของบุคคลที่มีเซาวน์อารมณ์ต่ำไว้ดังนี้

- (1) ไม่มีความรับผิดชอบแต่ชอบตำหนิคนอื่น ๆ
- (2) ไม่สามารถนำคำสามคำนี้ขึ้นต้นประโยคได้ คือ ฉันรู้สึก.....”
- (3) ชอบโจมตี วิจารณ์ สอดแทรกตำหนิ ไม่มีความมั่นคง ชอบชี้นำ และตัดสินใจคนอื่น ๆ

- (4) บ่อยครั้งขึ้นต้นประโยคด้วย “ฉันคิดว่า....”
- (5) ไม่สามารถจับความรู้สึกของบุคคลรอบข้างได้
- (6) ไม่มีความสามารถมั่นคงทางอารมณ์ บ่อยครั้งที่อารมณ์เปลี่ยนแปลงง่าย
- (7) มักแสดงความรู้สึกออกมามากกว่าจะพูดถึงความรู้สึก
- (8) หลีกเลี่ยงการเข้ากลุ่มทำกิจกรรมหรือติดต่อกับคนมาก ๆ
- (9) สามารถพูดถึงรายละเอียดของเหตุการณ์แต่ไม่พูดถึงความรู้สึกต่อเหตุการณ์
- (10) เป็นผู้ฟังที่ไม่ดี ชอบแทรก ขาดการใช้อารมณ์ความรู้สึกในการสื่อสาร มองแต่ความเป็นจริงมากกว่าความรู้สึกของคนรอบข้าง
- (11) ไม่สามารถอ่านหรือเข้าใจภาษากายได้

3) สตีฟ ไฮน์ (Steve Hein , อ้างถึงใน วีระวัฒน์ ปิ่นนิทามย์. 2542 : 143-144) ได้รายงานลักษณะบ่งชี้ถึงความเป็นผู้นำที่มีความสามารถทางอารมณ์ (EQ) สูงต่ำดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 4 ลักษณะของบุคคลที่มีความสามารถทางอารมณ์

ผู้ที่มี EQ สูง	ผู้ที่มี EQ ต่ำ
1. สนใจและให้ความสำคัญกับความรู้สึกของผู้อื่น	1. ขาดสัมปชัญญะ สิ่งที่พูดกับสิ่งที่ทำไม่ตรงกัน
2. ไม่ถูกครอบงำโดยความกลัวหรือความวิตกกังวล	2. ผูกใจเจ็บ อาฆาตเค้น ให้อภัยคนไม่ได้
3. สามารถระบุนิสัย/ ภาวะอารมณ์ทางลบต่างๆ เกิดขึ้นกับตนเองในขณะนั้นได้	3. ชอบทำให้ผู้อื่นรู้สึกว่าเขาผิด
4. รู้สึกเป็นธรรมชาติเมื่อพูดถึงความรู้สึกนึกคิดต่างๆ	4. ชัดชัดความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ให้ผู้ฟังหรือคนอื่น
5. ชีวิตไม่ถูกชี้นำโดยอำนาจ ความร่ำรวย เกียรติยศศักดิ์ศรี ตำแหน่ง ชื่อเสียงหรือการได้รับการยอมรับ	5. เผยความรู้สึกที่แท้จริงที่เกิดขึ้นกับตนเองไม่ได้
6. กล้าเผยความรู้สึกนึกคิดของตนออกมาไม่พยายามสอดแทรกความคิดไว้ในความรู้สึกของตน	6. ไม่ใส่ใจกับความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่น
7. มองหาแง่มุมที่ดีจากภาวะอารมณ์ในทางลบหรือสถานการณ์อันเลวร้าย	7. พูดออกมาโดยไม่คิดถึงหัวอกผู้อื่น
8. แยกแยะสิ่งที่เป็นความคิดออกจากความรู้สึกได้	8. ยึดมั่นในความคิดความเชื่อมั่นของตนเองใจไม่เปิดกว้าง
	9. เป็นผู้ฟังที่ไม่ดี พูดขัดจังหวะ บั่นทอนขวัญและกำลังใจคู่สนทนาเน้นข้อเท็จจริงมากเกินไปโดยไม่คำนึงถึงความรู้สึก
	10. ใช้ภูมิปัญญาของตนเอง วิพากษ์ตำหนิผู้อื่น สร้างภาพว่าตนฉลาดเหนือกว่าผู้อื่น ไม่รู้ไม่สนใจคนอื่นจะมองตนอย่างไร

ที่มา : วีระวัฒน์ ปิ่นนิทามย์. 2542 : 143-144

4) ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ (อ้างถึงใน กาญจนา กลิ่นหอม 2546 : 37 - 38) กล่าวว่า บุคคลที่มีเชาวน์อารมณ์ที่เหมาะสมจะเป็นบุคคลที่มีลักษณะต่อไปนี้

(1) รู้จักและเข้าใจความรู้สึกรู้สึกของตนเองและผู้อื่น รู้จุดเด่น จุดด้อยของตนเองสามารถควบคุม จัดการ และแสดงอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม มีสติที่สามารถรับรู้ และตระหนักรู้ว่ากำลังทำอะไร รู้สึกอย่างไร ตลอดจนสามารถรับรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม (Self-awareness)

(2) มีพลังใจ มีแรงบันดาลใจที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้บรรลุเป้าหมายในชีวิต (Self-Motivation)

(3) สามารถอดทนอดกลั้นต่อสภาพต่างๆ ที่เกิดขึ้น ตลอดจนสามารถเผชิญต่อสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่ก่อให้เกิดความเครียดได้อย่างเหมาะสม

(4) มีความยืดหยุ่น (Flexibility) ไม่ยึดถือมัน จนทำให้ปรับตัวไม่ได้

(5) มีความสามารถที่จะควบคุมตนเอง (Impulse Control)

(6) มีความเห็นใจผู้อื่น (Empathy)

(7) มีสัมพันธภาพที่บ่งบอกถึงความไว้วางใจผู้อื่น (Trusting Relationship) มีความจริงใจและซื่อสัตย์

(8) มีความริเริ่ม (Initiative) มีความคิดสร้างสรรค์ (Creativity)

(9) มองโลกในแง่ดี (Optimism)

5) นงพงา ลิ้มสุวรรณ (2542 : 198-199, อ้างถึงใน กาญจนา กลิ่นหอม. 2546 : 38) กล่าวว่า เชาวน์อารมณ์คือ ความสามารถด้านต่าง ๆ ทางจิตใจ อารมณ์ และสังคมหลายๆ ด้านซึ่งที่แท้จริงก็คือ วุฒิภาวะทางอารมณ์ หรือ ทักษะชีวิต คนที่มีเชาวน์อารมณ์สูงจะมีคุณสมบัติทั่ว ๆ ไป ดังนี้

(1) มีวุฒิภาวะทางอารมณ์

(2) มีการตัดสินใจที่ดี

(3) ควบคุมอารมณ์ตนเองได้

(4) มีความอดกลั้น

(5) ไม่หุนหันพลันแล่น

(6) ทนต่อความผิดหวังได้

(7) เข้าใจจิตใจของผู้อื่น

(8) เข้าใจสถานการณ์ทางสังคม

(9) ไม่ย่อท้อหรือยอมแพ้ง่าย ๆ

(10) สามารถสู้ปัญหาชีวิตได้

(11) ไม่ปล่อยให้ความเครียดท่วมทับความคิดไปหมดจนทำอะไรไม่ถูก

ความฉลาดทางอารมณ์ เป็นสิ่ง ที่มีความจำเป็นที่บุคคลทุกคนควรมีหรือพัฒนาให้มากขึ้น เพื่อการดำรงชีวิต การทำงานทั้งในปัจจุบันและอนาคต และเพื่อการสร้างสัมพันธที่ดี เป็นการเสริมสร้างบุคลิกภาพและความมั่นใจในตนเองได้เป็นอย่างดี ทำให้บุคคลเกิดความเชื่อมั่นศรัทธา และสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุคคลอื่น

2.4 แนวคิดในการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์

2.4.1 การพัฒนาความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ สามารถพัฒนาได้หลายวิธี อาจทำได้โดย (กาญจนา กลิ่นหอม. 2546 : 38)

1) ฝึกให้เด็กรู้จักคุณค่าของตนตามความเป็นจริง ให้มองตนเองอย่างตระหนักรู่มองตนเองในแง่ดี รู้สึกดีกับชีวิต สามารถชื่นชมตัวเองได้ เป็นการฝึกให้รู้จักอารมณ์ตนเอง

(1) ฝึกการตระหนักรู้ (Self-Awareness) ตำรวจตนเองโดยวิธีการต่าง ๆ เช่น อาจใช้การนั่งสมาธิและวิธีอื่น ๆ

(2) ให้ความรู้ความเข้าใจตนเองเข้าใจคนอื่นอาจใช้กิจกรรมกลุ่มและเทคนิคอื่น ๆ

2) รู้จักแยกแยะอารมณ์ของตนว่าชนิดใดดี ชนิดใดไม่ดี และเลือกแสดงออกทางอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม อาจใช้ฝึก

(1) ฝึกการแสดงออกที่เหมาะสม (Assertive training)

(2) ฝึกการสื่อสารที่เหมาะสม อาจใช้เป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตร

3) รู้จักปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคมด้วยความเต็มใจ ซึ่งครู พ่อแม่ คงต้องเป็นผู้นำในการฝึกและทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดีให้เด็กเลียนแบบ (Modeling) และให้กำลังใจเมื่อเด็กทำตามระเบียบ

4) รู้จักและเข้าใจธรรมชาติของตนเองจำแนกแยกแยะได้ว่า อารมณ์ใดที่เป็นคุณแก่ตนเองและอารมณ์ใดที่เป็นโทษแก่ตนเอง โรงเรียนและสถานศึกษาควรมีอาจารย์ผู้ทำหน้าที่แนะแนวที่จะให้คำปรึกษา (Counseling) แก่เด็ก

5) การรู้จักบริหารจัดการกับอารมณ์ของตนเองได้ เพื่อให้รู้ว่าอารมณ์เกิดได้ทุกอย่าง เราไม่สามารถแสดงอารมณ์ทุกอย่างได้ เราสามารถรู้สึกได้ทุกอย่างแต่เราไม่สามารถแสดงออกได้ทุกอย่าง ฝึกความสามารถในการควบคุมอารมณ์และการแสดงออกได้อย่างเหมาะสมกับบุคคล

สถานที่ เวลาและเหตุการณ์ทั้งอารมณ์ดีและอารมณ์ไม่ดี เพื่อให้เกิดความสมดุลในการจัดการกับ อารมณ์ของตนเอง รู้จักแสดงออกทางอารมณ์ และระบายอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม ฝึก ความสามารถในการผ่อนคลายความเครียด เช่น การผ่อนคลายกล้ามเนื้อ การร้องเพลง เป็นต้น

6) การแสดงออกทางอารมณ์ที่เหมาะสมโดยคำนึงถึงสีหน้า ท่าทาง และคำพูด เด็กจึง ต้องได้รับการฝึกอาจจะเป็นชั่วโมงโฮมรูมหรือกิจกรรมคาบแนะแนว

7) รู้จักการแสดงอารมณ์ที่ไม่ดี ความสามารถในการไตร่ตรองก่อนการแสดงออกและ สามารถที่จะอดทนรอคอยที่จะแสดงพฤติกรรมได้

8) ฝึกการสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นกับตน แรงจูงใจที่สำคัญคือแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motive) และแรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์ (Affiliation Motive)

9) ฝึกความสามารถในการหยั่งรู้อารมณ์ผู้อื่น สามารถรับรู้อารมณ์ และความรู้สึกของ ผู้อื่น เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Empathy) จะต้องฝึกให้คำนึงถึงผู้อื่นที่เรียกว่าใจ เขา ใจเรา ฝึกการสังเกต การตรวจสอบอารมณ์

10) ฝึกทางด้านมนุษยสัมพันธ์ การแสดงน้ำใจ เอื้ออาทรต่อบุคคลอื่น เห็นแก่คุณค่า ของ ตนเองและผู้อื่น ฝึกการให้เกียรติผู้อื่นด้วยความจริงใจ สามารถแสดงความชื่นชมชื่นชมและ กำลังใจซึ่งกันและกันได้ในวาระที่เหมาะสม

2.4.2 การพัฒนาทักษะทางอารมณ์

เพื่อเป็นการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาทักษะทางอารมณ์ ซึ่ง นักจิตวิทยาเชื่อว่า ทักษะทางอารมณ์ สามารถสอน ฝึกฝน เรียนรู้และเปลี่ยนแปลงได้

- 1) สอนให้รู้จักอารมณ์ของตนเองและไม่เก็บกด
- 2) สอนให้รู้จักการเก็บอารมณ์ของตนเอง และหาทางระบายออกอย่างเหมาะสม
- 3) สอนให้รู้จักอดทน รอคอย มีวินัย และรู้จักการควบคุมตนเอง
- 4) สอนให้รู้จักเข้าใจคนอื่น เห็นอกเห็นใจคนอื่น
- 5) สอนให้รู้จักสร้างมนุษยสัมพันธ์ ผูกมิตรกับคนอื่น (อารี พันธุ์ณี, 2546 : 141)

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน

แนวคิดในเรื่องการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน อาจจะสับสนในหมู่ประชาชนหรือ บุคคลทั่วไป ซึ่งนิยามการกระทำผิดโดยอาศัยความรู้สึกทางอารมณ์และมาตรฐานทางศีลธรรม บุคคลบางคนมีความเชื่อว่าเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดมาจากชนชั้นต่ำที่ยากจน หรือขาดโอกาส

ทางวัฒนธรรม บางครั้งก็เป็นคนกลุ่มน้อยในสังคม แต่คำว่า การกระทำผิดของเด็ก (Juvenile Delinquency) มิได้แสดงให้เห็นลักษณะหรือประเภทของบุคคลแบบใดแบบหนึ่ง หรือมีพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ การกระทำผิดของเด็กและเยาวชนเป็นพฤติกรรมที่ต่อต้านสังคมหรือการประพฤติฝ่าฝืนกฎหมาย การกระทำผิดอาจมีขอบเขตตั้งแต่การเข้าร่วมกลุ่มกับเด็กคนอื่น และกระทำผิดโดยไม่มีเจตนา จนกระทั่งการกระทำผิดโดยเจตนาในคดีร้ายแรง (ประธาน วัฒนวาณิชย์. 2530 : 5-6)

2.5.1 พฤติกรรมเบี่ยงเบนในวัยรุ่น

นักอาชญาวิทยาส่วนใหญ่จะไม่สนใจพัฒนาการทางบุคลิกภาพ และลักษณะนิสัยของเด็กในช่วงวัยเด็กระยะต้น ทั้งนี้เพราะการกระทำผิดของเด็กส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วงวัยรุ่นถึงแม้พฤติกรรมที่เกี่ยวกับการกระทำผิดของเด็กส่วนใหญ่จะตกอยู่ในช่วงวัยรุ่น แต่ก็มีสิ่งบอกเหตุแสดงให้เห็นเกี่ยวกับการเริ่มกระทำผิดต่างๆมาก่อน ซึ่งพฤติกรรมเบี่ยงเบนในวัยเด็กและวัยรุ่นนี้ จะมีความสัมพันธ์ อย่างยิ่งกับการประกอบอาชญากรรมหรือการมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปในวัยผู้ใหญ่

การป้องกันไม่ให้เกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนในช่วงวันเด็กนั้น ผู้รับผิดชอบจะต้องทราบถึงพัฒนาการตามวัยและภาระที่เด็กจะต้องกระทำให้ได้ในวัยดังกล่าว รวมไปถึงพฤติกรรมทางด้านบวกที่เกิดขึ้นตามวัย และพฤติกรรมทางด้านลบหรือต่อต้านสังคม จะมีแนวโน้มนำไปสู่การกระทำผิดได้ในอนาคต แสดงออกให้เห็นได้ด้วยการมีพฤติกรรมก้าวร้าว มีอารมณ์ร้ายและรุนแรง เป็นต้น การกระทำผิดและการมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนนั้น มีผลมาจากน้ำหนักที่ได้รับจากการเสริมขั้นพัฒนาตามวัยในแต่ละช่วงวัยของชีวิต หากเด็กได้รับการเสริมการพัฒนาผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมผ่านสถาบันทางสังคมที่รับผิดชอบในแต่ละช่วงชีวิตไม่เพียงพอหรือขาดไป จะมีแนวโน้มนำไปสู่การกระทำผิดหรือมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนได้ (โสภณ ชปิลมันน์. 2536 : 108-109)

2.5.2 สาเหตุแห่งการกระทำผิด

สาเหตุแห่งการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน โดยทั่วไปแบ่งออกเป็น 2 หัวข้อใหญ่ ๆ ดังนี้ (บุญเพราะ แสงเทียน. 2546 : 40-41)

1) สาเหตุที่เกิดจากสิ่งแวดล้อม (สาเหตุภายนอก) แบ่งออกเป็น 4 ประการ คือ

(1) สาเหตุจากสิ่งแวดล้อมภายในครอบครัว ได้แก่

- ก. การแตกร้างภายในครอบครัว เช่น บิดา มารดา ตายหรือหย่าร้างกัน
- ข. การไม่สามัคคีปรองดองกันในครอบครัว
- ค. ความยากจน

ง. ความสกปรกกรุงรังของบ้านเรือนหรือการที่บ้านเรือนตั้งอยู่ในแหล่ง
เสื่อมโทรม

จ. บิดา มารดา เป็นคนไม่ดี เป็นตัวอย่างไม่ดีแก่เด็กหรือสั่งสอนให้ประพฤติ
ชั่วเพื่อแสวงหาประโยชน์จากเด็ก

ฉ. บิดา มารดา ปล่อยปละละเลย ไม่ดูแลเรื่องความเป็นอยู่ การศึกษาเล่า
เรียนไม่เอา ใจใส่อบรมดูแลสั่งสอนเด็ก ซึ่งอาจเป็นเพราะบิดามารดาขากจน ไม่มีเวลาให้ความรัก
ความอบอุ่นแก่เด็ก หรือเพราะไร้การศึกษา รวมทั้งบิดา มารดาที่อบรมดูแลเด็กเข้มงวดกวดขัน
เกินไปหรือตามใจเด็กมากเกินไปจนเสียคนด้วย

(2) สาเหตุจากสิ่งแวดล้อมภายนอกครอบครัว ได้แก่

ก. สิ่งแวดล้อมทางสังคมไม่ดีต่างๆ

ข. การคบเพื่อนชั่ว

ค. ตัวอย่างไม่ดีจากสิ่งเร้าต่างๆ เช่น แหล่งบันเทิงที่ยั่วยุคมารมณ
ภาพยนตร์ และหนังสือลามก

ง. การขาดสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและสิ่งจรรโลงใจที่ดี

(3) สาเหตุจากสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากสถานการณ์ของบ้านเมือง ได้แก่

ก. ตัวอย่างไม่ดีต่างๆ ในสังคมโดยเฉพาะในละแวกบ้าน

ข. ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และประเพณี

ค. ผลสะท้อนจากการปฏิบัติอันไม่ยุติธรรมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมือง

ง. ผลจากความตกต่ำทางเศรษฐกิจและค่าครองชีพที่สูงขึ้น

(4) สาเหตุจากสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากสถานการณ์อื่นๆ ได้แก่

ก. การขาดที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมและการขาดการศึกษา

ข. การขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็น ทำให้เกิดการกระทำผิด

เกี่ยวกับทรัพย์สินมากขึ้น

ค. กรณีที่เกิดสงครามหรือความวุ่นวายขึ้นในบ้านเมือง การรบราฆ่าฟันกัน

ทำให้เด็กมีจิตใจหยาบกระด้าง

2) สาเหตุที่เกิดจากตัวเด็กและเยาวชนเอง แบ่งออกได้เป็น 3 ประการ

(1) สาเหตุทางพันธุกรรม ซึ่งนักอาชญาวิทยา เชื่อว่าความประพฤติหรือ
ลักษณะบางอย่างของมนุษย์นั้น สามารถถ่ายทอดจากบิดามารดาสู่บุตรหลานได้ไม่มากนัก

เช่น ความบกพร่องทางจิตใจของบิดามารดาอาจถ่ายทอดมายังบุตรได้ ทำให้บุตรขาดความยับยั้งชั่งใจในการกระทำผิด

(2) สาเหตุจากความไม่สมประกอบทางกาย เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เด็กกระทำผิดได้ เพราะการมีร่างกายไม่สมประกอบนั้น เป็นสาเหตุให้เด็กถูกล้อเลียนจากเพื่อนเล่นหรือเป็นที่รังเกียจจากคนทั่วไป ทำให้เด็กเกิดปมด้อยและต้องการหาทางชดเชยโดยทำให้ตนเด่นหรือทำให้ตนเป็นที่ยอมรับในสังคม ซึ่งบางครั้งเป็นการกระทำเด่นในทางที่ผิด

(3) สาเหตุจากความไม่สมประกอบทางจิต ปกติคนเรานั้นย่อมมีความรู้สึกหรือสัญชาตญาณต่าง ๆ คล้ายคลึงกัน มีความโลภ ความโกรธ ความหลง และความรู้สึกทางเพศ แต่ การแสดงออกเพื่อสนองตอบความรู้สึกเหล่านั้นแตกต่างกันออกไปในแต่ละคน ขึ้นอยู่กับการศึกษาอบรมและสภาวะแวดล้อม องค์ประกอบอย่างหนึ่งที่ทำให้การแสดงออกของแต่ละคนผิดแผกกันออกไปก็คือ ความมีจิตใจมั่นคง หรือจิตบกพร่อง ผู้มีจิตบกพร่องไม่สมประกอบก็จะแสดงออกผิดแผกไปจากผู้ที่จิตใจมั่นคง และสาเหตุแห่งการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนที่ถูกจับกุมในปี พ.ศ.2547 (เดือน มกราคม – ตุลาคม 2547) มีดังนี้

ก. สภาพทางครอบครัวหรือสภาพทางอารมณ์ จำนวน 1,522 คน คิดเป็นร้อยละ 33.31

ข. การคบเพื่อนเสเพลหรือถูกชักจูง จำนวน 1,506 คน คิดเป็นร้อยละ 32.96

ค. สภาพทางเศรษฐกิจ จำนวน 519 คน คิดเป็นร้อยละ 11.36

ง. การรู้เท่าไม่ถึงการณ์ จำนวน 208 คน คิดเป็นร้อยละ 4.55

จ. สาเหตุอื่น ๆ จำนวน 814 คน คิดเป็นร้อยละ 17.82

(บุญเพราะ แสงเทียน. 2546 : 43)

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.6.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพ

ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพทั้งในต่างประเทศ และในประเทศดังนี้

1) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในต่างประเทศ

นาบี (Nabi. 1978 : 5-8 , อ้างถึงใน สุนีย์ ศรีสง่าตระกูลเลิศ. 2545 : 16) ได้ศึกษาความคิดสร้างสรรค์ในความสัมพันธ์กับบุคลิกภาพ ความเชื่อมั่นในตนเองและสติปัญญา ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ความคิดสร้างสรรค์มีความสัมพันธ์กับความเป็นตัวของตัวเอง ความอิสระ ลักษณะ

บางประการของเพศหญิง เชื่อมั่นในตนเอง นับถือตนเอง ใฝ่รู้ ตื่นตัวเสมอ ผู้มีความคิดสร้างสรรค์ โดยทั่วไป จะแสดงความพอใจต่อชีวิตและกิจวัตรประจำวัน และมีแรงจูงใจที่จะแสวงหาความสำเร็จใหม่ๆ

สจ๊วต และคณะ (Struss and others. 1981 : 275-282, อ้างถึงใน สุนีย์ ศรีสง่าตระกูล เลิศ. 2545 : 16) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความคิดสร้างสรรค์ ความกดดัน ภัย และความเครียด ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนอิสราเอลชั้นแรก จำนวน 71 คน พบว่า มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างความคิดสร้างสรรค์กับการลดลงของความกดดัน

เฮนจัม (Henjum 1969 : 143-149, อ้างถึงใน วรรณมาศ ด้วงทวิ. 2542 : 47) ทำการศึกษาเกี่ยวกับบุคลิกภาพของนักเรียนที่เรียนวิชาครู ของมหาวิทยาลัยมินิโซตา จำนวน 78 คน ที่สอบในโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐบาล 45 แห่ง โดยใช้แบบทดสอบบุคลิกภาพ 16 PF พบว่า บุคลิกภาพของนักศึกษาวิชาครูมีความสัมพันธ์กับความสำเร็จของนักเรียนคือ นักศึกษาวิชาครูที่ สอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ มีความสัมพันธ์ภาพ ควบคุมตนเองได้ สำหรับนักศึกษาวิชาครูที่สอนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมีสติปัญญาสูง และมีความกระตือรือร้น

เคอร์ติเนส, โฮแกน และไวส์ (Kurtines Hogan , and Weiss 1975, อ้างถึงใน วรรณมาศ ด้วงทวิ. 2542 : 58-59) ได้นำแบบทดสอบ CPI ไปใช้กับผู้ติดยาเสพติดประเภทเฮโรอีน โดย ทำการศึกษาเปรียบเทียบกับคนไข้จิตเวชอาชญากรที่ถูกจำคุกและผู้สุขภาพ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ติดยาเสพติดประเภทเฮโรอีนนั้น มีคะแนนต่ำในมาตรา Re (ความรับผิดชอบ) และSo (การเข้าสังคม) ผู้ติดยาเฮโรอีนและกัญชาจะมีคะแนนสูงในมาตรา Fx (ความสามารถในการยืดหยุ่น) คนที่ได้คะแนนต่ำในมาตรา Re และSo แต่ได้คะแนนสูงในมาตรา Fx มีแนวโน้มขาดความรับผิดชอบไม่ปฏิบัติตาม กฎระเบียบและประเพณีต่างๆ และยึดถือตนเองเป็นใหญ่ ผู้สุขภาพต่างกับผู้ติดยาเฮโรอีน เพราะ กลุ่มตัวอย่างที่สุขภาพนั้นเป็นนักศึกษาในวิทยาลัย ผู้สุขภาพมีคะแนนสูงในมาตรา AI (ความใฝ่ สัมฤทธิ์อิสระไม่ต้องอาศัยใคร)และมาตรา IE (ประสิทธิภาพทางสติปัญญา) ซึ่งแสดงว่ามีความสามารถทางสติปัญญาและมีความทะเยอทะยานมากกว่าผู้ติดยาเฮโรอีน

โฮแกน (Hogan 1973, อ้างถึงใน วรรณมาศ ด้วงทวิ. 2542 : 59) ได้ศึกษาบุคลิกภาพ ของ ผู้ติดยาเฮโรอีน โดยใช้แบบทดสอบ CPI และ Hogan's Empathy Scale ผลจากการศึกษาพบว่า ผู้ติดยาเฮโรอีนมีคะแนนต่ำในมาตราการเข้าสังคม (SO) และมาตราความเห็นอกเห็นใจ (Empathy)

2) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศ

นิคม ตั้งกะพิภพ (2516 : 90-94, อ้างถึงใน สุนีย์ ศรีสง่าตระกูลเลิศ 2545 : 11) ได้ศึกษาเกี่ยวกับบุคลิกภาพความเกรงใจและความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนวัยรุ่นที่มาจากครอบครัวไทยและจีน จำนวน 80 คน โดยใช้แบบสอบถามบุคลิกภาพ แบบสอบถามวัดความเกรงใจ และแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของวอลลัช และโคแกน (Wallach and Kogan 1965) พบว่าความคิดสร้างสรรค์ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคลิกภาพด้านความเกรงใจ ความมีอำนาจเหนือผู้อื่น ความสามารถที่จะบรรลุถึงสถานภาพ การวางตัวในสังคม ความรับผิดชอบ ความอดทน การสร้างความประทับใจให้กับผู้อื่น และความเป็นหญิง ทั้งวัยรุ่นชายและหญิง นอกจากนี้ยังพบว่าความสามารถควบคุมตัวเองได้และความยืดหยุ่นได้มีความสัมพันธ์ทางลบกับความคิดสร้างสรรค์ในวัยรุ่นชาย

ประเทือง วงศ์ประเสริฐ(2527 : 88-89)ได้ศึกษานบุคลิกภาพของเด็กและเยาวชนที่บ้านกรูณาและปราณี พบว่าเด็กและเยาวชนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรัก แบบหลงโทษและแบบเรียกร้องจากเด็ก มีบุคลิกภาพด้านมั่นคง และอาการโรคประสาทแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เด็กและเยาวชนวัยรุ่นตอนต้นกับวัยรุ่นตอนปลาย มีบุคลิกภาพด้านความมั่นคงแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เด็กและเยาวชนที่มีปีจากระดับการศึกษาต่างกันมีบุคลิกภาพด้านเก็บตัวต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ประณีต นิยสรานนท์ และพัทนี เทียนสุวรรณ (2529 : 36) ได้ศึกษาการติดยาเสพติดของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนกลาง พบว่าส่วนมากเป็นผู้มีบุคลิกภาพไม่สมวัย ขาดวุฒิภาวะ(immature)มีความผิดปกติทางจิตและอารมณ์ ต้องพึ่งพิงสิ่งหนึ่งสิ่งใดตลอดเวลาไม่สามารถตัดสินใจด้วยตัวเอง มีแนวโน้มเอียงที่จะพึ่งคำแนะนำคำปรึกษาหรือความช่วยเหลือจากผู้อื่น

อุษา จารุสวัสดิ์ ,ศิริรัตน์ เจริญวงศ์ และนเรศ สุริยกาญจน์ (2535 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างของลักษณะบุคลิกภาพระหว่างเด็กนักเรียนที่ใช้สิ่งเสพติดกับนักเรียนที่ไม่เคยใช้สิ่งเสพติด กลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาเป็นเด็กนักเรียนมัธยมเพศชายที่เรียนอยู่ในโรงเรียนราษฎร์ และโรงเรียนรัฐบาลในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า นักเรียนที่ใช้สิ่งเสพติด และนักเรียนที่ไม่เคยใช้สิ่งเสพติดมีลักษณะบุคลิกภาพแตกต่างกันถึง 15 มาตรการ ดังนี้ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ใน 10 มาตรการ คือ มาตรการความชอบมีอำนาจเหนือผู้อื่น (Do) ความรู้สึกผาสุก (Wb) ความรับผิดชอบ (Re) การเข้าสังคม (So) การบังคับตนเอง (Sc) การอยู่

ร่วมกัน (Cm) ความใฝ่สัมฤทธิ์โดยเอาอย่างหรือปฏิบัติตามผู้อื่น (Ac) ความใฝ่สัมฤทธิ์โดยอิสระไม่ต้องการอาศัยใคร (Ai) ประสิทธิภาพทางด้านสติปัญญา (Ie) ความเป็นสตรี (Fe) เด็กนักเรียนที่ไม่เคยใช้สิ่งเสพติดมีลักษณะบุคลิกภาพสูงกว่าเด็กนักเรียนที่ใช้สิ่งเสพติด 5 มาตรา คือ มาตราความอดทนใจกว้าง (To) ความประทับใจที่ดี (Gi) ความเอาใจใส่ในเรื่องเกี่ยวกับจิตวิทยา (Py) การปรากฏตัวทางสังคม (Sp) ความยืดหยุ่น (Fx)

เมธี วงษ์วีระพันธุ์ (2534 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างของคุณลักษณะบุคลิกภาพของเยาวชนผู้กระทำผิด กลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาเป็นเยาวชนผู้กระทำผิดในคดีต่างๆ และอยู่ระหว่างการฝึกและอบรมในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กกลาง(กรุงเทพฯ) สถานพินิจและ คุ้มครองเด็กจังหวัดนครสวรรค์ อุบลราชธานี สงขลา ระยะของ จำนวน 326 คน การประเมินบุคลิกภาพของกลุ่มใช้แบบทดสอบ CPI ผลการศึกษาพบว่า บุคลิกภาพของเยาวชนผู้กระทำผิดเพศชายนั้นมีลักษณะไม่กระตือรือร้น ชอบสบาย ไม่รีบร้อน เนื้อหามีความคิดคับแคบ ไม่หลักแหลม ชอบเรียกร้องความสนใจ มุทะลุ ใ้ว้างใจยาก ใจแคบ ไม่มีความอดทนและเปลี่ยนแปลงง่าย ส่วนเยาวชน ผู้กระทำผิดหญิง มีลักษณะไม่กระตือรือร้น เนื้อหาไม่รับผิดชอบ มีความคิดตื่น ไม่หลักแหลม เปลี่ยนแปลงง่าย มักมีการ โทกหลอกลวงผู้อื่น ใจแคบ และชอบเรียกร้องให้ผู้อื่นสนใจ ในการเปรียบเทียบคุณลักษณะบุคลิกภาพบุคลิกภาพของเยาวชนผู้กระทำผิด ในฐานความผิดที่ต่างกัน 5 ฐานความผิดนั้น ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะของผู้กระทำผิดในฐานความผิด 5 ฐานความผิดไม่แตกต่างกันทั้งในเพศหญิงและเพศชาย

นัยพินิจ กชภักดี และลักษณา ดันติปกร (2541 : 31-32) ได้ทำการศึกษาระดับเซาว์ปัญญาและบุคลิกภาพผู้ติดยาเสพติดชนิดเฮโรอีน ในสถานฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พบว่าเซาว์ปัญญาทั้ง 2 กลุ่ม ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในด้านบุคลิกภาพค่าเฉลี่ยลักษณะบุคลิกภาพของผู้ติดยาเสพติดต่ำกว่าผู้ไม่ติดยาเสพติด ในบางองค์ประกอบ คือ

องค์ประกอบ A องค์ประกอบ B องค์ประกอบ G และองค์ประกอบ H กล่าวคือกลุ่มติดยาเสพติดจะไม่ค่อยเข้าสังคม เป็นผู้ไม่มีเหตุผล มีมโนธรรมต่ำ ชอบทำอะไรตามใจตนเอง และสะดวกสบาย ไม่มีความกล้าหาญในการเผชิญ มักชอบแยกตัว มีความอาย และในขณะเดียวกัน กลุ่มติดยาเสพติดจะได้ค่าเฉลี่ยลักษณะบุคลิกภาพสูงกว่ากลุ่มไม่ติดยาเสพติดในบางองค์ประกอบคือ องค์ประกอบ L องค์ประกอบ M องค์ประกอบ O คือ กลุ่มพวกติดยาเสพติดจะเป็นคนลักษณะ जिंसสัย ต้องการให้ผู้อื่นรับผิดชอบตนเอง ไม่ใ้ว้างใจคนอื่น ชอบจินตนาการ โดยไม่มีระเบียบแบบแผน เอาแต่ใจตนเอง มีความวิตกกังวล จิตใจหวาดหวั่น มีความรู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัย โดดเดี่ยว

วรรณมาศ คิ้วงทวิ (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบุคลิกภาพผู้ติดยาเสพติด และ แนวโน้มบุคลิกภาพของผู้ที่อาจติดยาเสพติด โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ติดยาเสพติดเพศชายที่เข้ารับ การรักษาแบบคนไข้ในระยะฟื้นฟูสมรรถภาพทางด้านจิตใจ ของโรงพยาบาลรัฐญารักษ์ จำนวน 195 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบทดสอบบุคลิกภาพ 16 PF (ฟอร์ม A) ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้ติดยาเสพติดมีองค์ประกอบบุคลิกภาพที่เบี่ยงเบนไปจากเกณฑ์ปกติแบบสุดขั้ว 1 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบบุคลิกภาพด้านการใช้เหตุผล (B) 2) ผู้ติดยาเสพติดมีองค์ประกอบบุคลิกภาพที่ เบี่ยงเบนไปจากเกณฑ์ปกติค่อนข้างมาก 3 องค์ประกอบ คือ (1) องค์ประกอบบุคลิกภาพด้านมโน ธรรม (G) (2) องค์ประกอบบุคลิกภาพด้านการพึ่งตนเอง (Q₂) (3) องค์ประกอบบุคลิกภาพด้านความ มั่นคงทางอารมณ์ (C) 3) ผู้ติดยาเสพติดมีองค์ประกอบบุคลิกภาพที่มีแนวโน้มไปทางด้านใดด้าน หนึ่งเพียงเล็กน้อย 6 องค์ประกอบคือ (1) องค์ประกอบบุคลิกภาพด้านการเข้าสังคม (A) (2) องค์ประกอบบุคลิกภาพด้านการกล้าเผชิญ (H) (3) องค์ประกอบบุคลิกภาพด้านความอ่อนโยน (I) (4) องค์ประกอบบุคลิกภาพด้านความวิตกกังวล (O) (5) องค์ประกอบบุคลิกภาพด้านการควบคุม อารมณ์ (Q₃) (6) องค์ประกอบบุคลิกภาพด้านความเครียด (Q₄) 4) ผู้ติดยาเสพติดมีองค์ประกอบ บุคลิกภาพอยู่ในเกณฑ์ปกติ 6 องค์ประกอบ คือ (1) องค์ประกอบบุคลิกภาพด้านการกล้าแสดงออก (E) (2) องค์ประกอบบุคลิกภาพด้านความร่าเริง (F) (3) องค์ประกอบบุคลิกภาพด้านความ หวาดระแวง (L) (4) องค์ประกอบบุคลิกภาพด้านจินตนาการ (M) (5) องค์ประกอบบุคลิกภาพด้าน การเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น (N) (6) องค์ประกอบบุคลิกภาพด้านความอิสระเสรี (Q₁)

วราภรณ์ พยัคตพงษ์ (2546 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาสถานภาพ บุคลิกภาพและ เปรียบเทียบ ค่าเฉลี่ยของคะแนนบุคลิกภาพแต่ละองค์ประกอบของเยาวชนในสถานพินิจและ กลุ่มครอบครัวและเยาวชน จำแนกตามตัวแปรเพศ ลักษณะความผิด และสาขาวิชาที่ฝึกอบรม กลุ่ม ตัวอย่างได้แก่ เยาวชนในสถานพินิจและกลุ่มครอบครัวและเยาวชน ภาค 6 จำนวน 118 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นแบบทดสอบบุคลิกภาพ 16 PF ฟอร์ม A ผลการวิจัยพบว่า 1) กลุ่ม ตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย กระทำ ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดและฝึกอบรมสาขาวิชาช่าง อุตสาหกรรม 2) กลุ่มตัวอย่างมีค่าเฉลี่ยของบุคลิกภาพ 16 องค์ประกอบในระดับปานกลาง 3) เยาวชนชายกับหญิงมีบุคลิกภาพแตกต่างกัน 9 องค์ประกอบ ได้แก่ การเข้าสังคม (A) สติปัญญา (B) การกล้าแสดงออก (E) มโนธรรม (G) การกล้าเผชิญ (H) จิตใจอ่อนโยน (I) การจินตนาการ (M) ความอิสระเสรี (Q₁) และการพึ่งตนเอง (Q₂) 4) เยาวชนที่มีลักษณะความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดและ ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินมีบุคลิกภาพ ในแต่ละองค์ประกอบไม่แตกต่างกัน 5) เยาวชนที่ฝึกอบรม

สาขาช่างอุตสาหกรรมกับสาขาเกษตรกรรมมีค่าเฉลี่ยบุคลิกภาพแตกต่างกัน 5 องค์ประกอบ ได้แก่ การเข้าสังคม (A) กล้าแสดงออก (E) มโนธรรม (G) จิตใจอ่อนโยน (I) และความอิสระเสรี (Q₁) เยาวชนที่ฝึกอบรมสาขาช่างอุตสาหกรรมกับสาขาคนตรี มีค่าเฉลี่ย บุคลิกภาพแตกต่างกัน 1 องค์ประกอบ ได้แก่ การควบคุมอารมณ์ (Q₃) เยาวชนที่ฝึกอบรมสาขาช่างอุตสาหกรรมกับสาขาเกษตรกรรม มีค่าเฉลี่ยบุคลิกภาพแตกต่างกัน 1 องค์ประกอบ ได้แก่ การพึ่งตนเอง (Q₂) เยาวชนที่ฝึกอบรมสาขาเกษตรกรรมกับสาขาคนตรี มีค่าเฉลี่ยบุคลิกภาพแตกต่างกัน 2 องค์ประกอบ ได้แก่ จิตใจอ่อนโยน (I) และการควบคุมอารมณ์ (Q₃)

จากการศึกษาผลการวิจัยเกี่ยวกับบุคลิกภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดทั้งในต่างประเทศ และในประเทศ สรุปได้ว่า ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิด จะไม่ค่อยเข้าสังคม เป็นผู้ไม่มีเหตุผล มีมโนธรรมต่ำ เอาแต่ใจตนเอง มีความวิตกกังวล จิตใจหวาดหวั่น และไม่ค่อยกล้าแสดงออก

2.6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางอารมณ์

ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางอารมณ์ทั้งต่างประเทศและในประเทศ ดังนี้

1) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในต่างประเทศ

โอม (Ohm, 1998, อ้างถึงใน กาญจนาน กลิ่นหอม, 2546 : 43-44) ได้ทำการศึกษาเรื่องเชาวน์อารมณ์ในฐานะความฉลาดชนิดหนึ่งซึ่งมีผลต่อความสำเร็จในการเรียนเพื่อสนับสนุนให้สถาบันการศึกษานำเชาวน์อารมณ์มาใช้ในการเรียนการสอน จากผลการศึกษาพบว่า ทักษะทางอารมณ์ที่ดีกับความสำเร็จทางการเรียนและความสำเร็จของบุคคลมีความสัมพันธ์กัน

บัคแมน และสตีน์ (Bachman and Stein, 2000 : 176, อ้างถึงใน กาญจนาน กลิ่นหอม, 2546 : 44) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความฉลาดทางอารมณ์ของพนักงานบัญชีที่ประสบความสำเร็จในอาชีพมากที่สุด จำนวน 24 คน และประสบความสำเร็จน้อย จำนวน 12 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคือ แบบวัดความฉลาดทางอารมณ์ของบาร์ออน (Bar-on) ผลการศึกษาพบว่าระดับความฉลาดทางอารมณ์จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพของการปฏิบัติงานของพนักงาน

สตีเวน สเตน (Steven Stein, 1998, อ้างถึงใน กาญจนาน กลิ่นหอม 2546 : 44) ได้วิจัยเรื่องเชาวน์อารมณ์ของคนอายุต่างๆ (Emotional Intelligence (EQ) Gets Better with Age) โดยทำการศึกษาเชาวน์อารมณ์ของคนทั่วไป จำนวน 3,831 คน ที่อาศัยอยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกาและแคนาดา จากแบบทดสอบ EQ-I ของบาร์ออน โดยแบ่งช่วงอายุของคนออกเป็น 5 ช่วง คือ 16-

19 ปี , 20-29 ปี , 30-39 ปี , 40-49 ปี และ 50 ปีขึ้นไป พบว่า ช่วงอายุมีนัยสำคัญและความคงเส้นคงวาต่อระดับเขาวนอารมณ์ กล่าวคือ คะแนนรวมของเขาวนอารมณ์จะเพิ่มมากขึ้นตามอายุอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งคะแนนรวมของเขาวนอารมณ์จะสูงที่สุดเมื่ออยู่ในช่วงวัยรุ่นตอนปลายและจะค่อยๆ ลดลงจนกระทั่งปลายอายุ 50 ปี จากผลการศึกษาทำให้ยืนยันได้ว่าวุฒิภาวะทางอารมณ์ (Emotional Maturity) นั้น แปรผันตามอายุและประสบการณ์ นอกจากนี้ข้อมูลที่ได้จากแบบทดสอบ EQ-I ของบาร์ออน ยังแสดงให้เห็นว่าคนที่มีความ EQ สูงจะมีความสุขกับความสำเร็จในงาน และไม่คำนึงถึงเพศและชาติกำเนิด มีการค้นพบว่า โดยทั่วไปคนที่อายุมากกว่าจะสามารถควบคุมความต้องการของสภาพแวดล้อมและความกดดันได้ดีกว่าคนที่อายุน้อยกว่า นอกจากนี้ยังพบอีกว่าคนที่อายุมากกว่าจะมีลักษณะดังต่อไปนี้มากกว่าคนที่อายุน้อยกว่า 1) มีอิสระในการคิดและการกระทำมากกว่า More independent in their thinking and actions 2) ตระหนักถึงความรู้สึกของผู้อื่นมากกว่า More aware of other's feelings 3) มีความรับผิดชอบต่อสังคมมากกว่า More socially responsible 4) สามารถปรับตัวได้ดีกว่า More adaptable 5) สามารถประเมินสถานการณ์เฉพาะหน้าและแก้ไขปัญหาได้ดีกว่า Better at sizing up the immediate situation and solving problems 6) สามารถจัดการกับความเครียดได้ดีกว่า Able to manage stress better than younger people และองค์ประกอบของเขาวนอารมณ์ใน 4 ด้านต่อไปนี้ สามารถมีความผันแปรตามช่วงอายุที่เปลี่ยนแปลงไป คือ (1) Social Responsibility คือ ความสามารถแสดงตนให้มีส่วนร่วม ให้ความช่วยเหลือสมาชิกในสังคม (Richman, 1994) (2) Reality Testing คือ ความสามารถในการประเมินความเกี่ยวข้องกันระหว่างประสบการณ์และสิ่งที่เกิดขึ้นจริง (3) Problem Solving คือ ความสามารถในการตระหนักถึงและระบุปัญหา รวมทั้งหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่มีประสิทธิผล (4) Optimism คือ ความสามารถในการมองเห็นด้านดีของชีวิตและมีทัศนคติด้านบวก แม้ว่าจะต้องเผชิญกับความยากลำบาก

มาร์ติน (Martin, 1986 : 220-227, อ้างถึงใน กาญจนา กลิ่นหอม, 2546 : 48) ได้ทำการวิจัยเรื่อง The Effect of a Social Skill Development Course on Emotionally Disturbed Secondary Students โดยศึกษาในกลุ่มตัวอย่าง นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาที่มีปัญหาทางด้านอารมณ์จากเท็กซัส จำนวน 20 คน โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มควบคุม 2 กลุ่มและกลุ่มทดลอง 1 กลุ่ม ให้กลุ่มควบคุมทั้ง 2 กลุ่ม เลือกเรียนวิชาเลือกและวิชาชีพด้วยตนเอง ส่วนกลุ่มทดลองให้เข้ารับการฝึกการพัฒนาทักษะทางสังคม ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม การติดต่อสื่อสาร การตัดสินใจ และการแก้ปัญหา ใช้เวลาฝึกหัดทักษะทางสังคม วันละ 45 นาที ตลอดปีการศึกษา ค.ศ. 1984-1985 จะทำการวัดผลก่อนเรียน ระหว่างเรียน และหลังเรียนทุกกลุ่ม

แล้วนำมาวิเคราะห์ผลการวิจัย พบว่า ทักษะทางสังคมมีส่วนช่วยพฤติกรรมและผลการเรียนให้ดีขึ้นได้ แสดงให้เห็นถึงทิศทางในทางบวกของพฤติกรรม และผลการเรียนของกลุ่มที่ได้รับการฝึกทักษะทางสังคม

รอกฮิลล์ และกรีนเนอร์ (Rockhill and Greener. 1999 : Online) ได้วัดความสามารถในการรายงานตนเองเกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์ในด้านการใส่ใจในความรู้สึก ความชัดเจนของอารมณ์ และการปรับปรุงภาวะอารมณ์ โดยใช้แบบสอบถามมาตรวัดอารมณ์สำหรับสำหรับเด็ก (Trait Meta Mood Scale for Children) จำนวน 28 ข้อ และแบบวัดความรู้สึกต่อการมองโลกในแง่ดี ซึ่งประกอบด้วยแบบทดสอบย่อย 4 ฉบับ คือการแสดงความกดดัน ความวิตกกังวลในการเข้าสังคม การหลีกเลี่ยงการเข้าสังคม และความพอใจในชีวิต กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนระดับประถมศึกษาเกรด 3-7 จำนวน 691 คน การหาความเที่ยงตรงเชิงเหมือน จากการหาความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนจากแบบทดสอบมาตรวัดอารมณ์กับการรายงานตนเองตนจากแบบทดสอบวัดการควบคุมอารมณ์ ความเที่ยงตรงเชิงจำแนกหาจากความสัมพันธ์ระหว่างการตอบแบบทดสอบมาตรวัดอารมณ์ กับความสารถในการเข้าสังคม ผลจากการทดสอบพบว่า คะแนนจากแบบทดสอบมาตรวัดอารมณ์แต่ละฉบับมีความสัมพันธ์กับความสามารถในการปรับปรุงตนเอง ซึ่งวัดจากแบบทดสอบความพอใจในชีวิต และการแสดงอารมณ์ของเด็กมีส่วนสัมพันธ์กับความสามารถในการเข้าสังคมในการปรับปรุงตนเอง

2) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศ

กิตติศักดิ์ เชื้ออาษา (2536 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวุฒิภาวะทางอารมณ์กับตัวแปรสิ่งแวดล้อมบางประการ ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดู การศึกษาของพ่อแม่ ฐานะทางเศรษฐกิจของพ่อแม่ และลำดับการเกิดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 435 คน ผลการศึกษาพบว่า สภาพแวดล้อมต่างๆ ดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับวุฒิภาวะทางอารมณ์ของนักเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

เทอดศักดิ์ เดชคง (2542 : 59-60, อ้างถึงใน กาญจนา กลิ่นหอม 2546 : 50) ได้ศึกษา ระดับ EQ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ในกรุงเทพมหานคร จำนวนมากกว่า 200 คน วัด 3 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 และส่วนที่ 2 เป็นการประเมินโดยให้เด็กทำเอง ส่วนที่ 3 เป็นการประเมินโดยครูประจำชั้น พบว่าเด็กห้องเก่งมี EQ เฉลี่ยต่ำกว่าเด็กห้องธรรมดา เด็กห้องเก่งมีแนวโน้มที่จะมองตนเองว่ามีความสามารถทางอารมณ์ (ความพึงพอใจ ความคิดแง่บวก ความรับผิดชอบ น้ำใจ เป็นต้น) และครูมีแนวโน้มที่จะให้คะแนนความสุขและการเป็นคนดีแก่เด็กห้องเก่งสูงกว่าเด็กห้องธรรมดาอย่างเห็นได้ชัด

ชนมน สุขวงศ์ (2543 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเลี้ยงดู คือ การเลี้ยงดูแบบให้ความรักแบบลงโทษ แบบคาดหวังเอากับเด็ก แบบแสดงความเป็นเจ้าของมากเกินไป แบบขอมบุดรและแบบปล่อยปละละเลย กับความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดสกลนคร จำนวน 400 คน ได้มาโดยวิธีสุ่มแบบสองขั้นตอน ผลการวิจัยพบว่า 1) การเลี้ยงดูแบบให้ความรักมีความสัมพันธ์กับความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ของวัยรุ่นตอนต้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 2) การเลี้ยงดูแบบคาดหวังเอากับเด็ก มีความสัมพันธ์กับความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ของวัยรุ่นตอนต้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) การเลี้ยงดูแบบลงโทษ แบบแสดงความเป็นเจ้าของมากเกินไป แบบขอมบุดร และแบบปล่อยปละละเลย ไม่มีความสัมพันธ์กับความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์

กัณฑ์วรรณ มีสมสาร (2544 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยศึกษาเปรียบเทียบความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียนในวัยย่างเข้าสู่วัยรุ่นที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูในรูปแบบที่แตกต่างกัน ตามการรับรู้ของตนเองกลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ในโรงเรียนสหศึกษาในเขตกรุงเทพฯ จำนวน 400 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 3 แบบ คือ แบบสำรวจการอบรมเลี้ยงดู แบบวัดความฉลาดทางอารมณ์ และแบบวัดความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมเด็ก ผลการวิจัยพบว่า เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้อำนาจควบคุม การอบรมเลี้ยงดูแบบรักตามใจ และการอบรมเลี้ยงดูแบบทอดทิ้งอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ความแตกต่างระหว่างเพศไม่มีผลต่อความฉลาดทางอารมณ์ คะแนนความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กมีความสัมพันธ์ กับคะแนนความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมของเด็กที่ประเมิน โดยครูประจำชั้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สุมาลี บางกระ (2544 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความฉลาดทางอารมณ์กับความวิตกกังวลทางสังคมของผู้ต้องขังเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ต้องขัง ที่พ้นโทษในเดือน พฤษภาคม 2544 จำนวน 200 คน เลือกโดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถามข้อมูลทั่วไป แบบสอบถามความฉลาดทางอารมณ์ และแบบสอบถามความวิตกกังวลทางสังคม ผลการวิจัยพบว่า 1) ความฉลาดทางอารมณ์และความวิตกกังวลทางสังคมมีความแตกต่างกันตาม อายุ วุฒิการศึกษา สถานภาพ ประพฤติการใช้สารเสพติด ประพฤติการต้องโทษ ประเภทคดี กำหนดโทษ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2) ความวิตกกังวลทางสังคมมีความแตกต่างกันตามวุฒิการศึกษา ประพฤติการใช้สารเสพติด ประพฤติการต้องโทษ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) ความฉลาดทางอารมณ์มีความสัมพันธ์ทางลบกับความวิตกกังวลทางสังคม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ .05

จากศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางอารมณ์ พบว่าการอบรมเลี้ยงดูมีความสัมพันธ์กับความฉลาดทางอารมณ์ของวัยรุ่น และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดนั้น ความฉลาดทางอารมณ์จะมีความสัมพันธ์กับความวิตกกังวลทางสังคม

สรุป จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพและความฉลาดทางอารมณ์ เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยเรื่อง การบุคลิกภาพและความฉลาดทางอารมณ์ของเยาวชนที่กระทำผิด ซึ่งผู้วิจัยได้นำทฤษฎีลักษณะเฉพาะของแคทเทิลล์ที่เกี่ยวกับบุคลิกภาพมีองค์ประกอบ 16 ด้าน คือ 1. การเข้าสังคม 2. สถิติปัญญา 3. ความมั่นคงในอารมณ์ 4. การกล้าแสดงออก 5. ความร่าเริง 6. มโนธรรม 7. การกล้าเผชิญ 8. จิตใจอ่อนโยน 9. ความระแวง 10. การจินตนาการ 11. การเข้าใจความรู้สึกผู้อื่น 12. ความวิตกกังวล 13. ความอิสระเสรี 14. การพึ่งตนเอง 15. การควบคุมอารมณ์ 16. ความเครียด และนำแนวคิดเกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์ของโกลแมน ซึ่งมีองค์ประกอบ 5 ด้าน คือ 1. การตระหนักรู้ในตนเอง 2. การจัดระเบียบอารมณ์ของตน 3. การสนใจตนเอง 4. การร่วมรู้สึก 5. ทักษะทางสังคม ไปเป็นแนวคิดในการวิจัย และจากศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพและความฉลาดทางอารมณ์ของผู้กระทำผิดพบว่ามีบุคลิกภาพที่ไม่เหมาะสม และความฉลาดทางอารมณ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดมีความสัมพันธ์กับความวิตกกังวลซึ่งความรู้จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้ศึกษานี้ ผู้วิจัยจะนำไปเป็นความรู้พื้นฐานในการวิจัยครั้งนี้